

E Examensmål för
lärarexamina
– ett regeringsuppdrag

Högskoleverket 1997

Högskoleverket • Birger Jarlsgatan 43 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-453 70 00 • fax 08-453 70 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Examensmål för lärarexamina

Producerad av Högskoleverket i oktober 1997

Högskoleverkets rapportserie 1997:36 R

ISSN 1400-948X

ISRN HSV-R--97/36--SE

Innehåll: Bedömnings- och utredningsavdelningen

Grafisk form: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: Printgraf, Stockholm, december 1997

Innehållsförteckning

Missivskrivelse	5
Sammanfattning	7
Summary	8
Uppdraget	10
Genomförande	12
Skolan – att styra med måldokument	14
Andra förändringar inom skolområdet	18
Högskolan – att styra med examensordning	21
Högskolereformen 1993	21
Lärarytbildningar – aktuella utredningar	23
Examensordning och examensrätt	27
Examensordning	27
Rätt att utfärda examen	28
Målbeskrivningar för lärarexamina	29
Diskussion och rekommendationer	33
Principiella frågeställningar	33
Målstyrning	34
Examensmålen och dess tillämpningar	35
Nationell och lokal dialog	38
Eventuell revidering av examensmålen	39
Sammanfattning av verkets observationer och rekommendationer	40
Bilaga 1	42
Regeringsbeslutet	42
Bilaga 2	44
Beskrivning och systematisering av examensmålen för lärarexamina	44
Bilaga 3	69
Tillämpningen av examensmålen för lärarexamina	69
Bilaga 4	139
Exempel på enkät	139

Missivskrivelse

Regeringen
Utbildningsdepartementet

Birger Jarlgatan 43,
Box 7851, SE-103 99 Stockholm
Tfn/Phone: +46 8 453 70 00
Fax: +46 8 453 70 50

Bedömnings- och utredningsavd.
Lars Lustig

MISSIVBREV
1997 09 30
Reg.nr 60-1107-97

Uppdrag till Högskoleverket att kartlägga och analysera tillämpningen av högskoleförordningens examensbeskrivningar för lärarexamina

Regeringen har genom beslut den 3 april 1997 uppdragit åt Högskoleverket att kartlägga och analysera tillämpningen av högskoleförordningens examensbeskrivningar för lärarexamina (U97/493, 1328/UH).

I arbetet med uppdraget har deltagit Lars Lustig och Leif Strandberg. Samråd har skett med Lärarutbildningskommittén (U 1997:07), Lärarnas Riksförbund, Lärarförbundet och Svenska kommunförbundet. Dessutom har en hearing med lärarutbildare och berörda organisationer, däribland bl.a. Sveriges Förenade Studentkårer, genomförts.

Detta ärende har avgjorts av generaldirektören efter föredragning av utredaren Lustig. Därjämte har närvarit avdelningscheferna Jalling och Rydén Bergendahl.

Agneta Bladh

Lars Lustig

Kopia till: Universitet och högskolor
 Statens skolverk
 Sveriges Förenade Studentkårer
 Lärarförbundet
 Lärarnas Riksförbund
 Svenska kommunförbundet

Sammanfattning

I denna utredning behandlas frågan om högskolornas tillämpningar av examensmålen för lärarexamina. Hur tillämpas dessa mål? I vad mån skiljer sig högskolornas tillämpningar åt?

Vilka eventuella åtgärder anser Högskoleverket vara motiverade att vidta?

Högskoleverket konstaterar i rapporten att tillämpningarna och konkretiseringarna av examensmålen, liksom kännedomen om dessa, varierar. I det material som verket bygger sin utredning på framträder emellertid många positiva och innovativa grepp inom lärarutbildningen. I vad mån dessa är representativa för helheten kan dock inte verket uttala sig om på basis av sitt material.

Högskoleverket menar att det förvisso finns skäl för en viss revidering av examensmålen för lärarutbildningarna och ger också exempel på nya målformuleringar, men avråder samtidigt från att lägga till alltför många nya mål. Men framför allt är det, enligt verkets uppfattning, viktigt att finna former för en ”dialog” kring examensmålen där syftet är förankring och uppföljning av målen och återföring av resultaten. Framgångsrik målstyrning brukar också anses förutsätta att mål förankras och följs upp och att det sker en återkoppling av resultaten.

Verket pekar vidare på att det s.k. skolutvecklingsmålet intar en slags särställning i målkatalogen. Detta mål kan sägas innebära att allt i läroplaner och övriga styrdokument för skolan är att betrakta som indirekta mål också för lärarutbildningen. I förhållande till detta mål är alla andra examensmål egentligen medel.

Verket för också fram idén att det i 7 kap. 9 § högskoleförordningen borde föras in att högskolorna i sina utbildningsplaner alltid borde reflektera kring hur man tänker konkretisera examensmålen. Detta resonemang har en direkt parallell i att läroplanerna för skolan alltid skall konkretiseras i lokala skol- och arbetsplaner.

Summary

This report deals with the issue of the practical application by institutions of higher education of degree objectives for teaching degrees. How are these objectives put into practice? To what extent do the practices of different institutions differ? What measures does the National Agency for Higher Education think may need to be implemented?

In the report the Agency ascertains that there is variability with respect to the practical application and concretization of degree objectives, as well as knowledge of them. In the material on which the Agency bases its study, however, many positive and innovative approaches to the training of teachers emerge. The extent to which these are representative for all teacher training is not something the Agency is able to comment on on the basis of the material at its disposal.

The National Agency for Higher Education considers that there is indeed a case to be made for a certain revision of degree objectives in teacher training, and provides examples of new formulations of objectives, but at the same time it advises against the addition of too many new objectives. In the Agency's opinion, however, the most important thing is to find satisfactory forms for a "dialogue" about degree objectives with the purpose of creating support and follow-up for them, as well as bringing the results back into the discussion. Successful management by objectives is also usually considered to require the creation of support for the objectives in question, their follow-up, and the active feedback of results.

The Agency also notes that what is known as the school development objective has a rather special position in the list of objectives. This objective may be argued to imply that everything contained in curricula and other policy guidance documents for schools is also to be regarded as providing indirect objectives for teacher training. With respect to this objective, all other degree objectives actually become means.

The Agency also argues that it may be valuable to insert into Sec. 7 Par. 9 of the Higher Education Ordinance a statement to the effect that institutions

of higher education should always be required to declare how they intend to concretize their degree objectives. There is a direct parallel to this suggestion in the requirement that school curricula should always be concretized in local school plans and working plans.

Uppdraget

Regeringen beslutade den 3 april 1996 om ett uppdrag till Högskoleverket att kartlägga och analysera högskolornas tillämpning av de mål som fastställts i examensordningen, dvs. i bilaga 3 till högskoleförordningen (1993:100), för samtliga lärarexamina. I uppdraget ingår att utreda om det föreligger skillnader mellan högskolornas tillämpning av beskrivningarna för dessa examina. Av uppdraget framgår att de eventuella förändringar som Högskoleverket föreslår skall utgå från skolans behov och högskolans förutsättningar samt att verket skall samråda med Lärarutbildningskommittén (LUK 97) samt med övriga berörda myndigheter och organisationer. Uppdraget skall redovisas senast den 1 oktober 1997. Uppdraget återges i sin helhet i bilaga 1.

Bakgrunden till uppdraget är att regeringen i budgetpropositionen för år 1997 anmälde sin avsikt att noga följa konsekvenserna av ändringen av målbeskrivningen för gymnasielärarexamen samt att riksdagen i sin beredning anförde att Högskoleverket borde få ett uppdrag att följa upp och se över examensbeskrivningarna för lärarexamina i allmänhet.

Sedan 1 juli 1993 är statsmakternas styrinstrument vad gäller inriktning och omfattning av utbildningar som leder fram till yrkesexamina högskoleförordningen med dess bilaga examensordningen. På den lokala nivån åligger det sedan universitet och högskolor att tolka och tillämpa de mål som anges i examensordningen i utbildningsplaner, kursplaner och litteraturlistor. En väsentlig del av den lokala tillämpningen sker naturligtvis i den enskilde lärarens undervisning och i mötet mellan lärare och studenter. En uppenbar risk i en utredning av denna typ är därför att man enbart ägnar sig åt dokumentanalys och därmed missar viktiga led i reella tillämpningen.

Uppdraget kan något förenklat beskrivas som en vertikal jämförelse mellan målbeskrivningar på nationell och lokal nivå respektive mellan dessa målbeskrivningar och utbildningens faktiska innehåll (det som i uppdraget heter "högskolornas tillämpning av målen"). Dessutom innebär uppdraget

en horisontell jämförelse, nämligen mellan högskolor med samma lärarutbildningar (" utreda om det föreligger skillnader mellan högskolornas tillämpning..."). Denna kartläggning kan komma att mynna ut i förslag om förändringar utifrån skolans behov och högskolans förutsättningar.

I rapportens kapitel 2 beskrivs utredningens genomförande. I kapitel 3 och 4 görs en genomgång av skolans styr- och måldokument samt en översikt av aktuella förändringar inom skolan. I kapitel 5 och 6 behandlas examensordningen både ur ett strukturellt och ett praktiskt perspektiv. Kapitel 7 redogör för de vanligaste typerna av målbeskrivningar för lärarexamina med kommentarer. Kapitel 8 rymmer diskussion och rekommendationer, vilket inkluderar de reflektioner och slutsatser som verket gör utifrån sitt uppdrag.

Som bilaga 1 återfinns regeringsuppdraget i sin helhet. Bilaga 2 utgörs av en mer heltäckande beskrivning och systematisering av examensmålen för samtliga lärarexamina. Bilaga 3 är det avsnitt som handlar om högskolornas tillämpningar av examensmålen utifrån analysen av utbildnings- och kursplanerna samt enkätsvaren. Bilaga 4, slutligen, är ett exempel på den enkät som använts.

Genomförande

Högskoleverkets arbete med uppdraget har bestått av tre steg. Det första steget var att samla in utbildnings- och kursplaner från samtliga lärarutbildningar i landet. Detta har varit en självklar och nödvändig – men långt ifrån tillräcklig – åtgärd med tanke på det önskvärda i att inte bara ägna sig åt dokumentanalys.

Som steg två skickades en enkät ut med frågor om och kring examensmålen och dess lokala tillämpningar. Ett exempel av denna enkät finns med som bilaga 4. I denna enkät har programansvarig eller motsvarande för en viss lärarutbildning ombetts reflektera kring varje examensmål utifrån tre återkommande frågeställningar

1. Hur har detta mål konkretiserats?
2. I vilket/vilka utbildningsavsnitt tas det upp?
3. Hur beaktas det vid examinationen?

I enkäten ställdes också frågor om i vad mån examensmålen är kända och accepterade bland lärare och studenter och ifall man upplever att det saknas något i de uppräknade målen.

Det tredje steget har varit att samråda. Verket har haft överläggningar med representanter för Lärarnas Riksförbund, Lärarförbundet, Svenska kommunförbundet och Lärarutbildningskommitténs kansli. En tjänsteman från Högskoleverket medverkade också vid ett av den parlamentariska kommitténs arbetssammanträden. För att få studentsynpunkter på frågeställningarna har en överläggning skett med studentrepresentanter vid Lärarhögskolan i Stockholm. I slutskedet av utredningsarbetet anordnades en hearing om examensmålen där Högskoleverket presenterade preliminära observationer, slutsatser och förslag för att få möjlighet att diskutera dessa med lärarutbildare och företrädare för andra organisationer och intressenter. Som internt diskussionsforum har en rådgivande grupp med representanter från flertalet av Högskoleverkets avdelningar fungerat.

Genomförandet av uppdraget har vidare styrts av den begränsade tid som stått till förfogande, sammanlagt sex månader av vilka tre sammanföll med sommarmånaderna och de därav följande svårigheterna att samla in data och på andra sätt komma i kontakt med berörda högskolor och lärarutbildare. Det har av tidsskäl inte varit möjligt att genomföra en serie besök hos högskolor med lärarutbildning. I bästa fall har ovan nämnda hearing i någon mån kunnat kompensera för detta.

En annan aspekt är att systemet med examensordning och examensbeskrivningar existerat under en förhållandevis kort period. Med tanke på de "omställningstider" som råder inom utbildningssystemens område har det nya styrsystemet knappt hunnit lämna implementeringsfasen.

Skolan – att styra med måldokument

I uppdraget till Högskoleverket ingår att analysera huruvida målformuleringarna i examensbeskrivningarna motsvarar de krav som skolan ställer i ljuset av de förändringar som har genomförts i förskola, grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning. Det framhålls också att de eventuella förändringar som verket föreslår skall utgå från skolans behov och högskolans förutsättningar.

Som en utgångspunkt för verkets analys och slutsatser ger detta kapitel en kort beskrivning av de nationella mål- och styrdokumentet för skolan och i följande kapitel ges en kort översikt av andra nyligen genomförda, eller inom kort tid förestående, förändringar.

Skolan har genomgått stora förändringar de senaste åren med omfattande konsekvenser inte minst för lärarnas arbete och yrkeskunnande. Såväl målen som formerna för styrningen har förändrats. Den nya styrningen av skolan innebär att staten beslutar i ett betydligt färre antal frågor än tidigare. Staten formulerar målen för verksamheten och utövar tillsyn över den medan skolhuvudmannen ansvarar för att genomföra verksamheten.

Sedan början av 1990-talet har skolans huvudmän haft det fulla ansvaret för att driva skolverksamheten liksom för personalen. De nationella styrdokumentet utgörs av skollag, läroplaner, program mål och kursplaner.

Skollagen

Skollagen samt läroplan och kursplanerna är de nationella styrdokument som skall styra verksamheten i skolan. I den nya styrningens idé ligger att detaljbestämmelser skall undvikas och att skolhuvudmannens och skolornas frihet skall vara så stor som möjligt.

Skollagen innehåller de grundläggande bestämmelserna om utbildningen inom alla skolformer. Lagen anger övergripande mål för utbildningen samt övergripande riktlinjer för hur skolans verksamhet skall utformas. Innehållet i skollagens portalparagrafer är grundläggande för all verksamhet i skolan,

bl.a. att alla skall ha lika tillgång till utbildning, att utbildningen skall vara likvärdig i landet och – tillsammans med hemmen – främja elevernas harmoniska utveckling till ansvarsställande människor och samhällsmedlemmar.

I skollagen finns bestämmelser om vilka grundläggande krav som ställs på kommunerna. Där finns också bestämmelser som riktar sig till elever och föräldrar, nämligen sådana som rör skolplikt och rätten till utbildning.

I en bilaga till skollagen finns en timplan för grundskolan där den tid för lärarledd undervisning som varje elev har rätt till anges. I bilagor till skollagen finns också de nationella programmen för gymnasieskolan förtecknade inklusive den minsta garanterade undervisningstid som skall erbjudas eleverna i varje ämne som ingår i programmen.

Läroplaner

Regeringen fastställer läroplaner för det obligatoriska skolväsendet (grundskolan) och för de frivilliga skolformerna (gymnasieskolan och vuxenutbildningen). Läroplanerna skall tillsammans med skollagen styra verksamheten i skolan.

Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94) ersätter 1980 års läroplan för grundskolan (Lgr 80), läroplan för den obligatoriska särskolan (Lsä 90) samt kompletterande föreskrifter till Lgr 80 för specialskolan. Läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) ersätter 1970 års läroplan för gymnasieskolan (Lgy 70), 1982 års läroplan för vuxenutbildning (Lvux 82) och för gymnasiesärskolan 1973 års läroplan för särskolan.

De nya läroplanerna utgår från en ansvarsfördelning där staten anger de övergripande målen och riktlinjerna för skolverksamheten och kommunerna svarar för genomförandet. Läroplanen skall styra skolan och innehåller bindande föreskrifter för dess verksamhet. I läroplanen formuleras skolans värdegrund och de grundläggande målen för det offentliga skolväsendet preciseras.

Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94) är uppdelad i följande huvudområden:

- kunskaper
- normer och värden
- elevernas ansvar och inflytande
- skola och hem
- skola – förskola – skolbarnomsorg
- skolan och omvärlden
- bedömning och betyg
- rektors ansvar.

Läroplanen för det frivilliga skolväsendet (Lpf 94) är uppdelad i följande huvudområden:

- kunskaper
- normer och värden
- elevernas ansvar och inflytande
- utbildningsval – arbete och samhällsliv
- bedömning och betyg
- rektors ansvar.

För vart och ett av dessa huvudområden anger läroplanen mål samt riktlinjer för arbetet. Målen är av två slag, dels mål som skolan skall sträva mot, dels mål som skolan skall se till att alla elever kan uppnå. De nya läroplanerna är betydligt kortare än tidigare läroplaner. Avsikten är att de skall vara lätt tillgängliga och ständigt aktuella i skolans arbete.

Programmål och kursplaner

Regeringen fastställer programmål för varje nationellt program i gymnasieskolan. Kursplanerna kompletterar läroplanen och anger målen för undervisningen i varje enskilt ämne.

Grundskolan

Regeringen beslutar om kursplanerna för grundskolan. Dessa beskriver varje ämne, vad ämnet syftar till och hur det är uppbyggt. I kursplanerna anges dels de mål som undervisningen i ämnet skall sträva mot, dels de mål som skall ha uppnåtts av alla elever vid grundskolans slut.

Gymnasieskolan och vuxenutbildningen

För varje kurs i gymnasieskolan och vuxenutbildningen skall finnas en kursplan. Av den skall framgå syfte och mål med kursen samt vilken kunskapsnivå alla elever skall ha uppnått vid kursens slut. Regeringen beslutar om kursplaner för kurser i de s.k. kärnämnen, medan Skolverket beslutar om kursplaner i andra ämnen.

Andra förändringar inom skolområdet

Förskola och barnomsorg

Från och med den 1 juli 1996 har ansvaret för förskola och barnomsorg förts över från Socialdepartementet till Utbildningsdepartementet för att därigenom förstärka och tydliggöra förskolans pedagogiska roll. Regleringen av barnomsorgen kommer att flyttas från socialtjänstlagen till skollagen. Fr.o.m. den 1 januari 1998 förs ansvaret för uppföljning, utvärdering och tillsyn av barnomsorgen över från Socialstyrelsen till Statens skolverk.

Avsikten med integrationen är att utveckla ett gemensamt synsätt på barns och ungdomars utveckling och lärande från tidig ålder och att de pedagogiska verksamheterna anpassas för att möta de nya krav som samhällsförändringarna innebär för individen. Integrationen skall ses som en pedagogisk fråga med fokusering på en utveckling mot mer av gemensamma mål, förhållningssätt, arbetsformer och synsätt i de olika verksamheterna.

Målet för barnomsorgen är att genom pedagogisk gruppverksamhet stimulera barns utveckling och bidra till goda uppväxtvillkor. Barn med behov av särskilt stöd skall ges den omsorg de behöver. Verksamheten skall utformas i samarbete med föräldrarna och underlätta för dem att förena förvärvsarbete och föräldraskap.

Grundskola

Regeringen gör i sin utvecklingsplan för skolväsendet (Skr. 1996/97:112) bedömningen att grundskolans utgångsläge och resultat i väsentliga avseenden är goda men att det finns ett antal varningssignaler. En sådan är brister i skolans förmåga att tillvarata och vidmakthålla barns och ungdomars lust att lära. En annan är vissa tecken på att elever med svårigheter i skolarbetet får sämre stöd än tidigare.

Ett prioriterat område i regeringens budgetproposition för år 1998 är insatser för att stärka utbildningens kvalitet och säkra likvärdigheten. Det mest angelägna målet är en kvalitetshöjning i grundskolan så att alla elever – oberoende av kön, geografisk hemvist samt sociala och ekonomiska förhållanden – får möjlighet att nå grundskolans mål. Alla barn och unga skall ges förutsättningar att nå målen i skollagen, läroplanerna och kursplanerna.

Skolans inre arbete behöver, enligt regeringens utvecklingsplan, utvecklas för att kunna möta alla barn utifrån deras förutsättningar och behov. Mobbning, timplanefrågor samt skolmåltider kommer därför att aktualiseras. Integrationen mellan förskola, skola och skolbarnomsorg kommer självfallet att påverka grundskolans arbetssätt.

Gymnasieskola

Gymnasieskolans uppgift är att kvalificera eleverna i tre avseenden – för deltagande i ett demokratiskt samhällsliv, för ett utvecklande arbetsliv och för vidare studier. Bakgrunden till förändringen av gymnasieskolan var bedömningen att den gamla gymnasieskolan inte klarade kraven för dessa tre områden. Avsikten med riksdagsbeslutet år 1991 om den reformerade gymnasieskolan var bl.a. att skapa en studievägsstruktur som gör alla ungdomar motiverade att skaffa sig en gymnasieutbildning.

Vuxenutbildning

Kommunernas vuxenutbildning ökar i omfattning och betydelse inte minst med anledning av det s.k. kunskapslyftet som startades den 1 juli 1997. Kunskapslyftet är en femårig vuxenutbildningssatsning som genomförs i landets samtliga kommuner.

Målet för vuxenutbildningen är, i enlighet med vad som anges i skollag och läroplan, att överbrygga utbildningsklyftorna, medverka till arbetslivets förnyelse, bidra till full sysselsättning och tillgodose de vuxnas individuella önskemål om vidgade studie- och utbildningsmöjligheter och ge dem tillfälle att komplettera ungdomsutbildningen.

Utbudet av yrkesinriktad utbildning har av tradition varit litet inom den kommunala vuxenutbildningen, bl.a. beroende på att den övervägande delen av studerande endast sett komvux som en etapp på vägen mot fortsatta studier. För att möta dessa förändrade krav är det, enligt regeringens bedömning i utvecklingsplanen, nödvändigt att kraftigt öka utbudet av yrkesinriktad utbildning.

Även fortsättningsvis bör, menar regeringen, den kommunala vuxenutbildningen följa samma läroplan som det frivilliga skolväsendet i övrigt och ge samma kompetens som grundskolan och gymnasieskolan ger. Till följd av att nya grupper nu söker sig till vuxenutbildning har förutsättningarna för utbildningen dock ändrats. I utvecklingsplanen fastslås att det finns behov av att den nya lärarutbildningen utvecklar en gedigen vuxenpedagogisk kompetens, eventuellt en särskild vuxenpedagogisk examen.

Högskolan – att styra med examensordning

Högskolereformen 1993

Huvudlinjerna i den utvecklingsprocess som ledde fram till 1993 års universitets- och högskolereform lades ut av den förra socialdemokratiska regeringen. Redan våren 1991 föreslogs bl.a. i kompletteringspropositionen (1990/91:150) att linjesystemet skulle luckras upp och att den nationella styrningen över studieordningen skulle ske genom en s.k. examensordning och att begreppet "kurs" skulle bli basen i det nya systemet.

När högskolereformen introducerades av den borgerliga regeringen var ledmotivet "Frihet för kvalitet". Huvudsyftet var att finna en ändamålsenlig ansvarsfördelning mellan statsmakterna och universitet och högskolor. Detta skulle i sin tur leda till ökad mångfald i utbildningsutbudet, bättre anpassning av utbildningsutbudet och studenternas efterfrågan samt effektivisering av utbildningen med upprätthållande av hög kvalitet.

En väsentlig förändring vad gäller såväl utbildningsinnehåll som -dimensionering var att den centralt reglerade linjeorganisationen avskaffades och ersattes av en examensordning. De tidigare utbildningslinjerna med centralt fastställda utbildningsplaner hade ett i princip fixerat utbildningsinnehåll, även om de i varierande utsträckning medgav alternativa uppläggningar av utbildningarna. Läsåret 1992/93 fanns ca 125 centralt inrättade allmänna utbildningslinjer. Dessa avvecklades fr.o.m. budgetåret 1993/94.

Tanken med examensordningen var att ge en ram för studierna där regeringen preciserar kraven på olika utbildningar. I examensordningen preciseras vilka examina som får utfärdas och vilka krav som skall uppfyllas för att erhålla respektive examen. Examensordningens syfte är bl.a. att:

- ange krav och inriktning för olika examina
- genom målformuleringar ge underlag för kvalitetskontroll.

Genom införandet av en examensordning avsågs också innebörden av olika examina bli tydligare för arbetsgivare m.fl.

I departementspromemorian *Fria universitet och högskolor, Ds 1992:1* föreslogs att en särskild examensbeskrivning bör fastställas för varje yrkesexamen i examensordningen. I dessa examensbeskrivningar bör de mål och övriga krav formuleras som statsmakterna har anledning att ange för respektive examen. Eftersom beskrivningarna knyts till examina bör de utformas så att de anger vilka krav som skall kunna uppfyllas av den som avlägger examen. Därmed blir de vägledande för uppläggnings av respektive utbildning.

”Det är dock viktigt att principiellt hålla fast vid att olika studieorganisatoriska och innehållsliga uppläggningar av utbildningen kan leda till samma mål, och att universitet och högskolor skall ha både frihet till och ansvar för valet av olika vägar till dessa mål. Strävan bör därför – till skillnad mot vad som ofta var fallet i de tidigare utbildningsplanerna – vara att undvika att kraven formuleras som mer eller mindre detaljerade bestämmelser om utbildningens innehåll, om tidsföljden mellan olika moment eller om poängtalen för dem. Beskrivningarna bör i stället så långt som möjligt ta sikte på det förväntade resultatet av studierna. De bör dessutom vara kortfattade och koncentrerade till det väsentliga.” (Ds 1992:1 sid 20–21).

I prop. 1992/93:1 *Universitet och högskolor – frihet för kvalitet* säger föredragande statsrådet att i en decentraliserad studieorganisation syftar examensbeskrivningen i första hand till att ge information om studiernas omfattning och nivå. Ett förtydligande i examensbeviset vad avser utbildningens innehåll blir en fråga för varje universitet och högskola att besluta om. Examensordningen kan, enligt propositionen, lämpligen ha formen av en bilaga till högskoleförordningen.

”Eftersom beskrivningarna knyts till examina bör de utformas så att de anger vilka krav som skall uppfyllas av den som avlägger en examen. Därmed blir de vägledande för uppläggnings av respektive utbildning. Det är dock viktigt att principiellt hålla fast vid att olika studieorganisatoriska och innehållsliga uppläggningar av utbildningen kan leda till samma mål, och att universitet och högskolor skall ha både frihet till och ansvar för valet av olika vägar till dessa mål.

Beskrivningarna bör därför utformas på ett sådant sätt att de öppnar för en fruktbar konkurrens mellan olika universitet och högskolor. Till skillnad mot vad som ofta var fallet i de tidigare utbildningsplanerna skall således inte kraven formuleras som mer eller mindre detaljerade bestämmelser om utbildningens innehåll, om tidsföljden mellan olika moment eller om poängtalen mellan dem.

Beskrivningarna bör så långt som möjligt ta sikte på det förväntade resultatet av studierna. De bör dessutom vara kortfattade och koncentrerade till det väsentliga. Omfattningen av och graden av precisering av kraven kommer dock att variera beroende på vilken verksamhet som utbildningen förbereder för. För vissa utbildningar som direkt förbereder för speciella yrken, särskilt sådana där legitimationskrav eller liknande förhållanden gäller, blir det naturligt att ange mera preciserade examensvillkor” (prop. 1992/93:1, sid. 37).

I prop. 1991/92:75 *om lärarutbildning* m.m. framhålls att den viktigaste vägen till läraryrket går genom lärarexamen. Den centrala regleringen av denna skall ske genom en examensordning. Dock finns det skäl att för lärarutbildningarna ställa särskilda krav.

”I och med att nuvarande centralt fastställda linjesystem upphör kan man förutse en väsentligt ökad variation vad gäller studieorganisationen. Högskolorna kommer i framtiden att i stor utsträckning kunna bestämma utbildningsutbudet själva. För lärarutbildningarna finns det emellertid anledning att ställa särskilda krav. Det viktigaste skälet härför är att lärarutbildningarna utgör en viktig garanti för skolans kvalitet och likvärdighet i landet. Riksdagen har vid olika tillfällen slagit fast att lärarutbildningen vid sidan av läroplaner är ett av statens viktigaste instrument för att garantera likvärdigheten.” (prop. 1991/92:75, sid. 13).

Lärarutbildningar – aktuella utredningar

En arbetsgrupp för lärarutbildning tillsattes i april 1995 av regeringen med uppdrag att göra en inventering av problem och frågeställningar utifrån tio punkter som tar upp problem på olika nivåer i lärarutbildningen. Dessa rörde lärarutbildningens organisation och innehåll, men också frågor som IT och jämställdhet.

Arbetsgruppen skriver i Ds 1996:16 "Läroplaner i förändring" att det finns flera skäl att se över examensbeskrivningarna för lärarexamina. Examensbeskrivningarna är ett tidigare oprövat styrinstrument och erfarenheterna av hur de faktiskt fungerar kan ge anledning till modifieringar. Vidare, menar gruppen, kan den verklighet som examensbeskrivningarna avsåg att ta hänsyn till ha förändrats.

"Det är viktigt att kontinuerligt se över examensbeskrivningarna eftersom staten kan ha intresse av att precisera och kanske omdefiniera målen utifrån gjorda erfarenheter eftersom den verksamhet som utbildningarna utbildar för kan förändras så att det krävs nya typer av kompetenser av dem som skall verka i och bidra till att utveckla denna verksamhet" (Ds 1996:16, sid. 65).

Arbetsgruppen hävdar också att erfarenheterna av de nu gällande examensbeskrivningarna är att de i vissa avseenden tillämpas olika vid olika högskolor. Regeringen bör därför överväga att precisera examensbeskrivningarna.

I ett appendix till betänkandet skriver arbetsgruppen att examensordningen sätter ramar för lokal frihet och är ett redskap för statlig styrning, inte minst för yrkesutbildningar som läroplaner. Examensordningen behöver därför ibland omprövas både med hänsyn till nya samhälleliga behov och med hänsyn till att ramarna för den lokala friheten kan komma att ändras.

"Tillämpningen av examensbeskrivningarna kan utvecklas åt olika håll vid olika högskolor. Detta är ett skäl till att examensordningen måste följas upp, utvärderas och eventuellt korrigeras" (Ds 1996:16, sid. 89).

Revisionsdirektör Ingemar Delveborn gjorde våren 1996 på utbildningsutskottets uppdrag en undersökning om i vad mån läroplaner påverkas av läroplanens innehåll. Delveborn konstaterar i sin rapport *Påverkas läroplaner av läroplanen?* (1995/96:URD1) att det är en komplicerad uppgift att undersöka och bedöma innehållet i en högskoleutbildning. Det är inte bara så att innehållet skiljer sig åt mellan utbildningarna vid de olika högskolorna, innehållet varierar också inom utbildningarna vid en enskild högskola till följd av att olika lärare kan lägga upp undervisningen på olika sätt.

Delveborn konstaterar att utbildnings- och kursplanerna många gånger har en otydlig och tolkningsbar utformning, och menar att det kan finnas en medveten strävan att decentralisera och överlåta utformningen i hög grad åt läraren. Det kan också vara ett sätt att handskas med "stoffträngseln" och därmed den svåra frågan om vilka ämnen som skall ingå i den praktisk-pedagogiska utbildningen.

Delveborn knyter ihop sin analys till följande rekommendation:

"Den av regeringen utfärdade examensordningen är det instrument som på nationell nivå styr lärarutbildningen. Om utskottet önskar påverka lärarutbildningen i ett visst avseende kan en väg därför vara att riksdagen i ett tillkännagivande fäster regeringens uppmärksamhet på behovet av att överväga ändringar i examensordningen" (1995/96:URD1, sid. 23–24).

Professor Bertil Gran gjorde hösten 1995 på Lärarförbundets uppdrag en utvärdering av grundskollärarytbildningen. I rapporten *Professionella lärare* skriver han att målstyrningen från gällande måldokument är svag och otydlig och att bristen på gemensam målstyrning kan skapa obalans i grundskollärarytbildningen och ge prioritet åt andra förhållanden än de som framgår av de offentliga måldokumenterna. Han hävdar att:

"Då det gäller innehåll och inriktning av studierna finns så stora variationer mellan de olika utbildningsorterna att man kan ifrågasätta om det är samma nationella lärarutbildning det handlar om. Med hänsyn till de kvalitetskriterier som vi ställt upp skiljer sig också högskolorna åt och man kan säga att de har olika kvalitetsprofil. Totalt gör vi den bedömningen att den nationella likvärdigheten inte fungerar" (*Professionella lärare?*, sid 9).

I Högskoleverkets utvärdering av grundskollärarytbildningen (Högskoleverkets rapportserie 1996:1 R) betonar verket i en missivskrivelse framför allt universitetens och högskolornas eget ansvar vad gäller översyn och utveckling av sina respektive lärarutbildningar.

"Det är således en angelägen uppgift för ansvariga universitet och högskolor att genomföra översyn av sina respektive lärarutbildningar vad avser både den högskolemässiga och den yrkesmässiga grunden. Det förändringsarbete som aktualiseras av föreliggande utvärderingsresultat förutsätter genomgripande insatser av skilda slag på operativ nivå. Huvudansvaret för ett fortsatt

utvecklingsarbete ligger på lärosätena själva. Det är högskoleledningarnas ansvar att så sker. Högskoleverket förutsätter att föreliggande utvärdering härvidlag utgör ett incitament för ökade utvecklingsinsatser vid samtliga berörda universitet och högskolor” (sid. 9).

Examensordning och examensrätt

Examensordning

Enligt 7 kap. 5 § högskoleförordningen anges i examensordningen vilka krav som skall uppfyllas för en viss examen (examensbeskrivning). Examensordningen är bilaga 3 till Högskoleförordningen. I den anges

- a. vilka examina som får avläggas inom grundläggande högskoleutbildning och
- b. vilka krav som skall uppfyllas för respektive examen.

I examensordningen angavs tidigare vilka universitet och högskolor som har rätt att utfärda olika examina. Från och med februari 1997 framgår detta av en förteckning, den s.k. krysslistan, som ingår i Högskoleverkets författningssamling.

Examensordningen omfattar tre generella examina och 42 yrkesexamina, allt från apotekarexamen till yrkesteknisk examen. De generella examina är magisterexamen, kandidatexamen och högskoleexamen. Yrkesexamina återfinns huvudsakligen inom vård- och omsorg, lärar-, ingenjör- och sjöbefälsområdet.

Var och en av examensbeskrivningarna består av en kvantitativ del som reglerar omfattningen i poäng, och en kvalitativ del som anger de mål som – utöver de allmänna mål som finns i högskolelagen – skall vara uppnådda för att erhålla en viss examen. Målen är till sin karaktär kortfattade och tar sikte på det förväntade resultatet av studierna. Några detaljerade bestämmelser om innehåll, tidsföljd för olika moment eller poängtal på dessa förekommer inte i examensordningen. I anslutning till målbeskrivningarna framgår också att ”häruöver gäller de mål som respektive högskola bestämmer”. Föreskrifter om utbildningens närmare uppläggning och innehåll ges i utbildnings- och kursplaner, fastställda på lokal nivå.¹

¹ I 7 kap. 6–9 §§ högskoleförordningen anges vad som skall ingå i kurs- respektive utbildningsplaner.

Rätt att utfärda examen

En av Höskoleverkets uppgifter är att föreskriva om rätt för universitet och högskolor med offentlig huvudman att utfärda examina. Denna uppgift hänger nära samman med den ändrade reglering av den högre utbildning som infördes genom 1993 års universitets- och högskolereform. Vidare infördes en lag och en förordning som reglerar tillstånd för enskilda utbildningsanordnare att utfärda examen. Höskoleverket yttrar sig till regeringen när det gäller examensrätt för enskilda utbildningsanordnare.

Vid Höskoleverkets examensrättsprövningar används följande kvalitets-kriterier:

- lärarkompetens, kompetensutveckling
 - behörighet och antagning
 - ämnesdjup och ämnesbredd
 - utbildningens organisation och omfattning
-
- kritisk och kreativ miljö,
 - lokaler och utrustning
 - bibliotek och litteraturförsörjning
 - forskningsanknytning
-
- övergångsmöjligheter till forskarutbildning
 - internationalisering
 - utvärdering och kvalitetssäkring
 - stabilitet i verksamheten.

Rätten att få utfärda examen är inte given en gång för alla utan omprövning förutsätts kunna ske. I samband med att examensrätt beviljas har Höskoleverket deklarerat sin avsikt att efter tre till fem år följa upp utvecklingen av utbildningen. Denna uppföljning fungerar som en förnyad prövning där tonvikt läggs på resultat.

Målbeskrivningar för lärarexamina

Huvuddelen av de examensmål som förekommer för de olika lärarexamina är gemensamma för flertalet lärarutbildningar. Det är mål som t.ex. avser ämneskunskaper, verksamhets- och skolutveckling, personlighetsutveckling och allmänna "lärarkunskaper". I bilaga 2 finns en mer heltäckande beskrivning och systematisering av examensmålen för samtliga lärarexamina. De vanligaste återkommande målen för lärarutbildningar kan beskrivas enligt följande:

Ämneskunskapsmål

Ett ämneskunskapsmål med helt identisk lydelse – "goda och för läraruppgiften relevanta ämneskunskaper" – finns för alla lärarexamina med undantag av specialpedagoger, studie- och yrkesvägledare, folkhögskollärare och flyglärare. För dessa examina används i stället begreppspar "kunskaper och färdigheter". Detta mål är synnerligen allmänt hållet. De adjektiv som används för de förväntade ämneskunskaperna är alltså "goda och relevanta", varvid det senare adjektivet torde implicera att ämneskunskaperna skall vara anpassade till undervisningssituationen.

En liten kommentar i marginalen är att det talas om "läraruppgiften" i bestämd form singularis med ett enda undantag. För barn- och ungdomspedagogisk examen heter det "läraruppgifterna", dvs. i bestämd form pluralis. Om detta är en lapsus eller om det finns någon baktanke låter vi dock i sammanhanget vara osagt.

Skolutvecklingsmål

Skolutvecklingsmålet pekar på behovet av kunskaper och färdigheter för att kunna förverkliga skolans mål och medverka i utvecklingen av densamma. Detta mål återfinns i alla examina utom specialpedagog- och flygläraryxamina. För barn- och ungdomspedagoger och studie- och yrkesvägledare används dock begreppet "verksamheten" i stället för "skolan".

Detta mål intar ett slags särställning och kan betraktas som överordnat alla andra mål. Man kan hävda att skolutvecklingsmålet, med formuleringen ”de kunskaper och färdigheter som behövs för att som lärare förverkliga skolans mål”, är det enda mål som behövs och att övriga mål egentligen är olika medel för att nå detta mål.

Personlighetsutvecklings-/ samarbetsmål

Nyckelorden i detta mål är god självkänedom, social kompetens, förmåga till lagarbete och samarbete. Sådana kompetenser är väsentliga för att lärare skall kunna fungera i rollen som pedagog och som medlem i ett kollektiv. Målet återfinns med samma eller liknande lydelse hos alla lärarexamina utom specialpedagog, studie- och yrkesvägledare, folkhögskollärare och flyglärare.

För studie- och yrkesvägledare finns i stället ett insiktsmål som talar om att ha ”förvärvat insikter om barns, ungdomars och vuxnas utveckling och inläring...”. För folkhögskollärare finns ett samarbetsmål som tar upp förmågan till ”samarbete och lagarbete samt goda kommunikationsfärdigheter”. Dock sägs inget explicit om självkänedom och social kompetens för folkhögskollärare.

Lärarkunskapsmål

Lärarkunskapsmålet pekar ut insikter i pedagogik, specialpedagogik, didaktik, psykologi och metodik. Målet är formulerat som ”sådana insikter ... som krävs för att bedriva den verksamhet som utbildningen är inriktad mot och lösa normala elevvårdsproblem i skolan”. Målet återfinns i samma eller likartad lydelse för alla lärarexamina utom specialpedagog, studie- och yrkesvägledare, folkhögskollärare och flyglärare.

Studie- och yrkesvägledare har i stället ett studie- och yrkesvalsmål, medan folkhögskollärare inte har något mål som explicit pekar ut behovet av insikter i pedagogik, didaktik etc. Däremot är folkhögskollärarna ensamma om ett hjälp till självhjälpsmål, där det talas om ”förmåga att leda och undervisa, att inspirera till självständiga studier och att stödja individers och grupperns planering av sina studier”.

Demokrati/samfundsmål

Demokrati och samfundsmålet pekar på behovet att ”belysa allmänmänniska och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och interkulturella frågor”. Detta mål återfinns i samma lydelse hos alla lärarexamina utom specialpedagog, studie- och yrkesvägledare, folkhögskollärare och flyglärare. Detta mål är en provkarta på de ”goda och demokratiska värden” som den svenska skolan skall stå för.

IT-mål

Detta mål lades till i september 1996 och pekar på det nödvändiga i att kunna ”använda datorer och andra informationsteknologiska hjälpmedel”, såväl för egen inläring som ett medel i undervisningen. Detta mål återfinns i samma eller liknande lydelse hos alla lärarexamina utom flyglärare.

Examensarbetsmål

Examensarbetsmålet återfinns hos alla lärarexamina. Detta mål handlar om att relatera vetenskapliga teorier till kommande arbetsuppgifter.

Planerings- och utvärderingsmål

För barn- och ungdomspedagoger finns ett planerings- och utvärderingsmål som talar om förmågan att ”planera, genomföra, utvärdera och utveckla arbete med barn och ungdomar...”. Detta mål återfinns endast för barn- och ungdomspedagogexamen.

Handlednings- och inspirationsmål

För studie- och yrkesvägledare finns ett mål som talar om ”kompetens att stödja övrig personal i deras studie- och yrkesorienterande insatser”. Detta mål implicerar att studie- och yrkesorienteringen är allas ansvar och att studie- och yrkesvägledaren är skolans expert och resursperson i detta avseende.

”Hjälp till självhjälps”-mål

För folkhögskollärare finns, som tidigare nämnts, ett mål där förmågan att ”leda och undervisa”, ”inspirera till självständiga studier” samt ”stödja individers och gruppers planering av sina studier” framhålls. Detta mål finns – förvånande nog – inte hos några andra lärarutbildningar.

Andra typer av mål

För de praktisk-estetiska lärarexamina finns numerärt sett flera mål än för exempelvis grundskollärary- och gymnasielärarexamen. För t.ex. bild- och musiklärare finns förutom det generella ämneskunskapsmålet även specifika kunskaps- och färdighetsmål. För hushålls- och idrottslärare finns hälsomål och för slöjdlärare finns ett ”traditionsmål”. Specialpedagogerna har liksom flyglärarna av lätt insedda skäl tämligen specifika kompetens- och utvecklingsmål.

Diskussion och rekommendationer

Principiella frågeställningar

Högskoleverkets uppdrag har varit att kartlägga och analysera tillämpningarna av de nationella examensmålen för samtliga lärarexamina. Enligt uppdraget skall eventuella förslag till förändringar utgå från skolans behov och högskolans förutsättningar. Det bör påpekas att lärarutbildningen är en del av skolans styrsystem och att uppdraget därför – i en vidare bemärkelse – innebär en utvärdering av examensordningens styreffekter sedda mot bakgrund av målet om en lärarutbildning av hög kvalitet och i förlängningen målet om en nationellt likvärdig skola.

Under arbetets gång har några principiella frågeställningar om lärarutbildningen och dess styrning kommit att utkristalliseras. Frågeställningarna tänjer något på uppdragets ramar, men tillför icke desto mindre viktiga perspektiv.

- Finns det skäl att tro att de nationella examensmålen i sin nuvarande form leder fram till varierande tillämpningar och konkretiseringar?
- Skiljer sig tillämpningarna åt så mycket att det inte går att tala om en nationellt likvärdig lärarutbildning?
- Finns det kvalitetsproblem inom lärarutbildningen som har sin grund i examensmålen?
- Hur kommer man i så fall tillrätta med dessa problem?
- Gör man det genom att ändra i målkatalogerna eller genom att lägga till flera mål?
- Är det en effektiv åtgärd att ändra i målkatalogerna eller finns det andra – och kanske bättre – sätt?

Detta kapitel kommer till stor del att knyta an till dessa frågeställningar. Eftersom examensmålen och examensbeskrivningarna för lärarutbildningar är en tillämpning av tekniken för målstyrning inleds kapitlet med ett kort resonemang kring innebörden av begreppet målstyrning.

Målstyrning²

Målstyrningsmodeller har sina rötter inom näringslivet. Dess grundelement kan beskrivas som en process där klara mål formuleras för olika enheter och där resultatet följs upp och korrigerande åtgärder vidtas utifrån berörda enheters grad av måluppfyllelse. Men den utveckling som lett fram till att företagen idag i stor utsträckning kännetecknas av målstyrning har inte varit alldeles invändnings- eller problemfri.

Problemen är i allmänhet ännu större inom den offentliga förvaltningen, där det många gånger saknas klara och entydiga mål. Det ligger i den politiska processens natur att angivna riktlinjer och ambitioner ofta uttrycks i allmänna ordalag och stundom är motstridiga. Av dessa skäl är det större problem att mäta och uppskatta verksamhetens utfall och effektivitet.

Det centrala inslaget i målstyrningens idé brukar framställas som att ersätta formaliserade planer och regler med målångivelser och att ställa olika enheters resultat i relation till dessa mål. Men det är viktigt att påpeka, i likhet med Dick Ramström, att en genomförd målstyrning kräver ett stort antal verktyg och processer som tillsammans utnyttjas för att styrningsprincipen skall fungera.

För att fungera måste målstyrning bedrivas både uppifrån och nedifrån, dvs. såväl från ett ledningsperspektiv som ett verksamhetsperspektiv. Det är väsentligt att ledningen för en verksamhet formulerar och sprider de övergripande visionerna och målen för arbetet. Men det är minst lika viktigt att de olika verksamhetsenheterna på lokal nivå får formulera sina egna delmål och finna sina egna vägar för att nå dem.

Enligt Björn Rombach förutsätter framgångsrik målstyrning att följande förutsättningar är uppfyllda:

- klara mål formuleras (i idealfallet av både kvantitativ och kvalitativ art)
- de anställda (utförarna) medverkar och har inflytande i målformuleringsprocessen

² Genomgången av målstyrningens elementa baseras huvudsakligen på Pihlgren, G och Svensson, A, 1989, *Målstyrning. 90-talets ledningsform för offentlig verksamhet*. Stockholm: Liber; Ramström, D, 1988, *Målstyrning i utbildningen – skäpmat eller reell förnyelsekraft*. Forskning om utbildning, vol. 15, nr 2, sid. 4–14 samt Rombach, B, 1991, *Det går inte att styra med mäll*, Lund: Studentlitteratur.

- resultaten sammanställs och följs upp av verksamhetens ledning
- uppföljningen ligger till grund för belöningar (och sanktioner) och nödvändig korrektion
- målstyrningen har ledningens stöd.

Det har inte varit alldeles ovanligt i praktiken att uppifrån-perspektivet fått dominera. Man har lagt stor vikt vid nedbrytning av de övergripande målen i olika delmål, men tenderat att ägna för liten uppmärksamhet åt själva den process genom vilken målstyrningen skall förankras i verksamhetens olika delar och göras begriplig för dessa. Samtidigt som man decentraliserar löpande verksamhet till de utförande verksamheterna, måste ledningen på ett tydligare sätt ta ansvar för utarbetandet och uppföljningen av de centrala målen. Dialogen mellan olika organisationsnivåer vad avser målformulering och måluppföljning spelar en avgörande roll för framgångsrikt genomförande av målstyrning, menar både Ramström och Rombach.

Examensmålen och dess tillämpningar

Examensmålen för lärarutbildningarna uttrycker statsmakternas förväntningar på resultatet av studierna. I den tidigare styrfilosofin, framför allt manifesterad av de allmänna utbildningsplanerna, uttrycktes de nationella kraven i termer av innehåll. Den statliga styrningen har, som en följd av 1993 års reform, förskjutits från att ange innehåll till att ange vilken typ av kunskaper, färdigheter och insikter en student skall ha förvärvat för att erhålla examen. Examensordningen uttrycker det förväntade resultatet på individnivå av studierna och förutsätter att varje högskola – genom sitt utbildnings- och kursplanearbete – själv gör urvalet av stoff med hänsyn till examensmålen och studenternas förkunskaper.

I examensbeskrivningarna finns ett mål som intar ett slags särställning. Det är det mål som i denna rapport kallas för skolutvecklingsmålet och som lyder:

”de kunskaper och färdigheter som behövs för att som lärare förverkliga skolans mål och medverka i utvecklingen av skolans verksamhet”.

Det skulle kunna hävdas att detta är det enda mål som behövs och att alla andra mål som målen om ämneskunskaper, insikt i didaktik, förmåga att använda datorer m.m. är olika medel för att nå detta övergripande mål. En

första reflektion blir därför att det sker en viss – medveten eller omedveten – sammanblandning av vad som är mål och vad som är medel. Skolutvecklingsmålet innebär de facto att allt i läroplaner och övriga styrdokument för skolan som berör läraruppgiften och lärarrollen också får ses som indirekta mål för lärarutbildningen.

I verkets enkät ställdes bl.a. frågan om i vad mån målen är kända och accepterade av lärare och studenter. Här varierar svaren mycket från att målen är "helt accepterade" till att de "knappast är accepterade på grund av den orealistiska mångfalden och den diffusa målbeskrivningen". Många högskolor hävdar att målen är väl kända bland lärare och studenter och ingår som en väsentlig del i allt översyns- och revideringsarbete, medan andra säger att "några är inte ens medvetna om att de undervisar blivande lärare...".

En andra reflektion är därför att kännedomen om, och acceptansen av, de nationella examensmålen varierar och att detta är något som bör uppmärksammas såväl på nationell som på lokal nivå. En grundläggande förutsättning för en framgångsrik målstyrning är, som tidigare framkommit, att målformulerings- och förankringsprocesserna genomförs på ett medvetet och systematiskt sätt. Denna observation bedömer Högskoleverket vara mycket väsentlig och återkommer till den i avsnittet "Nationell och Global dialog".

I vår analys av tillämpningen av examensmålen har vi – utifrån utbildnings- och kursplaner respektive enkätsvar – försökt ge en bild av hur högskolorna konkretiserar de olika examensmålen. Det finns anledning att instämma med vad Ingemar Delveborn skrev i sin rapport *"Påverkas lärarutbildningen av läroplanen?"*, nämligen att det är komplicerat att undersöka och bedöma innehållet i en högskoleutbildning. Granskningen av utbildningsplanerna har därvidlag inte givit särskilt mycket, speciellt inte som svar på frågan hur man konkretiserar examensmålen. Enkäterna har dock givit en bättre – och också mera positiv men fortfarande högst summarisk – bild av hur högskolorna väljer att konkretisera målen.

Vi har också kunnat konstatera utifrån materialet att konkretiseringarna av examensmålen varierar. Det är i sig en logisk konsekvens av styrmodellen med examensordningen och dess målbeskrivningar. I förarbetena talades det om "att olika studieorganisatoriska och innehållsliga uppläggningar av utbildningen kan leda till samma mål" och att examensmålen på så sätt "blir vägledande för uppläggningsen av respektive utbildning".

Genomgången av enkäterna, som återges i bilaga 3, ger en översiktlig bild av hur lärarutbildningarnas tillämpningar och uppläggningar varierar. I denna inventering har verket kunnat konstatera att en lång rad intressanta grepp – av typen utvecklingsprojekt och integrerade arbetssätt och arbetsformer – håller på att finna sina former. I vad mån detta är representativt för lärarutbildningen som helhet kan verket naturligtvis inte uttala sig om utifrån detta material. Det borde dock vara angeläget att hitta lämpliga former för att sprida sådana goda exempel. Eventuellt kan s.k. regionala utvecklingscentra vara ett forum som kan bidra till att utveckla lärarutbildningen som helhet och medverka i en långsiktig praktik- och teori-baserad kompetensuppbyggnad.

Man bör i sammanhanget beakta att styrningen via examensordning och examensmål har existerat en förhållandevis kort tid, och att det är först nu som man kan börja se faktiska effekter. Det finns därför ingen anledning, enligt Högscoleverkets uppfattning, att i detta skede överväga genomgripande förändringar av formerna för styrning. Det är dessutom viktigt att göra en nödvändig distinktion mellan begreppen likvärdighet och likhet. Likvärdighet kräver inte att alla försöker göra på exakt samma sätt på samma gång.

Enligt verkets uppfattning är en bättre garanti för likvärdighet att låta tolkningen och tillämpningen av examensmålen ligga så nära utförarnivån som möjligt. Det lokala arbetet bör dock kombineras med återkommande översyn av examensmålen, syftande till att nödvändiga revideringar görs. Men än viktigare är, enligt verkets uppfattning, en mer aktiv och systematisk fokusering på förankrings-, uppföljnings- och återkopplingsfaserna, kort sagt på den nödvändiga implementeringen av examensmålen.

Högscoleverkets tredje reflektion är alltså att ett mer aktivt arbete med uppföljning av examensmålen och återföring av resultaten bör ske. Syftet med detta skall inte vara kontroll av utbildningars grad av "likhet", utan istället att ge de direkt ansvariga i lärarutbildningen ett stöd att successivt utveckla och förbättra utbildningens kvalitet. Viktigt är alltså att inte nöja sig med uppifrån-perspektivet utan att medvetet arbeta med hela kedjan mål – process – resultat, inklusive den mellanliggande processlänken.

Nationell och lokal dialog

Mot bakgrund av ovanstående resonemang rekommenderar Högskoleverket en kombination av revideringar av examensmålen med en medveten satsning på uppföljning, utvärdering och återkoppling. Examensordningen uttrycker, som tidigare konstaterats, de nationella målen. Varje högskola skall i det lokala utbildnings- och kursplanarbetet konkretisera dessa mål. Hur väl målen nås måste noggrant följas, värderas och – vid behov – omprövas. Denna verksamhet måste ske på den lokala nivån, men också på den nationella nivån bör man försöka skapa former för en nödvändig dialog.

En modell för ”dialog” på nationell nivå som Högskoleverket vill förorda är det koncept för uppföljningar och utvärderingar av bl.a. magisterexamensrättigheter som för närvarande sker. Denna modell bygger på att det enskilda lärosätet tar fram relevanta basuppgifter, gör en problematiserande självvärdering och besöks av en extern bedömargrupp. Huvudsyftet med denna modell är skapa ramar för en dialog mellan den lokala och nationella nivån, och att få fram ett bedömningsunderlag som kan användas för att stärka utbildningens kvalitet och vara ett viktigt incitament för egen fortsatt utveckling.

I högskoleförordningens 7 kapitel framgår vad som skall anges i en utbildningsplan. Det som skall anges är omfattning, uppläggning och särskilda förkunskaper. Det finns dock inga krav på att det skall framgå *hur* examensmålen skall förverkligas. Det är också ovanligt att detta framgår av utbildningsplanerna, något som framgår av den granskning som verket gjort. En reflektion är därför att det kan finnas skäl att föra en diskussion om det inte alltid i styrdokumentet bör finnas ett avsnitt om just *hur* examensmålen skall förverkligas, dvs. att utbildningsplanerna inte bara skall svara på frågan *vad?*

Detta kan jämföras med kravet på att det i skolan skall finnas en arbetsplan som utgör den lokala tolkningen och konkretiseringen av läroplanen:

”I den lokala arbetsplanen skall den enskilda skolan ange hur målen skall förverkligas och hur verksamheten skall utformas och organiseras. Där anges således mål för verksamheten som helhet” (Lpo/Lpf 94, sid 3).

Ett arbete på lokal nivå med ett måldokument av nämnt slag kan förhoppningsvis bidra till ökad reflektion kring *hur* examensbeskrivningens mål kan nås. Detta kan också kopplas till diskussionen om bristande överensstämmelse mellan skolämne och högskoleämne. Genom att skapa incitament för att på den lokala nivån reflektera kring frågan *hur* examensmålen skall nås när man antagligen bättre – och mer direkta – effekter än genom att ändra och/eller lägga till formuleringar i målkatalogen.

Det förtjänar kanske också att påpekas att förslaget till att i utbildningsplanerna reflektera kring, och problematisera, frågan ”hur” inte nödvändigtvis behöver begränsas till att gälla enbart lärarexamina. Förslaget bör utifrån samma utgångspunkter vara tillämpligt på samtliga yrkesexamina.

Eventuell revidering av examensmålen

I Högskoleverkets uppdrag låg att eventuellt föreslå förändringar med utgångspunkt i skolans behov och högskolans förutsättningar.

På den hearing som verket anordnade påtalades att examensmålen kan styra mot en uppdelning av lärarutbildningen i två delar, ämnesutbildning och lärarutbildning. Målens inbördes ordning, där ämneskunskapsmålet kommer först och sedan lärarkunskapsmålen kan också lätt uppfattas som en rangordning. En annan synpunkt var att även om ämneskunskapsmålet formulerats som ”goda och för läraruppgiften relevanta ämneskunskaper” vilket implicerar just ett ämnesdidaktiskt perspektiv, så har det inte alltid lyckas tränga igenom.

En tredje synpunkt vid verkets hearing var risken för den felaktiga slutsatsen att det som inte nämns vid namn i målbeskrivningarna inte heller skulle existera. Bara för att t.ex. barnkonventionen inte nämns vid namn i examensmålen, så innebär detta inte att den inte belyses inom landets lärarutbildningar. Detta förhållande bör man vara medveten om innan man lägger till nya mål eller ”bygger ut” de existerande målen.

Verkets bedömning i detta sammanhang är vidare att man styr sämre med femton mål än med fem. Det är viktigt att beakta att varje enskilt mål förutsätter en relativt omfattande process på den lokala nivån med att konkretisera och materialisera målen. Därför bör man, enligt verkets uppfattning, vara relativt återhållsam med att lägga till nya mål. Betydligt

viktigare är, som också framgått, att ta hand om, och vårda de mål som redan existerar.

I bilaga 3 följer – efter beskrivningarna av tillämpningarna – en provkarta på tänkbara mål och målformuleringar som kommit fram i enkätsvaren.

Högskoleverket vill lyfta fram två egna reflektioner. För barn- och ungdoms- pedagogisk utbildning finns ett planerings- och utvärderingsmål som lyder:

”god förmåga att planera, genomföra, utvärdera och utveckla arbete med barn och ungdomar i grupp samt god kännedom om socialtjänsten och skolan avseende mål, verksamhet och organisation.”

Den del av detta mål som handlar om planering och utvärdering borde inte vara unikt för barn- och ungdomspedagogisk examen. Det borde, enligt verkets uppfattning, finnas med för samtliga lärarutbildningar. Samma resonemang gäller det mål för folkhögskollärarexamen som vi valt att kalla för ”hjälp till självhjälp” -målet, vars lydelse är:

”god förmåga att leda och undervisa, att inspirera till självständiga studier och att stödja individers och grupperns planering av sina studier”.

Detta mål borde, enligt verkets uppfattning, kunna motivera sin plats hos samtliga lärarexamina, bl.a. mot bakgrund av att den nya lärarrollen bygger på att eleverna betraktas som aktiva och medskapande.

Sammanfattning av verkets observationer och rekommendationer

- Högskolornas tillämpningar av examensmålen varierar. Exempel på positiva grepp finns i enkäterna, men huruvida dessa är representativa kan inte verket uttala sig om.
- Kännedomen om examensmålen – liksom graden av acceptans – varierar i hög grad.
- En viss sammanblandning beträffande mål och medel för lärarexamina kan sägas föreligga.
- Med tanke på den korta tid som examensordningen och dess examensmål existerat anser Högskoleverket att mycket positivt nu verkar ”vara på gång” inom lärarutbildningen. Verket avråder från mer genomgripande

förändringar i formerna för styrning inom detta område.

- Verket rekommenderar att en medveten strategi för lokal och nationell "dialog" kring examensmålen utarbetas.
- Det kan finnas skäl för en försiktig revidering av examensmålen. Högskoleverket ger också ett antal på exempel på nya mål och förändrade målformuleringar, men avråder samtidigt från att lägga till alltför många mål. "Man styr sämre med femton mål än med fem."
- I högskoleförordningens 7 kap. skulle det kunna anges att det i en utbildningsplan skall finnas ett problematiserande resonemang om hur ett visst lärosäte tänker sig att konkretisera examensmålen. (Jämför parallellen med läroplan och lokala skolplaner.)

Bilaga 1

Bilaga 2

Beskrivning och systematisering av examensmålen för lärarexamina

Examen	sida
Beskrivning och systematisering av examensmålen för lärarexamina	44
Barn- och ungdomspedagogisk examen	45
Grundskollärarexamen	47
Gymnasielärarexamen	49
Bildlärarexamen	51
Hushållslärarexamen	53
Idrottslärarexamen	55
Musiklärarexamen	57
Slöjdlärarexamen	59
Specialpedagogexamen	61
Studie- och yrkesvägledarexamen	64
Folkhögskollärarexamen	66
Flyglärarexamen	68

Barn- och ungdomspedagogisk examen

Examensmål enligt Högskoleförordningen	Typ av mål/annan kommentar
1. goda och för läraruppgifterna relevanta ämneskunskaper	<p>Ämneskunskapsmål Kopplat till de framtida arbetsuppgifterna. Detta mål återfinns i exakt samma lydelse hos alla lärarexamina med undantag för specialpedagoger, studie- och yrkesvägledare, folkhögskollärare och flyglärare</p>
2. de kunskaper och de färdigheter som behövs för att som förskollärare eller fritidspedagog förverkliga målen för verksamheten och medverka i utvecklingen av denna	<p>Verksamhetsutvecklingsmål Återfinns i samma eller likartad lydelse hos i stort sett alla examina. Målet avser skolans övergripande mål och frågor om skolutveckling (författningar, läroplan, etc.)</p>
3. god självkänedom och social kompetens och därigenom förmåga till lagarbete samt att i samarbete med andra lösa de förekommande uppgifterna	<p>Personlighetsutvecklings-/samarbetsmål Återfinns hos alla utom fyra lärarexamina. Samarbete/lagarbete är centralt i detta mål (lärarlag, olika yrkesgrupper i skolan, studie- och skolformsövergripande arbete)</p>
4. sådana insikter i pedagogik, specialpedagogik, didaktik, psykologi och metodik som krävs för att bedriva den verksamhet som utbildningen är inriktad mot	<p>Lärarkunskapsmål Känedom om och förtrogenhet med pedagogiska, didaktiska och utvecklingspsykologiska teorier och "redskap" för inläring och kunskapsöverföring</p>

<p>5. förmåga att belysa allmänmänskliga och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och interkulturella frågor</p>	<p>Demokrati/”samfundsmål” finns hos alla utom fyra examina. (“Belysa” enligt ordboken = upplysa, klargöra, åskådliggöra, illustrera, exemplifiera).</p>
<p>6. förmåga att använda datorer och andra informations-tekniska hjälpmedel för egen inläring och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever</p>	<p>IT-mål Lades till i september 1996. Finns i samma eller likartad lydelse hos alla lärarexamina med undantag för flyglärare.</p>
<p>7. redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna</p>	<p>Examensarbetsmål Finns för samtliga lärarexamina. Lyfter fram förmågan att applicera och praktiskt använda de teoretiska ”verktygen”.</p>
<p>8. god förmåga att planera, genomföra, utvärdera och utveckla arbete med barn och ungdomar i grupp samt god kännedom om socialtjänsten och skolan avseende mål, verksamhet och organisation</p>	<p>Planerings- och utvärderingsmål Finns endast för barn- och ungdomspedagoger. Kännedom om socialtjänst och skola betonas (i egenskap av samarbetspartners och avnämare).</p>

Grundskollärarexamen

Examensmål enligt Högskoleförordningen	Typ av mål/annan kommentar
1. goda och för läraruppgiften relevanta ämneskunskaper	<p>Ämneskunskapsmål Samma som för barn- och ungdomspedagoger.</p>
2. de kunskaper och de färdigheter som behövs för att som lärare förverkliga skolans mål och medverka i utvecklingen av grundskolans verksamhet	<p>Skolutvecklingsmål Likartat mål som för barn- och ungdomspedagoger, men här är det skolan och inte verksamheten som det talas om.</p>
3. god självkänedom och social kompetens och därigenom förmåga att bedriva lärararbete samt att i samarbete med andra lösa de i skolan förekommande uppgifterna	<p>Personlighetsutvecklings-/samarbetsmål Likartat mål som för barn- och ungdomspedagoger. Men i stället för <i>lagarbete</i> talas dock om <i>lärararbete</i>.</p>
4. sådana insikter i pedagogik, specialpedagogik, didaktik, psykologi och metodik som krävs för att bedriva den undervisning som utbildningen är inriktad mot och lösa normala elevvårdsproblem i skolan	<p>Lärarkunskapsmål Samma mål som för barn- och ungdomspedagoger, fast med tillägget att lösa normala elevvårdsproblem (Vad är "normala elevvårdsproblem?).</p>

<p>5. förmåga att belysa allmänmänskliga och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och interkulturella frågor</p>	<p>Demokrati/"samfundsmål" Samma mål som för barn- och ungdomspedagoger.</p>
<p>6. förmåga att använda datorer och andra informations-teknologiska hjälpmedel för egen inläring och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/ elever</p>	<p>IT-mål Samma mål som för barn- och ungdomspedagoger.</p>
<p>7. redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna</p>	<p>Examensarbetsmål Samma mål som för barn- och ungdomspedagoger.</p>

Gymnasielärarexamen

Examensmål enligt Högskoleförordningen	Typ av mål/annan kommentar
1. goda och för läraruppgiften relevanta ämneskunskaper	Ämneskunskapsmål Samma mål som för barn- och ungdomspedagoger och grundskollärare
2. de kunskaper och de färdigheter som behövs för att som lärare förverkliga skolans mål och medverka i utvecklingen av gymnasieskolans och den gymnasiala vuxenutbildningens verksamhet	Skolutvecklingsmål Likartat mål som för barn- och ungdomspedagoger och grundskollärare
3. god självkänedom och socialkompetens och därigenom förmåga att bedriva lärarbete samt att i samarbete med andra lösa de i skolan förekommande uppgifterna	Personlighetsutvecklings-/samarbetsmål Likartat mål som för barn- och ungdomspedagoger och grundskollärare
4. sådana insikter i pedagogik, specialpedagogik, didaktik, psykologi och metodik som krävs för att bedriva den undervisning som utbildningen är inriktad mot och lösa normala elevvårdsproblem i skolan	Lärarkunskapsmål Samma (likartat) mål som för barn- och ungdomspedagoger och grundskollärare
5. förmåga att belysa allmänmänskliga och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och interkulturella frågor	Demokrati/"samfundsmål" Samma mål som för barn- och ungdomspedagoger och grundskollärare

<p>6. förmåga att använda datorer och andra informations-tekniska hjälpmedel för egen inläring och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever</p>	<p>IT-mål Samma mål som för barn- och ungdomspedagoger och grundskollärare</p>
<p>7. redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna</p>	<p>Examensarbetsmål Samma mål som för barn- och ungdomspedagoger och grundskollärare</p>

Bildlärarexamen

Examensmål enligt Högskoleförordningen	Typ av mål/annan kommentar
1. goda och för läraruppgiften relevanta ämneskunskaper	Ämneskunskapsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
2. de kunskaper och färdigheter som behövs för att som lärare förverkliga skolans mål och medverka i utvecklingen av skolans verksamhet	Skolutvecklingsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
3. god självkännetdom och social kompetens och därigenom förmåga att bedriva lärararbete samt att i samarbete med andra lösa de i skolan förekommande uppgifterna	Personlighetsutvecklings-/samarbetsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
4. sådan insikter i pedagogik, specialpedagogik, didaktik, psykologi och metodik som krävs för att bedriva den undervisning som utbildningen är inriktad mot och lösa normala elevvårdsproblem i skolan	Lärarkunskapsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
5. förmåga att belysa allmänmänskliga och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och interkulturella frågor	Demokrati/ "samfundsmål" Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.

<p>6. ett rikt och sammansatt bildspråk och erfarenhet av både manuella tekniker och elektroniska medier</p>	<p>Specifikt kunskaps- och erfarenhetsmål Utbildningen skall utveckla kompetensen inom bildområdet och fördjupa och bredda erfarenhetsbasen.</p>
<p>7. kunskap om bildens historia samt förmåga att värdera bilder som konstnärliga uttryck, som kommunikationsmedel, som medel för personlighetsutveckling och som medel för påverkan</p>	<p>Specifikt kunskaps- och erfarenhetsmål Det förra målet syftade på den konstnärliga delen, detta mål på bredd- och stödämnena.</p>
<p>8. förmåga att använda datorer och andra informationstekniska hjälpmedel för egen inlärning och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever</p>	<p>IT-mål Se bl.a. barn- och ungdoms pedagog och grundskollärare.</p>
<p>9. redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna</p>	<p>Examensarbetsmål Se bl.a. barn- och ungdoms pedagog och grundskollärare.</p>

Hushållslärarexamen

Examensmål enligt Högskoleförordningen	Typ av mål/annan kommentar
1. goda och för läraruppgiften relevanta ämneskunskaper	Ämneskunskapsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
2. de kunskaper och färdigheter som behövs för att som lärare förverkliga skolans mål och medverka i utvecklingen av skolans verksamhet	Skolutvecklingsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
3. god självkännetdom och social - kompetens och därigenom förmåga att bedriva lärararbete samt att i samarbete med andra lösa de i skolan förekommande uppgifterna	Personlighetsutvecklings-/samarbetsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
4. sådan insikter i pedagogik, specialpedagogik, didaktik, psykologi och metodik som krävs för att bedriva den undervisning som utbildningen är inriktad mot och lösa normala elevvårdsproblem i skolan	Lärarkunskapsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
5. förmåga att belysa allmänmänskliga och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och interkulturella frågor	Demokrati/"samfundsmål" Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.

6. god förmåga att lösa uppgifter i hushållet och att identifiera olika handlingsalternativ framför allt med utgångspunkt i ett ekologiskt perspektiv	Ekologiskt mål Det ekologiska perspektivet som grund för att välja bland olika alternativ i hushållet.
7. förmåga att kritiskt värdera olika alternativ i hushållsarbetet som medel för hälsa och personligt välbefinnande	Hälsomål Hälsa och välbefinnande som mål för ett kritiskt värderande av alternativ i hushållet.
8. förmåga att identifiera handlingsalternativ och att bedöma dem, t.ex. att utifrån resurshushållningsperspektiv kunna fatta relevanta beslut	Hushållningsmål Resurshushållningsperspektivet som grund för att bedöma olika alternativ i hushållet.
9. förmåga att använda datorer och andra informationstekniska hjälpmedel för egen inlärning och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever	IT-mål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
10. redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna	Examensarbetsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.

Idrottslärarexamen

Examensmål enligt Högskoleförordningen	Typ av mål/annan kommentar
1. goda och för läraruppgiften relevanta ämneskunskaper	Ämneskunskapsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
2. de kunskaper och färdigheter som behövs för att som lärare förverkliga skolans mål och medverka i utvecklingen av skolans verksamhet	Skolutvecklingsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
3. god självkänedom och social kompetens och därigenom förmåga att bedriva lärararbete samt att i samarbete med andra lösa de i skolan förekommande uppgifterna	Personlighetsutvecklings-/samarbetsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
4. sådan insikter i pedagogik, specialpedagogik, didaktik, psykologi och metodik som krävs för att bedriva den undervisning som utbildningen är inriktad mot och lösa normala elevvårdsproblem i skolan	Lärarkunskapsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
5. förmåga att belysa allmänmänskliga och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och interkulturella frågor	Demokrati/"samfundsmål" Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.

<p>6. en god personlig förmåga i idrott och förmåga att leda och stimulera andra i fysiska aktiviteter samt förmåga att utnyttja beprövad erfarenhet och vetenskapliga teorier i tolkning och analys av olika former av idrott och motion, av olika sätt att träna och av olika rörelsemönster</p>	<p>Idrotts- och ledarskapsmål Idrottsförmåga, förmåga att leda och stimulera andra, förmåga att tolka och analysera olika idrotts-, motions- och träningsformer.</p>
<p>7. förmåga att värdera olika former av idrott som medel för hälsa och personligt välbefinnande samt som socialt fenomen</p>	<p>Hälsomål Idrotten som medel för hälsa och välbefinnande samt som socialt fenomen.</p>
<p>8. förmåga att använda datorer och andra informationstekniska hjälpmedel för egen inläring och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever</p>	<p>IT-mål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.</p>
<p>9. redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna</p>	<p>Examensarbetsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.</p>

Musiklärarexamen

Examensmål enligt Högskoleförordningen	Typ av mål/annan kommentar
1. goda och för läraruppgiften relevanta ämneskunskaper	Ämneskunskapsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
2. de kunskaper och de färdigheter som behövs för att som lärare förverkliga skolans respektive frivillig musikundervisnings mål och medverka i utvecklingen av verksamheten	Skolutvecklingsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
3. god självkänedom och social kompetens och därigenom förmåga att bedriva lärarbete samt att i samarbete med andra lösa de i skolan förekommande uppgifterna	Personlighetsutvecklings-/samarbetsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
4. sådan insikter i pedagogik, specialpedagogik, didaktik, psykologi och metodik som krävs för att bedriva den undervisning som utbildningen är inriktad mot och lösa normala elevvårdsproblem i skolan	Lärarkunskapsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
5. förmåga att belysa allmänmänskliga och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och interkulturella frågor	Demokrati/"samfundsmål" Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.

<p>6. goda personliga musikaliska färdigheter samt förmåga att leda och inspirera människor i alla åldrar att utöva och skapa musik och att aktivt lyssna till musik</p>	<p>Färdighets- och inspirationsmål Förutom egna musikaliska färdigheter betonas förmågan att leda och inspirera andra människor vad gäller att utöva, skapa och lyssna till musik.</p>
<p>7. förmåga att värdera musik som medel för personlighetsutveckling, konstnärligt uttryck, kommunikationsmedel och som medel för påverkan</p>	<p>Färdighetsmål Här framhålls förmågan att värdera musik som ett medel att nå andra positiva syften.</p>
<p>8. förmåga att använda datorer och andra informationstekniska hjälpmedel för egen inlärning och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever</p>	<p>IT-mål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.</p>
<p>9. redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna</p>	<p>Examensarbetsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.</p>

Slöjdlärarexamen

Examensmål enligt Högskoleförordningen	Typ av mål/annan kommentar
1. goda och för läraruppgiften relevanta ämneskunskaper	Ämneskunskapsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
2. de kunskaper och de färdigheter som behövs för att som lärare förverkliga skolans mål och medverka i utvecklingen av verksamheten	Skolutvecklingsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
3. god självkänneted och social kompetens och därigenom förmåga att bedriva lärararbete samt att i samarbete med andra lösa de i skolan förekommande uppgifterna	Personlighetsutvecklings-/samarbetsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
4. sådan insikter i pedagogik, specialpedagogik, didaktik, psykologi och metodik som krävs för att bedriva den undervisning som utbildningen är inriktad mot och lösa normala elevvårdsproblem i skolan	Lärarkunskapsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
5. förmåga att belysa allmänmänskliga och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och interkulturella frågor	Demokrati/ "samfundsmål" Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.

<p>6. färdighet i att kunna planera och framställa en produkt från idé till färdigt resultat och att kunna utnyttja konstnärligt perspektiv, vetenskapliga teorier och beprövad erfarenhet vid bedömning av produkter</p>	<p>Specifikt kunskaps- och färdighetsmål Planera, framställa och bedöma produkter med hjälp av såväl beprövad erfarenhet som konstnärligt perspektiv och vetenskapliga teorier</p>
<p>7. förmåga att föra vidare och stimulera utvecklingen av hantverkstraditioner</p>	<p>”Traditions mål” Se till att hantverkstraditioner lever vidare.</p>
<p>8. förmåga att använda datorer och andra informationstekniska hjälpmedel för egen inläring och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever</p>	<p>IT-mål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.</p>
<p>9. redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna</p>	<p>Examensarbetsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.</p>

Specialpedagogexamen

Examensmål enligt Högskoleförordningen	Typ av mål/annan kommentar
1. de kunskaper och färdigheter som behövs för att aktivt kunna arbeta med barn, ungdomar och vuxna i komplicerade inlärningssituationer inom såväl skola, barnomsorg och vuxenutbildning som habilitering/rehabilitering	Kunskaps- och färdighetsmål Kunskaper och färdigheter relaterade till de krav som ställs för att arbeta inom olika skol- och verksamhetsformer.
2. de kunskaper och förhållningssätt som ger kompetens för undervisande, handledande och rådgivande pedagogiska uppgifter avseende personal inom barnomsorg, skola, vuxenutbildning och rehabilitering	Handledningsmål Kunskaper och förhållningssätt för att kunna fungera som en resurs gentemot andra personal kategorier inom skola, omsorg och rehabilitering.
3. förmåga att använda datorer och andra informationstekniska hjälpmedel för egen inlärning och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever, om denna kunskap inte ingår i den tidigare avlagda lärarexamen	IT-mål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.
4. redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna	Examensarbetsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.

För specialpedagogexamen med **inriktning mot komplicerad inlärnings-situation** skall studenten ha

Examensmål enligt Högskoleförordningen	Typ av mål/annan kommentar
1. kompetens att undervisa människor med lindrigt begåvningshandikapp och andra funktionshinder samt kognitiva, språkliga och/eller sociala och känslomässiga problem	Specifikt kompetensmål Kompetens för att undervisa t.ex. begåvningshandikappade och/eller funktions-hindrade människor.

För specialpedagogexamen med **inriktning mot dövhet eller hörselskada** skall studenten ha

Examensmål enligt Högskoleförordningen	Typ av mål/annan kommentar
1. de kunskaper och färdigheter som behövs för att undervisa döva och hörselskadade	Specifikt kunskaps- och färdighetsmål
2. förmåga att utan svårighet kommunicera med döva/hörselskadade på teckenspråk	Kommunikationsmål
3. kunskap om sociala och känslomässiga utvecklingsproblem vid tidigt inträffad total eller partiell hörselskada och vid hörselbortfall senare i livet	Specifikt kunskapsmål

För specialpedagogexamen med **inriktning mot synskada** skall studenten ha

Examensmål enligt Högskoleförordningen	Typ av mål/annan kommentar
1. de kunskaper och färdigheter som behövs för att undervisa och handleda synskadade	Specifikt kunskaps- och färdighetsmål
2. kunskap om sociala och känslomässiga utvecklingsproblem vid tidigt inträffad total eller partiell synskada och vid synbortfall senare i livet	Specifikt kunskapsmål

För specialpedagogexamen med **inriktning mot utvecklingsstörning** skall studenten ha

Examensmål enligt Högskoleförordningen	Typ av mål/annan kommentar
1. kompetens att arbeta med och utveckla pedagogiska program för människor med betydande begåvningshandikapp, förvärvad hjärnskada, uttalade psykiska särdrag, autism eller autismliknande tillstånd	Specifikt kompetens- och utvecklingsmål
2. kunskap om flerhandikapp och god förmåga att använda alternativa kommunikationsformer	Specifikt kunskapsmål

Studie- och yrkesvägledarexamen

Examensmål enligt Högskoleförordningen	Typ av mål/annan kommentar
1. förvärvat de kunskaper och färdigheter som krävs för att vägleda och informera ungdomar och vuxna inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet i Sverige och utomlands	Kunskaps- och färdighetsmål Vägledning, information och val är nyckelord i detta mål.
2. förvärvat de kunskaper och färdigheter som krävs för att som studie- och yrkesvägledare inom grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning kunna förverkliga dessa verksamheters mål samt medverka till utveckling av verksamheten	Verksamhetsutvecklingsmål Studie- och yrkesvägledarens roll för att förverkliga skolans mål och utveckla dess verksamhet ligger i detta mål.
3. förvärvat goda insikter om barns, ungdomars och vuxnas utveckling och inläring samt om skolans uppgift i samhället	Insiktsmål Förståelse om vad som påverkar människors utveckling och inläring samt kunskap om skolans samhällsroll.
4. utvecklat förmåga att analysera och förstå studie- och yrkesvalsprocessen samt utifrån denna kunskap identifiera olika individers och grupperns behov av stöd för sitt studie- och yrkesval	Studie- och yrkesvalsmål Betrakta studie- och yrkesvalet som en process, kunna förstå och analysera denna, samt kunna identifiera olika människors behov av stöd vid sitt studie- och yrkesval.
5. uppnått kompetens att stödja övrig personal i deras studie- och yrkesorienterande insatser	Handlednings- och ”inspirationsmål” Studie- och yrkesorienteringen är allas ansvar i skolan. En av vägledarens uppgifter är att stödja och handleda övrig personal.

6. utvecklat förmågan att i samarbete med andra planera och utveckla rehabiliteringsprogram för människor med särskilda svårigheter i arbetslivet	Planerings- och utvecklingsmål Planera och utveckla rehabiliteringsprogram. Detta avser vägledare som kommer att arbeta utanför skolväsendet.
7. förvärvat insikter om betydelsen av användningen av datorer och informationsteknik i arbetslivet samt erfarenhet av informationstekniken för information och vägledning	IT-mål Annorlunda utformat än för övriga lärarkategorier. Det talas om insikter och erfarenheter i stället för förmågor och kunskaper som används för lärare.
8. redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna	Examensarbetsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.

Folkhögskollärarexamen

Examensmål enligt Högskoleförordningen	Typ av mål/annan kommentar
1. de kunskaper och de färdigheter som behövs för att som lärare i folkhögskolan eller som ledare i annat folkbildningsarbete förverkliga målen för verksamheten och medverka i utvecklingen av denna	<p>Kunskaps- och färdighetsmål Likartat mål som för de andra examina. Här talas inte bara om lärare utan även om ledare. Något mål beträffande ämneskunskaper finns ej (antagligen beroende på att folkhögskollärarytbildningen är en påbyggnadsutbildning).</p>
2. förtrogenhet med statens, folkhögskolans och folkbildningsorganisationernas mål för folkbildningen samt ett helhetsperspektiv på folkbildningens personlighetsutvecklande, kulturella och sociala uppgifter	<p>Folkbildningsmål Betonar vikten av att vara förtrogen med målen för folkbildningen, samt att anlägga ett helhetsperspektiv på densamma.</p>
3. god förmåga att leda och undervisa, att inspirera till självständiga studier och att stödja individers och grupper planering av sina studier	<p>”Hjälp till självhjälps-mål” Här är nyckelorden, leda, undervisa och inspirera. Denna typ av mål finns (förvånande nog) ej hos andra lärarutbildningar.</p>
4. god förmåga till samarbete och lagarbete samt goda kommunikationsfärdigheter och förmåga att använda praktiskt-estetiska uttrycksmedel	<p>Samarbetsmål Här betonas samarbete, lagarbete och kommunikationsfärdigheter, vilket inte görs på detta direkta sätt för någon annan lärarutbildning. Här talas även om förmågan att använda praktiskt-estetiska uttrycksmedel.</p>

<p>5. förmåga att använda datorer och andra informationstekniska hjälpmedel för egen inläring och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever</p>	<p>IT-mål Se bl.a. barn- och ungdoms- pedagog och grundskollärare.</p>
<p>6. redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna</p>	<p>Examensarbetsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.</p>

Flyglärarexamen

Examensmål enligt Högskoleförordningen	Typ av mål/annan kommentar
1. förvärvat kunskaper och färdigheter för att arbeta professionellt som lärare i grundläggande flygutbildning och övrig utbildning inom luftfarten	Kunskaps- och färdighetsmål Målet är kopplat till de kunskaper och färdigheter som fordras för att kunna arbeta professionellt som flyglärare.
2. förvärvat kunskaper om samhällets mål och regelverk för flygutbildning och flygverksamhet, om individers roll i människa-maskinsystem samt om pedagogiska och didaktiska teorier och praxis	Regel- och beteendevetenskapligt mål Kunskaper om det regelverk som omgärdar flygutbildning och flygverksamhet samt kunskaper om det mänskliga beteendet, speciellt människa-maskininteraktion.
3. utvecklat flygsäkerhetsmässigt tänkande och förvärvat förmåga att i all flygoperativ verksamhet iaktta och verkställa för flygsäkerheten lämpliga åtgärder	Flygsäkerhetsmål Ett flygsäkerhetsmässigt tänkande skall genomsyra all verksamhet.
4. redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna	Examensarbetsmål Se bl.a. barn- och ungdomspedagog och grundskollärare.

Bilaga 3

Tillämpningen av examensmålen för lärarexamina

	sid.
I Inledning	70
II Samtliga lärarexamina	72
1. Barn- och ungdomspedagogisk examen	72
2. Grundskollärarexamen	78
3. Gymnasielärarexamen	87
4. Bildlärare	96
5. Hushållslärarexamen	102
6. Idrottslärarexamen	105
7. Musklärarexamen	110
8. Slöjdlärarexamen	118
9. Specialpedagogexamen	122
10. Studie- och yrkesvägledarexamen	130
11. Folkhögskollärarexamen	134
12. Flyglärarexamen	135
III Synpunkter på målen i enkätsvaren	137

I Inledning

I denna bilaga redovisas den bild av tillämpningen som Högskoleverket fått fram genom att granska utbildnings- och kursplaner och genom att sammanställa och analysera de enkäter som högskolorna besvarat.

Varje lärarexamen utgör ett eget avsnitt och kan läsas fristående. Under rubriken "Allmänt" redogörs för utbildningens omfattning samt hur många högskolor som har denna examensrätt. Under rubriken "Utbildnings- och kursplaner" redovisas resultat från granskningen av dessa dokument. Slutligen, under rubriken "Enkät svar", görs en genomgång av de svar som högskolorna lämnat på enkäten om examensmålen.

Det kan inledningsvis finnas skäl att nämna att innehållet i utbildnings- och kursplaner är reglerat i högskoleförordningens 7 kap 6–9 §§.

För kursplaner anges där följande:

6 § För kurs inom grundläggande högskoleutbildning skall det finnas en kursplan.

7 § I kursplanen skall anges:

1. kursens benämning,
2. kursens poängtal och fördjupningsnivå i förhållande till examensfordringarna,
3. syftet med kursen,
4. det huvudsakliga innehållet i kursen,
5. den kurslitteratur och de övriga läromedel som skall användas,
6. de krav på särskilda förkunskaper och andra villkor som gäller för att bli antagen till kursen,
7. formerna för att bedöma studenternas prestationer,
8. de betygsgrader som skall användas samt
9. om kursen är uppdelad i delar.

I kursplanen anges också de övriga föreskrifter som behövs.

För utbildningsplaner anges följande i högskoleförordningen:

8 § För utbildningsprogram skall det finnas en utbildningsplan. Av 7 § framgår att det för kurserna inom programmet skall finnas kursplaner.

9 § I utbildningsplanen skall anges:

1. de kurser som utbildningen omfattar,
2. den huvudsakliga uppläggningsen av utbildningen,
3. de krav på särskilda förkunskaper och andra villkor som gäller för att bli antagen till utbildningen.

I utbildningsplanen anges också de övriga föreskrifter som behövs.

II Samtliga lärarexamina

1. Barn- och ungdomspedagogisk examen

Allmänt

Barn- och ungdomspedagogisk examen har 16 universitet och högskolor rätt att utfärda enligt Högskoleverkets s.k. krysslista (HSVFS 1997:2). Enligt förordningen om tillstånd att utfärda vissa examina för enskilda utbildningsanordnare (SFS 1993:956) har också Högskolan för lärarutbildning och kommunikation i Jönköping AB vid Stiftelsehögskolan i Jönköping denna rätt, alltså inalles 17 högskolor. Barn- och ungdomspedagogexamen uppnås efter fullgjorda kursfordringar om sammanlagt 120 poäng. För att erhålla examen skall studenten ha fullgjort handledd praktik eller förvärvat motsvarande praktisk erfarenhet.

Examensmål

För att erhålla barn- och ungdomspedagogisk examen skall studenten ha

- goda och för läraruppgifterna relevanta ämneskunskaper,
- de kunskaper och de färdigheter som behövs för att som förskollärare eller fritidspedagog förverkliga målen för verksamheten och medverka i utvecklingen av denna,
- god självkännedom och social kompetens och därigenom förmåga till lagarbete samt att i samarbete med andra lösa de förekommande uppgifterna,
- sådana insikter i pedagogik, specialpedagogik, didaktik, psykologi och metodik som krävs för att bedriva den verksamhet som utbildningen är inriktad mot,
- förmåga att belysa allmänmänskliga och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och interkulturella frågor,
- förmåga att använda datorer och andra informationstekniska hjälpmedel för egen inläring och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever,
- redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna,

- god förmåga att planera, genomföra, utvärdera och utveckla arbete med barn och ungdomar i grupp samt god kännedom om socialtjänsten och skolan avseende mål, verksamhet och organisation.

Utbildningsplaner

Högskolornas utbildningsplaner uppfyller de innehållskrav som ställs i högskoleförordningen.

Examensbeskrivningen återges oftast direkt i texten. Ibland biläggs den enbart. Det förekommer också att man enbart hänvisar till högskoleförordningen.

Examensbeskrivningens innehåll återges korrekt med vissa undantag. När det gäller omfattningskraven saknas i två fall kravet att studenten skall ha fullgjort handledd praktik. IT-målet saknas i några fall. Att IT-målet saknas kan bero på att det så nyligen införts att man helt enkelt inte hunnit komplettera utbildningsplanen. Praktiken omfattar 18–25 poäng, examensarbetet i allmänhet 10. Vissa lärosäten beskriver mycket kortfattat utbildningens innehåll och uppläggning, medan andra har med mer förklarande text i de olika delarna.

Några högskolor har lagt till egna mål, exempelvis:

- de kunskaper som erfordras för att utöva pedagogiskt ledarskap,
- förmåga att i sin yrkesutövning upprätta ett samarbete mellan förskola och skola,
- god förmåga att upprätta kontakt och samarbeta med vuxna.

Kursplaner

Kursplanerna uppfyller i allmänhet högskoleförordningens krav, dock med ett undantag. Det förekommer att den kurslitteratur och de övriga läromedel som ska användas inte är förtecknade. Då hänvisas i stället till ansvarig institution.

Det är vanligt att innehållet i utbildningarna skiljer sig åt i den meningen att kurserna inte har samma benämning. Någon djupare jämförande analys av kursinnehållet har inte varit möjlig att göra inom ramen för detta uppdrag.

Enkät svar

Av de 17 högskolor som har rätt att utfärda barn- och ungdomspedagogisk examen valdes fem ut för att besvara enkäten. Alla fem besvarade enkäten. Eftersom det inte varit utredningens syfte att göra någon kvalitetsbedömning av enskilda lärosäten har vi vid sammanställningen av enkät svaren inte sett någon anledning av namnge universiteten eller högskolorna. De kallas helt enkelt för högskola 1, högskola 2, etc.

Ämneskunskapsmålet

Målformuleringen ”goda och för läraruppgifterna relevanta ämneskunskaper” anses vara mycket generell och kunna tolkas utifrån flera olika perspektiv. Högskola 1 ställer frågan om det är dagens eller morgondagens krav som avses med tillägget att man naturligtvis följer samhällsutvecklingen och anpassar sina kursplaner till denna. Denna högskola beskriver att undervisningen i ämneskunskaperna sker i form av 20-poängskurser i svenska, samhällskunskap och naturorientering, med möjlighet till påbyggnad.

Högskola 4 beskriver istället innehållet i ämneskunskaperna i termer av moment som relevanta styrdokument, samhälls- och ideologianalys, internationella jämförelser, laborationer, exkursioner, friluftsdagar, kunskaper i barnpsykiatri m.m. och att undervisningen avsiktligt sker integrerat. Högskola 3 menar att detta lärosätes organisation gör att ämneskunskapsdelen i utbildningen är tydlig och exemplifierar med Estetik och estetiska uttrycksformer (10 poäng), Natur – miljö – teknik (10 poäng), Kultur och samhälle (10 poäng), Barn- och ungdomslitteratur (5 poäng) samt Litteratur och skrivkurs (5 poäng).

Högskola 5 pekar på att det inom ramen för 10 poängs examensarbete finns möjlighet till ämnesfördjupning inom det egna intresseområdet.

Verksamhetsutvecklingsmålet

De kunskaper och färdigheter som detta mål aktualiserar tas, enligt högskolorna, upp i den praktisk-pedagogiska delen av utbildningen. Högskola 1 exemplifierar med att man aktualiserar och diskuterar kommunernas verksamhetsplaner och måldokument. Högskola 2 pekar på att det är genom olika praktikuppgifter som studenten leds in i detta område med hjälp av sin handledare. Högskola 5 menar att det är inom ramen för yrket och yrkesrollen som samarbete med skola och föräldrar tränas.

Högskola 4 pekar på vikten av träning av metoder för barnobservationer och barnintervjuer liksom praktiskt arbete och ständig koppling till yrkesrollen. Högskola 4 nämner också att studenterna får formulera egna mål inför praktikperioderna.

Personlighetsutvecklings- och samarbetsmålet

Vid högskola 1 startar den första terminen med en gemensam kurs för samtliga lärarstudierande. Studierna är problembaserade och bedrivs i basgrupper. Högskola 2 pekar på att alla de praktisk-pedagogiska kurserna samt kursen Specialpedagogik tar upp dessa aspekter. Vid högskola 5 förekommer också mycket grupp- och pararbete, liksom att många gör sitt examensarbete tillsammans med någon annan. Högskola 3 tar – förutom praktiskt lagarbete – upp att ett avsnitt i pedagogiken behandlar Organisationsteori, grupprocesser, konflikter och ledarskap.

Lärarkunskapsmålet

Högskola 2 exemplifierar med kurserna Förskolans/fritidshemmets pedagogiska verksamhet samt Specialpedagogik och att examinationen varierar från traditionell tentamen till seminarier och inlämningsuppgifter. Vid högskola 5 kommer lärare från samtliga institutioner som bedriver lärarutbildning in i utbildningen och bidrar med sin yrkesroll. Vid högskola 4 framhåller man den starka ämnesdidaktiska prägnen i vissa kurser samt att personer med egna handikapp medverkar som föreläsare i utbildningen. Vid högskola 1 kan man läsa 25 poäng obligatoriskt och 40 poäng valbart inom ämnet pedagogik, dvs. totalt upp till 60 poäng. Högskola 3 pekar på att lärarkunskaperna behandlas inom såväl pedagogik och specialpedagogik som metodik och psykologi.

Demokratimålet

”Hur skall vi klara av allt detta i en grundutbildning?”, undrar högskola 3. De exemplifierar med att miljöfrågor behandlas i en särskild kurs och att existentiella och etiska frågor behandlas mera orienterande inom flera kurser. Vid högskola 5 lyfts jämställdhetsfrågorna fram i ett särskilt projekt som erhåller stöd av Socialstyrelsen. Högskola 4 framhåller att jämställdhetsfrågor beaktas vid observationer av barns lek och under praktik i mångkulturella grupper. Högskola 1 menar att det är inom ämnena samhällskunskap och naturvetenskap som dessa områden behandlas. Man exemplifierar

med att barnkonventionen bearbetas och att ”debatter förekommer ständigt om miljöfrågor och jämställdhet”. Högskola 1 tar också upp att studenterna kan göra praktik respektive vissa teoretiska avsnitt utomlands.

IT-målet

Vid högskola 2 börjar delkursen ”Förskolans/fritidshemmets pedagogiska verksamhet del 1” med ”Grundläggande orientering om datorn som hjälpmedel”. Men framförallt sker en fördjupning i den valbara kursen ”Barn och datorer 5 p”, som är en pedagogisk kurs. Högskola 5 nöjer sig med att konstatera att ”det finns utbildning i datoranvändning”, och att den som inte är van att skriva rapporter på dator ”lär sig under resans gång”. Vid högskola 4 är kraven på datoranvändning vid projektrapporter bestämd och målet är att studenterna lär sig använda datorer för litteratursökning och för sökning via Internet. Vid högskola 1 har första kursen på första terminen IT-perspektiv utifrån en kritisk granskning. Sedan sju år tillbaka skrivs alla rapporter på dator, men multimediekunskap har tillkommit först i år. Studenterna skall lära sig att kommunicera med sina lärare via First Class och e-post. Vid högskola 3 får alla studenter IT-kunskap motsvarande 1 poäng. I övrigt pågår ett översynsarbete för att alla kurser skall ha IT-inslag.

Examensarbetsmålet

Högskola 2 pekar på det faktum att det finns en inbyggd progression genom alla kurser även om utbildningen mer formellt avslutas med ett examensarbete. Vid högskola 1 förekommer vetenskapsteori och forskningsmetodik i kurser fr.o.m. första terminen och examensarbetet har anknytning till yrket. Vid högskola 3 har man kursavsnitt med vetenskapsteori och forskningsmetodik och examensarbetet bedöms av en disputerad examinerare. Högskola 5 konstaterar att en förutsättning för att bli godkänd är att någon form av teoriförankring sker.

Planerings- och utvärderingsmål

Vid högskola 3 ryms detta främst inom metodik och inom de praktisk-pedagogiska delarna och examineras under varje delkurs. Kunskap om skolan ingår i kursen Pedagogik – skola – barnomsorg (10 poäng). Vid högskola 2 tas detta upp i kursen Förskolan pedagogiska verksamhet, del 2, under avsnittet Äldre barn. Det behandlas även under praktiken, som i de flesta fall görs på integrerade fritidshem i skolan. Högskola 1 framhåller att

planering, utvärdering och utveckling av arbete med barn och ungdomar poängteras i flera kurser. Däremot, menar man, är barnomsorgens nya organisation svårare att beskriva och Skolverkets nya roll inte helt klarlagd. Högskola 5 pekar på att man vid olika projektarbeten lär sig följa en viss ram för genomförande av en utvärdering. Vid högskola 4 behandlas detta under fältstudier och praktik och examineras genom fältstudie- respektive praktikrapport, samt genom handledarens godkännande.

Är målen kända och accepterade?

”Inom det området tror jag att det finns mycket att göra. Vid förändring av kursplaner relaterar vi dem till examensmålen, men eftersom dessa är så generellt formulerade kan de tolkas på många sätt. Studenter får ofta information om vad som styr undervisningen men tycks ändå inte förstå hela innebörden” (Högskola 1). Högskola 3 menar att de är mycket kända bland lärare och en given utgångspunkt vid allt kursplanearbete. Studenterna bearbetar examensmålen under baskursen. I den programutvärdering som görs i slutet av utbildningen finns frågor om examensmålen med och de studerande har möjlighet att svara på om examensmålen har nåtts.

Läroverstyrelsen vid högskola 2 startade under föregående år ett översynsarbete av alla lärarutbildningar där examensordningen och alla utvärderingar har analyserats. ”Både studenter och lärare bör vara väl förtrogna med målen”. Vid högskola 5 beskrivs examensmålen vid utvärderingar så ”de bör såväl studenter som lärare känna till”. Högskola 4 konstaterar att bland majoriteten av lärare och studenter är examensmålen kända och accepterade.

Saknas något bland målen?

”För närvarande inte. Det är dock viktigt att målen är tydligt inriktade mot förändringen i samhället, t.ex. integration skola – skolbarnomsorg – förskola” (Högskola 1).

”Målen är mycket täckande. Möjligen kan man önska en tyngre betoning av moment som samarbete mellan verksamheterna; ledarskapsutbildning; internationalisering och tydligare didaktik i ämnesstudierna. Men det får vi väl arbeta med själva...” (Högskola 2).

”Man trycker mycket på lagarbete men det är lika ofta som studenterna har ett eget ansvar. I utvärderingar har framkommit att man vill göra mer av eget arbete” (Högskola 5).

”Till målen borde också de mer allmänna målen för högskolan knytas – alltså förmågan att se sin yrkesutbildning i ljuset av dess vetenskapliga grund” (Högskola 4).

Andra synpunkter eller kommentarer

”Examensmålen är ju mycket övergripande i sin formulering. En ständigt pågående diskussion är frågan om hur mycket som ryms i en grundutbildning” (Högskola 3).

2. Grundskolläraryxamen

Allmänt

Grundskolläraryxamen har två alternativa inriktningar. Det ena alternativet är en examen med inriktning mot undervisning i årskurserna 1–7 som uppnås efter fullgjorda kursfordringar om sammanlagt 140 poäng. Det andra alternativet är en examen med inriktning mot undervisning i årskurserna 4–9 som uppnås efter antingen fullgjorda kursfordringar om sammanlagt minst 180 poäng med specificerade krav på ämnesstudier eller efter fullgjorda kursfordringar om sammanlagt 140–180 poäng huvudsakligen enligt den utbildningsplan för grundskolläraryxamen som gällde den 30 juni 1993 (UHÄ 1988-05-31).

Grundskolläraryxamen med båda inriktningarna har 16 universitet och högskolor rätt att utfärda enligt Högskoleverkets s.k. krysslista (HSVFS 1997:2). Enligt förordningen om tillstånd att utfärda vissa examina för enskilda utbildningsanordnare (SFS 1993:956) har också Högskolan för läraryxamen och kommunikation i Jönköping AB vid Stiftelsehögskolan i Jönköping rätt att utfärda grundskolläraryxamen med båda inriktningarna.

Examensmål

Examensmålen för grundskolläraryxamen är gemensamma för båda inriktningarna. För att erhålla grundskolläraryxamen skall studenten ha

- goda och för läraryxamen relevanta ämneskunskaper,
- de kunskaper och de färdigheter som behövs för att som lärare förverkliga skolans mål och medverka i utvecklingen av grundskolans verksamhet,
- god självkänedom och social kompetens och därigenom förmåga att bedriva läraryxamen samt att i samarbete med andra lösa de i skolan förekommande uppgifterna,

- sådana insikter i pedagogik, specialpedagogik, didaktik, psykologi och metodik som krävs för att bedriva den undervisning som utbildningen är inriktad mot och lösa normala elevvårdsproblem i skolan,
- förmåga att belysa allmänmänskliga och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och interkulturella frågor,
- förmåga att använda datorer och andra informationsteknologiska hjälpmedel för egen inläring och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever,
- redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna.

Utbildningsplaner

Lärosätenas utbildningsplaner uppfyller de innehållskrav som ställs i högskoleförordningen.

Examensbeskrivningen återges oftast direkt i texten, men det förekommer också att man enbart hänvisar till högskoleförordningen eller varken återger texten eller hänvisar till förordningen. När examensbeskrivningen återges är det vanligt att omfattningskraven för åk 4–9 inriktningen är ofullständiga. IT-målet saknas i flera utbildningsbeskrivningar. Att IT-målet saknas kan bero på att det så nyligen införts att man helt enkelt inte hunnit komplettera utbildningsplanen.

Det är ovanligt med egna mål men det förekommer, exempelvis:

- under praktikperioderna visat god förmåga att tillämpa de i utbildningen behandlade ämnesmässiga, didaktiska och metodiska momenten på ett för eleverna intresseväckande och meningsfullt sätt. och speciellt för åk 4–9-inriktningen.
- god kännedom om förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen avseende mål, verksamhet och organisation.

Vissa lärosäten beskriver mycket kortfattat utbildningens innehåll och uppläggning, medan andra har med mer förklarande text i de olika delarna. I examensbeskrivningen anges att i kursfordringarna ingår en praktisk-pedagogisk del vilken alltid skall omfatta minst 40 poäng. Den praktisk-pedagogiska delen omfattar 40–60 poäng. Det är inte alltid helt lätt att avgöra om en kurs skall hänföras till det praktisk-pedagogiska blocket. Den

praktisk-pedagogiska delen skall innehålla praktik, vilket den också gör, dock i olika omfattning och olika former. Examensarbetet omfattar 5–10 poäng. Vilket innehåll den praktisk-pedagogiska delen i övrigt skall innehålla styrs av målformuleringarna. Innehållet skiljer sig också åt mellan olika lärosäten. Någon fördjupad analys av skillnaderna har det med den tidsram som gällt inte varit möjligt att göra.

Kursplaner

Kursplanerna uppfyller i allmänhet högskoleförordningens krav, dock med ett undantag. Det förekommer att kurslitteratur och övriga läromedel som skall användas inte anges. I stället hänvisas vanligen till att kurslitteraturen fastställs av ansvarig institution.

Det är vanligt att innehållet i utbildningarna skiljer sig åt i den meningen att kurserna inte har samma benämning. Någon djupare jämförande analys av kursinnehållet har inte varit möjlig att göra inom ramen för detta uppdrag.

Enkät svar

Av de 17 högskolor som har rätt att utfärda grundskoleexamen valdes fem ut för att besvara enkäten. Alla dessa besvarade enkäten, två skickade in flera enkät svar från flera olika inriktningar av grundskollärautbildningen. Eftersom det inte varit utredningens syfte att göra någon kvalitetsbedömning av enskilda lärosäten har vi vid sammanställningen av enkät svaren inte sett någon anledning av namnge universiteten eller högskolorna. De kallas helt enkelt för högskola 1, högskola 2, etc.

Ämneskunskapsmålet

Högskola 1 menar att stoffurvalet i de flesta kurser är relaterat till skolämnen och att goda ämneskunskaper ges i utbildningens ämnesteoriska kurser samt för 1–7-utbildningen även i det praktisk-estetiska tillvalet. De studerande examineras i form av tentamina, litteraturseminarier, laborationsrapporter, inlämningsuppgifter i samband med grupparbeten och gruppdiskussioner. De studerande examineras även indirekt under sina praktikperioder, då mängden och nyttan av förvärvade ämneskunskaper kommer till uttryck.

Vid högskola 2 pekar man dels på att man har s.k. G 40-studenter som redan har minst 140 poäng ämnesstudier innan de börjar läsa in de 40 poängen inom ramen för den praktisk-pedagogiska utbildning, dels att 4–9-studen-

terna väljer och följer de fristående kurser som högskolan erbjuder. För 1–7-studenter finns rena lärarkurser som är speciellt inriktade mot deras behov.

Högskola 3 pekar på att ledmotivet i kursplaneutvecklingen vid införandet av grundskollärautbildningen 1988 var just relevansen i kursinnehåll och den didaktiska anpassningen. Detta präglar också examinationen.

Vid högskola 4 ingår ämnesdidaktiken som ett moment i anslutning till ämnesstudier och att en strävan är att göra ämnesdidaktiken poängssatt. För studenter som läser idrott bygger kunskapen på erfarenhet och vetenskap och ämnesstudierna är tvärvetenskapliga till sin karaktär.

Högskola 5 svarar att detta huvudsakligen sker inom ämnesstudier vid berörda institutioner. Vad som är relevanta ämneskunskaper är en bedömningsfråga och bedöms olika vid olika institutioner. Några institutioner är mer lyhörda än andra för den erfarenhet av skolans behov som finns bland t.ex. lärarutbildare inom det praktisk-pedagogiska området. Varje ämne examinerar i sina ämnen varför skillnaden korresponderar med synen på vad som är relevanta ämneskunskaper.

Verksamhetsutvecklingsmålet

Högskola 1 säger att föreläsningar och gruppövningar och skolans styrdokument ges i varje kurs inom ramen för den praktisk-pedagogiska utbildningen. Under praktikperioden är det rektors ansvar att informera de studerande om sin och kollegiets syn på skolans mål och att låta de studerande ta del av de lokala utvecklingsarbeten som pågår. Anknytning till skolans styrdokument skall dessutom ske i samtliga ämnesteoritiska kurser. Högskola 3 menar att frågan inte kan besvaras på något annat sätt än att i kursplanedirektiven var en målsättning att ha läroplanen som utgångspunkt.

Vid högskola 4 sägs att inom SO-inriktningen har demokratifrågan en särskild ställning. En problematisering av demokratibegreppet sker och elev- och studerandeinflytande diskuteras och tillämpas. Under den praktisk-pedagogiska utbildningen ges examinationsuppgifter där den studerande skall behandla och analysera skolplaner och arbetsplaner. Dessutom skall studenten utarbeta en tänkt arbetsplan och konkretisera de olika betygssystemen.

Högskola 5 svarar att genom det examensarbete (6–10 poäng) som genomförs av alla lärarstudier är avsikten att de som lärare skall kunna driva utvecklingsarbete i skolan. Examensarbetet måste vara didaktikinriktat och inte endast en ämnesfördjupning. Det är dessutom i många fall knutet till praktikskolans behov av utvecklingsarbete.

Personlighetsutvecklings- och samarbetsmålet

Vid högskola 1 diskuteras de studerandes personliga egenskaper och kvaliteter inför lärarrollen. Under praktikperioderna förs samtal mellan student, handledare och metodiklärare enligt de bedömningskriterier som tagits fram för varje praktiktillfälle. Social kompetens tränas dessutom i grupparbeten och lägerveckor och i pedagogikkurserna läggs stor vikt vid gruppprocesser och gruppbeteenden.

Vid högskola 2 har varje kurs inslag av problembaserad inläring, seminarier och grupparbeten där studenten också lär sig att observera själva processen. Varje praktikperiod följs upp med samtal där även handledaren ingår. I en pärm samlar studenten under hela sin utbildningstid olika reflektionsuppgifter om lärarrollen och sin egen utveckling.

Högskola 3 ställer frågan ”Hur konkretiserar man mål rörande god självkänedom och social kompetens och hur examineras sådana mål?” Ett svar på den egna frågan är att i första hand diskuteras och ”examineras” den typen av frågor inom pedagogik- och lärarkurser. Vid högskola 4 nämner man regelbundna individuella utvecklingssamtal och där det visar sig finnas stora brister i självkänedom och social kompetens underkänner man studenten i samband med praktiken.

Högskola 5 svarar att det är en av de svåraste uppgifter som finns inom högskolan att öva självkänedom och att utveckla social kompetens. Studenter som har svagt utvecklad social kompetens har dessutom samtidigt svårast att se behovet av att utveckla denna. Den största möjligheten att arbeta med detta ligger i den skolförlagda delen av utbildningen. Studenterna delas in i praktiklag som följer varandra genom de skolförlagda delarna av utbildningen och med ett lärarlag om tre lärarutbildare med kompletterande kompetenser som stöd för studenterna i deras utveckling. Med utgångspunkt i konkreta situationer i skolan blir behovet av att utveckla självkänedom, den sociala kompetensen och förmågan till samarbete tydligare för studenterna. I examinationen av den skolförlagda utbildningen är dessa

förmågor en väsentlig del av bedömningsgrunden. Dessa områden tas naturligtvis upp även inom den högskoleförlagda delen av den praktisk-pedagogiska utbildningen, men då mer teoretiskt och utan att ha samma möjlighet till koppling mellan ord och handling.

Lärarkunskapsmålet

Undervisningen i dessa moment sker vid institutionen för pedagogik och metodik vid högskola 1. Specialpedagogik ligger som en valkurs om 10 poäng i 1–7-utbildningen. Allmäntdidaktik och allmänmetodik ges under de praktisk-pedagogiska kurserna samt under praktikperioden, medan ämnesdidaktik och ämnesmetodik ges under de ämnesteoretiska kurserna.

Vid högskola 2 pekar man på att pedagogik och allmän didaktik ingår i samtliga pedagogiska kurser. Ämnesdidaktik finns i olika omfattning i samtliga ämneskurser och metodik finns i den pedagogiska praktiken (17 poäng).

Vid högskola 4 uppnås målet genom att de studerande erhåller kunskap via kurser inom pedagogik. Där behandlas barns och ungdomars psykiska, sociala och emotionella utveckling. Inom Pedagogik i skolan arbetar de studerande med konflikthantering liksom andra sociala, etiska och kulturella problemställningar. Där det finns stora brister i att uppfatta elevproblem kan det leda till underkännande i praktik.

I de tre praktisk-pedagogiska kurser som är gemensamma för alla studenter vid högskola 5 behandlas målet. Eftersom dessa kurser också innehåller skolförlagd utbildning examineras förmågan att tillämpa.

Demokratimålet

Vid högskola 1 behandlas existentiella och etiska frågor i religionsämnet samt i de praktisk-pedagogiska kursernas diskussioner om yrkesetik. Genusperspektivet betonas i den praktisk-pedagogiska utbildningen, där kurslitteraturen belyser problemet. Miljöfrågorna spelar en viktig roll eftersom högskolan har en viss miljöprofil. Första terminen får alla studenter en Miljökurs (5 poäng). Det finns även en Internationell miljökurs (10 poäng) som valkurs. Internationella och interkulturella frågor behandlas i ämnet samhällsvetenskap, samt som delkurs i den praktisk-pedagogiska utbildningen.

Vid högskola 3 har inte målen konkretiserats specifikt i kursplaner av olika slag, utan står som övergripande mål i utbildningsplanen för alla kursgivare att beakta. Det finns dock en valfri kurs om 4 poäng där frågor av denna typ kan få en djupare belysning.

Vid högskola 4 ordnas för SO-inriktningen exempelvis SIDA-dagar, internationell fältkurs i Indien, nationell fältkurs med miljöundervisning och storföreläsningarna kring olika jämställdhetsfrågor. Inom Idrott tas jämställdhet upp ur såväl ett individ som ett samhällsperspektiv och miljöfrågor behandlas inom friluftslivsundervisningen. Inom språkutbildningen finns en hög kompetens vad gäller kulturmötes- och internationella frågor.

Vid högskola 5 behandlas dessa frågor inom ramen för kursen Människa, natur och samhälle utifrån ett tvärvetenskapligt perspektiv. Kursen är gemensam för alla lärarstudier.

IT-målet

Vid högskola 1 får alla studenter som anser sig behöva en introduktionskurs i datoranvändning en sådan. Varje student får också vid detta tillfälle en e-postadress. Samtidigt går en utbildning i biblioteksanvändning som sköts av högskolebibliotekets personal. I en av de praktisk-pedagogiska kurserna finns ett avsnitt om datorn som pedagogiskt hjälpmedel och det är ett krav att alla rapporter och övriga inlämningsuppgifter skall vara skrivna på dator.

Vid högskola 2 har kurs 1 inom den praktisk-pedagogiska delen IT-inriktning. Där läggs grunden till användandet av elektronisk post för att studenten skall kunna bruka detta verktyg i kommande pedagogikkurser. Vid högskola 3 får varje student en introduktionskurs på 1 poäng i början av utbildningen. Användandet av datorer diskuteras i så gott som alla kurser, såväl vad gäller egen inläring som reflektion kring användandet i undervisningen i skolan.

Vid högskola 4 ingår i SO-inriktningen Datorn som personligt hjälpmedel i termin 1. Under termin 4 tas möjligheter och problem med datorn som pedagogiskt hjälpmedel upp. Inom musikundervisningen ingår ämnet Musik och datorer i stort sett i alla kurser. För bildstudenter finns en kurs som heter Bildspråk och medier (10 poäng), och en veckas avancerad datakurs inom ramen för Konstkursen (10 poäng). Språkinstitutionen deltar i ett projekt för utveckling av datoranvändning i språkundervisningen.

Högskola 5 svarar att allt fler studenter kommer till utbildningen med goda kunskaper i att använda datorer. Från utbildningens sida ser man det som ett övergående behov att behöva ge grundläggande kunskaper i att använda datorer. Lärarutbildningens väsentliga uppgift är istället att ge kunskaper om hur datorer och andra tekniska hjälpmedel kan användas i undervisning. För studenter med 1–7-inriktning finns två valkurser om vardera 10 poäng: Mediedidaktik respektive Datorn som hjälpmedel i skolan. För studenter med 4–9-inriktning inom Mat/nat-området arbetas med datoranvändning inom såväl ämnesstudier som didaktik. För studenter inom Hum/sam-området behöver datorn som hjälpmedel i undervisningen ges tid och utrymme, vilket hittills varit svårt med de begränsade resurser som didaktiken haft till sitt förfogande.

Examensarbetsmålet

En metodkurs som inledning på examensarbetskursen ges vid högskola 1. Vid varje institution utses ett kursarbetslag, där lärarna fungerar som handledare. En särskilt kvalificerad person fungerar som examinator och som stöd för övriga handledare. Vetenskapsteori och rapportskrivning finns som inslag i alla praktisk-pedagogiska kurser och en god progression eftersträvas. Examensarbetena skall omfatta 10 poäng och bedöms med något av betygen Väl godkänd, Godkänd eller Underkänd.

Vid högskola 2 finns ett examensarbete om 5 poäng i kurs 4 inom det praktisk-pedagogiska momentet. Grunden för metod och rapportskrivning läggs i kurs 1. Metodundervisning och en plan för examensarbetet görs i kurs 3. Vid högskola 3 genomför studenterna ett examensarbete om 10 poäng som examineras genom oppositionsförfarande. Examensarbetet skall vara ett integrerat pedagogiskt/didaktiskt/ämnesanknutet arbete med inriktning mot skolundervisningen.

Vid högskola 4 uppges att en huvuduppgift i examensarbetet är att koppla studentens egen reflektion kring praktik och kommande arbetsuppgifter till etablerad vetenskapsteori. För godkänt examensarbete krävs bl.a. en koppling mellan egen reflektion och teori. Språkstudenterna knyts i mitten av utbildningen till en handledningsgrupp där de får rika tillfällen att diskutera, ifrågasätta och ompröva det de arbetar med.

Första kursen vid högskola 5 heter Vetenskapen och samhället. I denna kurs introduceras ett vetenskapligt förhållningssätt till kunskap och kunskap-

ande. I termin 4 fortsätter detta och avslutas under slutterminen med metodkurs och examensarbete för alla lärarstudierande oberoende av inriktning och specialisering. Hos en del studenter finns det innan examensarbetet påbörjas en viss tveksamhet till nyttan av detta, men efter avslutat arbete inser de oftast att de fördjupat sin förståelse för yrket på ett sätt som de inte gjort tidigare.

Är målen kända och accepterade?

Examensmålen sägs vara väl kända vid högskola 1, såväl hos lärare som studenter. Examensmålen presenteras i den studiehandbok som studenterna får på uppsprogsdagen. I den stora utvärdering som genomförs strax före examen är examensordningen utgångspunkten, liksom vid framtagandet av kursplaner. Tre utbildningsdagar för lärarutbildare genomfördes läsåret 1996/97 där promemorian "Lärarutbildning i förändring" var basmaterial. I den återges också examensordningen beträffande lärarexamina. Den var en självklar utgångspunkt i diskussionerna.

Vid högskola 2 är man övertygad om att examensmålen är kända bland lärarna i pedagogik, medan viss tveksamhet råder för lärare vid andra institutioner. Studenterna får information vid introduktionen av utbildningen. Högskola 3 relaterar målen i utbildningsplanen. Utgångspunkten är att varje kursansvarig institution och kursgivande lärare är väl förtrogna med målen.

Vid högskola 4 säger man från språksidan att examensmålen är ytligt sett kända av lärare och studenter. Det återstår dock mycket att göra för att få igång en diskussion och därmed tillfälle att i djupare mening förstå examensmålen. Från musiksidan påpekas också att målen säkert accepteras, men att de nog kan klagas och poängteras i högre utsträckning. Från SO-sidan hävdas däremot att examensmålen är kända och utgör riktlinjer för utformningen av kursplanerna i lärarutbildningen. Måldiskussioner bland institutionens lärare och studenter pågår oavbrutet.

Bland lärare inom det praktisk-pedagogiska blocket vid högskola 5 är målen kända och accepterade. För lärare i övriga ämnen är det svårt att uttala sig. "Några är kanske inte ens medvetna om att de undervisar blivande lärare medan andra är helt insatta i vad examensmålen innebär!"

Saknas något bland målen?

Högskola 1 menar att kopplingen mellan ämne-teorin och ämnesdidaktiken borde tydliggöras i examensbeskrivningen, kanske till och med genom att poängsätta didaktiken i förhållande till ämne-teorin. I en tidigare gjord utvärdering framgår att studenterna önskar sig mer ämnesdidaktik och mindre ämne-teori. Ordet ledarskap borde föras in i personlighetsutvecklings-målet, eftersom det är en tydlig markering av förebildens och ledarskapets viktiga plats i den blivande professionen.

Högskolorna 2 och 3 anser inte att något saknas bland målen. Högskola 5 har ingen kommentar. Högskola 4 hävdar att lärarutbildningen är en yrkesutbildning som starkare borde betona didaktikens och praktikens roll i utbildningen. I demokratimålet borde ordet "demokratifrågor" nämnas. Samarbete mellan hem och skola liksom omsorgen om barn med särskilda behov borde även läggas till.

Andra synpunkter eller kommentarer

Högskola 4 (SO-institutionen) anser att det är bra att examensmålen är av övergripande karaktär och ger utrymme för tolkningar. En retorisk fråga avslutar enkäten: "Vad är viktigare – kunskaper om skolans styrdokument eller kunskaper om datorer?"

3. Gymnasieläro-examen

Allmänt

Gymnasieläro-examen utfärdas för undervisning i kärnämnen och/eller karaktärsämnen. För examen krävs dels ämnesstudier och/eller relevant yrkesutbildning och yrkeserfarenhet, dels praktisk-pedagogiska studier. Examen uppnås efter fullgjorda kursfordringar om sammanlagt minst 180, 160, 100 eller 40 poäng. I kursfordringarna ingår en praktisk-pedagogisk del vilken avser det ämne eller de ämnen som ingår i examen och vilken alltid omfattar minst 40 poäng. Beroende på val av ämneskombination eller ämne krävs därtill fullgjorda kursfordringar enligt tre alternativ:

Alternativ 1 (minst 180 poäng):

Ämnesstudier om minst 80 poäng för undervisning i ett kärn- eller karaktärs-ämne samt ämnesstudier i ett andra kärn- eller karaktärsämne om minst 60 poäng.

Alternativ 2 (minst 160/100 poäng):

Ämnesstudier om minst 60 poäng för undervisning i ett kärn- eller karaktärsämne samt relevanta yrkesinriktade högskolekurser om minst 60 poäng för undervisning i ett karaktärsämne. Därtill krävs omfattande yrkeserfarenhet. Om relevanta yrkesinriktade högskolekurser inte finns kan dessa ersättas med någon annan relevant yrkesutbildning.

Alternativ 3 (minst 100/40 poäng):

Relevanta yrkesinriktade högskolekurser om minst 60 poäng för undervisning i ett karaktärsämne. Därtill krävs omfattande yrkeserfarenhet. Om relevanta yrkesinriktade högskolekurser inte finns kan dessa ersättas med någon annan relevant yrkesutbildning.

När moderna språk, naturkunskap, praktiskt-estetiskt ämne, samhällskunskap eller svenska ingår i något av alternativen krävs minst 80 poäng i ämnet.

Normalt krävs ämnesfördjupning till minst 60-poängsnivån. I naturkunskap, samhällskunskap och svenska krävs dock endast ämnesfördjupning till minst 40-poängsnivån i ett av de ingående ämnena.

I moderna språk krävs för läraryrket relevant, kommunikativ förmåga samt förtrogenhet med och erfarenhet av språkområdets kultur och vardagsliv.

För att erhålla gymnasielärarexamen skall studenten ha fullgjort handledd praktik.

I examensbeviset skall anges för vilken undervisning utbildningen är avsedd.

Gymnasielärarexamen har 14 universitet och högskolor haft rätt att utfärda enligt Högskoleverkets s.k. krysslista (HSVFS 1997:2).³

Examensmål

- goda och för läraruppgiften relevanta ämneskunskaper,
- de kunskaper och de färdigheter som behövs för att som lärare förverkliga skolans mål och medverka i utvecklingen av gymnasieskolans och den gymnasiala vuxenutbildningens verksamhet,

³ Efter beslut av Högskoleverket den 18 juni 1997 får gymnasielärarexamen även utfärdas vid Luleå tekniska universitet, Högskolan Dalarna samt Mitthögskolan.

- god självkänedom och social kompetens och därigenom förmåga att bedriva lärararbete samt att i samarbete med andra lösa de i skolan förekommande uppgifterna,
- sådana insikter i pedagogik, specialpedagogik, didaktik, psykologi och metodik som krävs för att bedriva den undervisning som utbildningen är inriktad mot och lösa normala elevvårdsproblem i skolan,
- förmåga att belysa allmänmänskliga och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och interkulturella frågor,
- förmåga att använda datorer och andra informationstekniska hjälpmedel för egen inläring och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever,
- redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna.

Utbildningsplaner

Lärosätenas utbildningsplaner uppfyller de innehållskrav som ställs i högskoleförordningen.

Examensbeskrivningens innehåll återges oftast direkt i texten. Ibland biläggs den enbart och det förekommer också att man enbart hänvisar till högskoleförordningen.

Examensbeskrivningens innehåll återges korrekt med vissa undantag. När det gäller målen så är det bara ett lärosäte som har med IT-målet. Att IT-målet saknas kan bero på att det så nyligen införts att man helt enkelt inte hunnit komplettera utbildningsplanen. I fråga om omfattningen så saknas oftast uppgiften om vilken ämnesfördjupning som krävs. Även uppgifter om vilka ämnen som alltid kräver minst 80 poäng är inte sällan ofullständiga. Vissa lärosäten beskriver mycket kortfattat utbildningens innehåll och uppläggning, medan andra har med mer förklarande text i de olika delarna.

I examensbeskrivningen anges att i kursfordringarna ingår en praktisk-pedagogisk del vilken alltid ska omfatta minst 40 poäng. Den praktisk-pedagogiska delen omfattar oftast 40 poäng men även 60 poäng förekommer. Den praktisk-pedagogiska delen skall innehålla praktik, vilket den också gör, dock i olika omfattning och olika former. Examensarbetet omfattar 5–10 poäng. Vilket innehåll den praktisk-pedagogiska delen i

övrigt skall innehålla styrs av målformuleringarna. Innehållet skiljer sig också åt mellan olika lärosäten. Någon fördjupad analys av skillnaderna har det med den tidsram som gällt inte varit möjligt att göra.

Kursplaner

Kursplanerna uppfyller i allmänhet högskoleförordningens krav, dock med ett undantag. Det förekommer att kurslitteratur och övriga läromedel som skall användas inte anges. I stället hänvisas vanligen till att kurslitteraturen fastställs av ansvarig institution.

Det är vanligt att innehållet i utbildningarna skiljer sig åt i den meningen att kurserna inte har samma benämning. Någon djupare jämförande analys av kursinnehållet har inte varit möjlig att göra inom ramen för detta uppdrag.

Enkät svar

Av de 11 högskolor som hade rätt att utfärda gymnasielärorexamen i våras valdes fem ut för att besvara enkäten. Fyra av dessa inkom med svar. Eftersom det inte varit utredningens syfte att göra någon kvalitetsbedömning av enskilda lärosäten har vi vid sammanställningen av enkät svaren inte sett någon anledning av namnge universiteten eller högskolorna. De kallas helt enkelt för högskola 1, högskola 2, etc.

Ämneskunskapsmålet

Gymnasieläroretutbildningen vid högskola 1 är tämligen ny. Studenterna startade ht 1995 och har under två år haft ämnesstudier i kemi, biologi eller matematik. Diskussioner förs om de didaktiska inslagen i ämnesstudierna. Svårigheten på en liten högskola är att få tillräckligt stora grupper som endast består av lärarstudier. I nuläget läser lärarstudenterna tillsammans med studenter med andra, icke-läro-, inriktningar. Rättesnöret för studierna är skolans läroplan och högskolan betonar att ämneskunskaper är viktiga för läraruppgiften.

Vid högskola 2 läser också lärarstudenterna tillsammans med fristående kursstudenter. Inom pedagogik/didaktik tas den nödvändiga kurs- och programanpassningen upp. Examinationen sker genom inlämningsuppgifter och seminariediskussioner. Under praktiken "konkretiseras" ämnena. Mot bakgrund av den revidering som sker av kursplaner inom gymnasieskolan kan man inte räkna med totalt "relevanta" ämneskunskaper, menar högskola 2.

Högskola 3 säger att poängkravet i två ämnen (80–60/80) medger både fördjupning och breddning. I flertalet ämnen sker samläsning med andra program eller fristående kurser, varför specifika insatser görs för att integrera didaktiska inslag/kurser i ämnesstudierna. Högskolan har också regelbundna kontakter med kommuner och skolledningar för att diskutera kursutbudet inom ämnesstudierna. Viss examination tar fasta på redovisning utifrån konkreta klassrumssituationer.

Vid högskola 4 har institutionen för yrkespedagogik besvarat enkäten. För deras studenter är ämneskunskapskravet minst 4 års allsidig och kvalificerad yrkeserfarenhet inom sökområdet samt minst 60 poängs högskolekurser i karaktärsämnet i de fall högskoleutbildning inom ämnets karaktär ges inom ramen för högskolans utbildning. Genom den lokala antagningen – där det finns möjlighet att använda sig av intervjuer och särskild kompetensprövning – har man goda möjligheter att säkra den sökandes kompetens inom sökområdet. De särskilda antagningskraven för de yrkesförberedande programmen diskuteras återkommande med fackgranskare, med avnämare i institutionstyrelsen och med företrädare i olika regionala fora.

Skolutvecklingsmålet

Högskola 1 svarar att i den praktisk-pedagogiska delen av utbildningen ingår praktik på gymnasieskolan. Syftet med denna är att studenterna skall få en samlad bild av gymnasieskolan, både vad gäller de egna ämnena som vad gymnasieskolan i övrigt erbjuder. Studenterna får bearbeta gymnasieskolans styrdokument samt ta del av lokala utvecklingsarbeten som genomförs på skolorna. Rapporter skrivs under praktikperioden och bearbetas och examineras under teoriperioden.

Vid högskola 2 läser man och diskuterar "Skola för bildning", "Gymnasieskolans regelbok" kommunala skolplaner samt rapporter från Skolverket. Fortlöpande diskuteras aktuella skolfrågor liksom didaktisk/pedagogiska diskussioner utifrån bl.a. "Pedagogiskt Magasin". Under praktiken relateras berörda ämnen till verkligheten. Rapportskrivning efter praktiken, diskussionsseminarier, samt examensarbete – som helst bör innehålla praktikrelaterade frågeställningar – är delar av examinationen.

Högskola 3 svarar att undervisningen bygger på nära kontakter mellan utbildning och skola medan högskola 4 svarar att detta mål hänger ihop med

ämneskunskaperna, eftersom ämneskunnandet måste betraktas som en nödvändig förutsättning för övriga mål och att ämneskunnande och övriga kunskaper måste bedömas i sin helhet.

Personlighetsutvecklings- och samarbetsmålet

Vid högskola 1 ingår i den praktisk-pedagogiska delen av utbildningen moment som omfattar analys av grupprocesser, kunskap om samtalsmetodik, utvecklingspsykologi och inlärningspsykologi. Detta är moment som leder till självkännedom och ger kunskap om social kompetens. Gruppövningar genomförs och de aktuella begreppen finns med i bedömningskriterierna. Handledaren på den aktuella praktikskolan och läraren från högskolan har ett stort ansvar för att föra diskussioner kring dessa frågor.

Högskola 2 menar att målet konkretiseras genom litteratur i samband med seminarier, seminarieövningar, grupparbeten och problembaserat lärande. Fortlöpande diskussioner förs bl.a. om lärarlag och programgrupper. Studenternas möjligheter att se och delta under praktiken konkretiserar också dessa mål.

Högskola 3 tycker att frågan är svår att besvara. Det är en stor spridning i personlig mognad bland studenterna. Medlet blir därför i första hand att skapa en studiemiljö som stimulerar till samarbete och problemlösning.

Vid högskola 4 ingår varje student i ett arbetslag som har som mål att träna samarbete, lösa problem, pröva färdigheter som flexibilitet, social kompetens och självständigt kritiskt tänkande i relation till målet för ett väl fungerande arbetslag i gymnasieskola och vuxenutbildning.

Lärarkunskapsmålet

Högskola 1 svarar att detta mål tillgodoses i de praktisk-pedagogiska kurserna. Den första praktisk-pedagogiska kursen vid högskolan kommer att ges vt 1998. Högskola 3 svarar endast att detta sker inom ramen för speciella kurser inom den praktisk-pedagogiska utbildningen.

Högskola 2 svarar att målet konkretiseras genom studier av pedagogikens historia och dess bärande idéer, ämnesmetodik/didaktik i seminarieform, medvetandegörande om pedagogiska idéer i ett samhälleligt perspektiv.

Vidare genom deltagande i praktik, samtal med elevvårdspersonal, klassföreståndare och skolledning samt seminarier och litteraturläsning med inriktning mot vuxen- och ungdomspsykologi.

Högskola 4 svarar att det inte går att konkretisera denna mångfald av visionära mål. "Institutionens uppfattning är att denna sammansättning av mål mer ger uttryck för en viljeyttring från departementets sida att täcka så mycket som möjligt av tänkbara mål än en klart genomtänkt analys som baseras på reella möjligheter och behov. En praktisk-pedagogisk utbildning om 40 poäng – där ca 15 poäng utgör praktik och 5 poäng obligatoriskt examensarbete – har knappast möjligheter att konkretisera denna mångfald av mål."

Demokratimålet

Högskola 1 säger att i förslaget till praktisk-pedagogiska kurser (som ges för första gången vt. 1998) uttrycks tydligt att etiska frågor, genusfrågor, internationella och interkulturella frågor skall bearbetas. Miljöfrågor bearbetas i miljökurserna.

Högskola 2 svarar att existentiella och etiska frågor genomsyrar all "lärar-kunskap". Medvetenhet om vilken betydelse stoffvalet har speglar den enskilde lärarens inställning. Högskola 3 säger att vissa allmängiltiga frågor integreras i all utbildning, oavsett om det rör blivande lärare eller ingenjörer. "Djupdykningar" är möjliga att göra i samband med uppsatsskrivning och/eller examensarbetet.

Även högskola 4 svarar att allmänmänskliga frågor skall löpa som en röd tråd genom hela utbildningen, men gör ändå bedömningen att dessa områden inte blir tillräckligt väl behandlade p.g.a. tidsbrist.

IT-målet

Vid högskola 1 erbjuds studenterna under första terminen en grundläggande kurs i datoranvändning. I övrigt ansvarar respektive institution för att datoranvändning krävs vid t.ex. inlämnandet av rapporter. Hur dessa hjälpmedel används i undervisningen är något studenterna iakttar och praktiserar under sin praktik och under sina fältstudier.

Högskola 2 svarar att utbildning ges i att använda e-post och olika databaser genom informationssökning. Tillfälle till eget arbete med självinstruerande

material ges. Man lägger också pedagogiska och didaktiska aspekter på IT-användningen utifrån bl.a. köns- och källkritiska perspektiv.

Vid högskola 3 ges specifika introduktionskurser för alla. Under den praktisk-pedagogiska utbildningen koncentrerar man sig på IT som ett pedagogiskt hjälpmedel, medan det naturligtvis skiftar under ämnesstudierna beroende på ämnets särart. Högskola 4 har gjort stora ekonomiska satsningar på inköp av datorer så att studenterna kan bruka datorn som hjälpmedel i studierna.

Examensarbetsmålet

Vid högskola 1 kommer ett examensarbete att genomföras under den praktisk-pedagogiska kursens andra termin. Viktigt att poängtera är också progressionen i de praktisk-pedagogiska kurserna i form av ökade krav. Högskola 2 svarar att rapportskrivningen utgår från läst litteratur och praktikupplevelser. Examensarbetet garanterar ett vetenskapligt förhållningssätt och det finns en koppling mellan examensarbetet och gymnasieskolans specialarbete.Handledning är obligatorisk i samband med skrivandet av examensarbete.

Högskola 3 säger att ämnesvalet vid examensarbetet skall anknytas till den framtida professionen som lärare och vid högskola 4 genomför man undervisning i vetenskapliga teorier och metoder anpassade till ett yrkespedagogiskt utvecklingsarbete (examensarbete).

Är målen kända och accepterade?

Högskola 1 säger att examensmålen bl.a. finns med i den studiehandbok som presenteras vid den första informationen till studenterna. Förra året samlades samtliga lärarutbildare och förde diskussioner med utgångspunkt i examensordning och läroplaner. Detta har lett fram till att ett översynsarbete av lärarutbildningen nu pågår.

Från högskola 2 sägs att studierektorerna har ett ansvar för att se till att ämnesföreträdarna är medvetna om mål och riktlinjer. Studenterna är väl informerade om examensmålen. Högskola 3 svarar "Tja, målen finns beskrivna i våra utbildningsplaner och acceptansen varierar naturligtvis, men målen diskuteras vid olika träffar". Högskola 4 säger att målen är "kända, men knappast accepterade på grund av den orealistiska mångfalden och den diffusa målbeskrivningen."

Saknas något bland målen?

Högskola 1 anser att målformuleringarna kraftigare skulle kunna betona de didaktiska inlagen, så att dessa blev tydligare i ämnesstudierna. De flesta studenter uttrycker att det är för lite didaktik eller ingen alls i vissa ämnesstudier. Kanske skulle en kraftigare markering i målformuleringen bidra till en förändring.

Högskola 2 skulle vilja att man kraftigare betonade den blivande lärarens ledarförmåga och samarbetsförmåga, samt tryckte på att man måste utveckla förmåga att hitta nya vägar och ställa om sig efter rådande förhållanden. Alternativa pedagogiker är också något väsentligt som borde tas upp.

Högskola 3 saknar inget bland målen. ”Snarast speglar målen totalt sett en ambitionsnivå som är något orealistisk med tanke på utbildningens längd och ekonomiska förutsättningar”. Högskola 4 anser att målen för vuxenundervisning och vuxenlärande inte betonas nog starkt i examensmålen. ”Vi kan inte anpassa utbildningen till den gymnasiala nivå som den ofta tycks bedrivas på. Lärarutbildningen är en vuxenutbildning även om målgruppen elever i gymnasieskolan inte alltid kan definieras som vuxna”.

Andra synpunkter eller kommentarer

Högskola 2 säger att många av de uppräknade målen går in i varandra – ”precis som livet är komplext!”. ”Lärarutbildningen är en process, vilket bör betonas!” Högskola 3 säger att demokratifrågan bör tydliggöras liksom frågor om samverkan mellan skola och arbetsliv. Kvalitetssäkring och utvärdering är två andra viktiga områden som saknas bland målen.

Högskola 4 föreslår ”färre, men realistiskt ställda och mer välpreciserade mål. Vidare borde målen kunna differentieras mellan olika pedagogiska utbildningar”. Högskolan anser att praktiken är den del av utbildningen som bäst beskriver studentens lärlämplighet i alla avseenden. Ofta handlar det vid underkännande om social oförmåga och samarbetsvärigheter med både lärare och studenter.

”Högskoleverket bör se över lärarutbildningens möjligheter att finna ett sätt att få studenter att upphöra med lärostudier när lämplighet därför inte finns. Omtentamina är ytterst kostsamma och dessutom slitsamma med ständiga samtal och avrådanden. Vi ser fram emot att detta förhållande regleras centralt”, avslutar högskola 4.

4. Bildlärare

Allmänt

Bidlärarexamen har två högskolor rätt att utfärda enligt Högskoleverkets s.k. krysslista (HSVFS 1997:2). Den uppnås efter godkända kursfordringar om sammanlagt minst 120 poäng. Den praktisk-pedagogiska delen av utbildningen omfattar alltid minst 40 poäng. För att erhålla bildlärarexamen skall studenten ha fullgjort handledd praktik.

Examensmål

För att erhålla bildlärarexamen skall studenten ha

- goda och för läraruppgiften relevanta ämneskunskaper,
- de kunskaper och färdigheter som behövs för att som lärare förverkliga skolans mål och medverka i utvecklingen av skolans verksamhet,
- god självkänedom och social kompetens och därigenom förmåga att bedriva lärararbete samt att i samarbete med andra lösa de i skolan förekommande uppgifterna,
- sådan insikter i pedagogik, specialpedagogik, didaktik, psykologi och metodik som krävs för att bedriva den undervisning som utbildningen är inriktad mot och lösa normala elevvårdsproblem i skolan,
- förmåga att belysa allmänmänskliga och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och interkulturella frågor,
- ett rikt och sammansatt bildspråk och erfarenhet av både manuella tekniker och elektroniskamedier,
- kunskap om bildens historia samt förmåga att värdera bilder som konstnärliga uttryck, som kommunikationsmedel, som medel för personlighetsutveckling och som medel för påverkan,
- förmåga att använda datorer och andra informationstekniska hjälpmedel för egen inläring och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever,
- redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna.

Utbildningsplaner

Lärosätenas utbildningsplaner uppfyller de innehållskrav som ställs i högskoleförordningen.

Examensbeskrivningens innehåll återges direkt i texten och återges korrekt med ett undantag. När det gäller målen så saknas IT-målet. Att IT-målet saknas kan bero på att det så nyligen införts att man helt enkelt inte hunnit komplettera utbildningsplanen. Omfattningskraven återges korrekt. Bägge utbildningsplanerna är relativt kortfattade.

Den praktisk-pedagogiska delen av utbildningen utgör hos en av högskolorna 50 poäng (inklusive examensarbete om 10 poäng), hos den andra 40 alternativt 43 poäng (inklusive examensarbete om 10 poäng) beroende på hur man kategoriserar den del av kursen Vetenskapsteori och forskningsmetodik som ingår i de valbara inriktningarna Konst, Media och Design. Praktiken är hos en av högskolorna 17 poäng hos den andra 10 poäng.

I utbildningsplanerna anges inga egna mål.

Kursplaner

Kursplanerna uppfyller i högskoleförordningens krav, dock med ett undantag. Hos en av högskolorna saknas litteraturlistor. I stället hänvisas till litteraturlista för bildlärarytbildningen.

De kurser som ingår i de bägge lärosätenas utbildningar är åtminstone till namnen tämligen olika. En mer djuplodande jämförande analys av kursernas innehåll har av tidsskäl inte varit möjlig att göra.

Enkät svar

Båda lärosätena med rätt att utfärda bildlärarytamen ombads besvara enkäten, vilket också båda gjorde. Eftersom det inte varit utredningens syfte att göra någon kvalitetsbedömning av enskilda lärosäten har vi vid sammanställningen av enkät svaren inte sett någon anledning av namnge universiteten eller högskolorna. De kallas därför för högskola 1 respektive högskola 2.

Ämneskunskapsmålet

Vid högskola 1 konkretiseras detta mål genom konstnärliga och vetenskapliga bildstudier i de tre aspekterna produktion, reception och kulturorientering. Den produktiva aspekten grundar sig på eget skapande, den receptiva aspekten såväl i bildvetenskapliga moment som i anslutning till studentens eget bildskapande, och den kulturorienterande aspekten tillgodoses genom studier i kulturhistoria, kulturpolitik och miljökunskap.

Examinationen förutsätter godkända resultat på områdena konstnärlig bild, grafisk form, tekniska medier och bildvetenskap.

Högskola 2 svarar att kursplanen bygger på de styrinstrument som gäller för det obligatoriska skolväsendet och att en självvärdering genomförts för att granska de åtgärder som vidtagits för att säkra kvaliteten i utbildningen. Att såväl teoretiskt som praktiskt och didaktiskt bearbeta de kunskapskvaliteter som bildämnet omfattar är en del av arbetet som bidrar till att de studerande utvecklar goda och för läraruppgifterna relevanta ämneskunskaper.

Skolutvecklingsmålet

Vid högskola 1 konkretiseras målet i hög grad genom inriktning mot läraryrket i förhållande till grundskolans mål och kursplan i bild respektive gymnasieskolans mål, estetiska program och medieprogram.

Vid högskola 2 studeras läroplanen (Lpo 94) i samband med den praktisk-pedagogiska undervisningen. Studenterna planerar där sin praktik utifrån de didaktiska frågorna vad, varför och hur. Under den sista praktikperioden i årskurs 3 preciseras praktiken mot att utgöra en del av en skolutveckling med aktionsforskning som modell. Denna form för samarbete mellan högskola och skola är, enligt högskolans bedömning, ett viktigt steg i utvecklingen av studenternas examensarbeten då det gäller kopplingen mellan relevanta skolfrågor, bildteori och konstnärlig gestaltning/produktion.

Personlighetsutvecklings- och samarbetsmål

Högskola 1 svarar att konkretion eftersträvas genom utveckling av ett reflekterande synsätt inför lärarens undervisande och fostrande arbete samt genom uppdelning av studierna i enskilt arbete och arbete i grupper med varierande sammansättning. Målet eftersträvas främst i programmets lärarkurser med dess inslag av pedagogik, metodik och praktik vad avser självkännedom och social kompetens.

Högskola 2 menar att god självkännedom och social kompetens utvecklas i de projekt där studenterna arbetar undersökande med konstnärliga uttrycksmedel. Inom ramen för den profilerande delen av utbildningen i årskurs 3 ges stort utrymme för att utveckla god självkännedom och social kompetens med anknytning till sitt kommande yrke som lärare.

Lärarkunskapsmålet

Vid högskola 1 arbetar man med delstudier i Lärarkurs 1 med inriktning mot dels barns och ungdomars lärande och utveckling, dels genom observationer under praktik. I Lärarkurs 2 ingår delstudier som avser problemidentifikation och problemtolkning.

Vid högskola 2 samverkar didaktik- och pedagogiklärarna genomgående. En speciell fokusering på specialpedagogik görs inom ramen för delkursen Barn- och ungdomsbild. Frågor kring skolans värdegrund och hur denna förhåller sig till olika utbildningsfilosofier specialstuderas. I alla delkurser är bildframställning, teori och didaktik integrerade.

Demokratimålet

Frageställningar av detta slag behandlas vid högskola 1 dels som skolfrågor i programmets lärarkurser, dels som ämnesfrågor i samband med mediakunskap resp. konst-, kultur- och miljökunskap. Vid högskola 2 rymmer kursen Kultur och kommunikation interkulturella och internationella frågor. Kurserna Barn- och ungdomsbild samt Bildspråk, estetik och media behandlar både etiska och existentiella frågor. Miljöfrågor behandlas främst i kursen Design. Sist, men inte minst, ger den valbara inriktningens vetenskapliga studier utrymme för många av dessa frågor.

Specifika kunskapsmål

Konkretionen av de för bildlärarutbildningen mer specifika kunskaps- och erfarenhetsmålen ligger hos högskola 1 i utbildningens inriktning mot konstnärlig bild, grafisk form och tekniska medier. Examinationen förutsätter godkända resultat inom dessa kunskapsområden. Bildens historia studeras som konsthistoria och filmhistoria. Bild som kommunikationsmedel studeras främst i inslaget Grafisk form samt Tekniska medier.

Värderingen av bilder som medel för personlighetsutveckling är främst ett ansvar i lärarkursernas metodikundervisning och konkretiseras genom koppling till kunskaper om bildförmågans utveckling genom barn- och ungdomsåren. Bilder som medel för påverkan konkretiseras genom såväl kommunikations- och kulturteori som bildanalys och de studerandes egen mediaproduktion. Bilder som medel för påverkan studeras vidare i filmhistoria och mediaanalys. Kunskaper och förmåga att värdera beaktas vid examination i de nämnda utbildningsinslagen Konstnärlig bild, Grafisk form, Tekniska medier, Konstvetenskap och Lärarkurs.

Högskola 2 svarar att bildspråket tränas och utvecklas kontinuerligt under utbildningen i och med att alla delkurser integrerar teori med bildframställning och didaktik. Varvat med teoretiska och didaktiska kurser arbetar studenterna praktiskt, t.ex. i årskurs 1, med särskild uppmärksamhet på skapandeprocessen och bilders formspråk samt prövar bilders kommunikativa och uttrycksmässiga möjligheter i olika projekt. Förmågan att värdera bilder tas främst upp i kursen Konst- och bildvetenskap, delkursen Allmän konsthistoria och Den massframställda bildens historia, liksom i kursen Media, delkurs Bildspråk, estetik och media samt inom den valbara inriktningens studier.

En viktig aspekt är den didaktiska. Utifrån olika former av bildanalys, även praktiska, tränas studenterna att föra samtal kring bildens såväl konstnärliga uttryck som meningsbärande innehåll, om hur konst- och massmediabild skapas, tolkas och brukas i olika sammanhang, samt detta arbetes betydelse för utveckling av språk i vid mening, identitet och självkänsla.

IT-mål

Vid högskola 1 får detta mål sin konkretion dels i ämnesutbildningen med dess inslag av Tekniska medier och Grafisk form, dels i grundläggande moment avseende ordbehandling i utbildningens inledande Baskurs. Vid examinationen beaktas de studerandes förmåga såväl att självständigt producera och kommunicera med hjälp av IT som ett kritiskt förhållningssätt.

Vid högskola 2 har studenterna två veckors grundundervisning i data, inom ramen för kursen Bildspråk och medier. I årskurs 2 tillkommer ytterligare en veckas avancerad datakurs (multimedia) inom ramen för Konstkursen. I delkursen Grafisk design ingår också arbete med data.

Examensarbetsmål

Vid högskola 1 genomförs ett uppsatsarbete om 10 poäng, vilket ventileras och slutredovisas vid seminarier. Konkretionen byggs upp utifrån en vetenskapsteoretisk och forskningsmetodisk ansats samt utifrån krav på inriktning mot ett didaktiskt problem med anknytning till bildlärares yrkesverksamhet. Vid högskola 2 kan studenterna välja mellan tre inriktningar för sitt examensarbete: Konst, Media eller Design. Examensarbetets mål är att ge studenterna möjlighet till fördjupning och forskningsanknytning inom det valda specialområdet. Arbetet är upplagt som en probleminriktad

undersökning där studenterna skall utveckla och integrera tre aspekter på problemområdet: en konstnärligt gestaltande, en teoretiskt analyserande och en didaktiskt bildpedagogisk. Examensarbetet presenteras och redovisas som utställning och i seminarier där varje student lägger fram en vetenskaplig uppsats vilken examineras av opponenter, lärare och övriga studenter.

Är målen kända och accepterade?

Vid högskola 1 är målen kända genom de utvärderingar och kvalitetshöjande åtgärder som genomförts. Bland studenterna är målen kända, åtminstone bland dem som är aktiva på institutions- och nämndnivå. De senaste åren har nya studenter informerats om lärarutbildningen som en funktion av examensordningens krav. Huruvida detta leder till kännedom i djupare mening är dock mera ovisst. Bland lärarna och i institutionsstyrelsen aktiva studenter tycks acceptansen för målen vara god.

Vid högskola två tar prefekten vid varje läsårsstart upp och presenterar examensmålen, särskilt med tanke på de nya studenterna. Inom institutionerna gäller att varje delkurs skall presenteras för studenterna ca en vecka före kursstart, då man också samtalar och kommer överens om uppläggning och innehåll. Det åtgärdsprogram som antogs i samband med institutionens självvärdering 1996/97 bör medverka till en ökad insyn och medvetenhet om utbildningen och bidra till en levande diskussion bland lärare och studenter.

Saknas något bland målen?

Högskola 1 anser att bild är ett tvärvetenskapligt kunskapsområde, varför examensordningens första mål om relevanta ämneskunskaper borde lyfta denna ämnesfilosofiska aspekt på sätt motsvarande vad det fjärde målet (lärarkunskapsmålet) gör i den pedagogiska aspekten. "Vid sidan av utbildningens konstnärliga grund skall finnas en vetenskaplig. Denna är dock varken given eller långt mindre gemensam för lärarutbildningarna. Sannolikt finns ingen samsyn i frågan bland landets lärarutbildningar utöver vad gäller konstvetenskapens roll, samtidigt som behov föreligger av stöd i ämnesutbildningen från bl.a. estetik, psykologi och sociologi. Frågan borde granskas vetenskapligt och göras till föremål för överläggningar varpå examensordningens krav kunde skrivas något tydligare i det första målet."

Andra synpunkter och kommentarer

Det vore, enligt högskola 1, ”önskvärt om Högskoleverket kunde medverka till ökad förståelse bland landets lärarutbildningsansvariga för en utvecklad bildpedagogikens betydelse för utveckling av intelligens, kreativitet och kommunikationsförmåga i generell mening.”

5. Hushållslärarexamen

Allmänt

Hushållslärarexamen har två högskolor rätt att utfärda enligt Högskoleverkets s.k. krysslista (HSVFS 1997:2). Den uppnås efter godkända kursfordringar om sammanlagt minst 120 poäng. Den praktisk-pedagogiska delen av utbildningen omfattar alltid minst 40 poäng. För att erhålla hushållslärarexamen skall studenten ha fullgjort handledd praktik.

Examensmål

För att erhålla hushållslärarexamen skall studenten ha

- goda och för läraruppgiften relevanta ämneskunskaper,
- de kunskaper och de färdigheter som behövs för att som lärare förverkliga skolans mål och medverka i utvecklingen av skolans verksamhet,
- god självkänedom och social kompetens och därigenom förmåga att bedriva lärararbete samt att i samarbete med andra lösa de i skolan förekommande uppgifterna,
- sådana insikter i pedagogik, specialpedagogik, didaktik, psykologi och metodik som krävs för att bedriva den undervisning som utbildningen är inriktad mot och lösa normala elevvårdsproblem i skolan,
- förmåga att belysa allmänmänskliga och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och interkulturella frågor,
- god förmåga att lösa uppgifter i hushållet och att identifiera olika handlingsalternativ framför allt med utgångspunkt i ett ekologiskt perspektiv,
- förmåga att kritiskt värdera olika alternativ i hushållsarbetet som medel för hälsa och personligt välbefinnande,
- förmåga att identifiera handlingsalternativ och att bedöma dem, t.ex. att utifrån resurshushållningsperspektiv kunna fatta relevanta beslut,

- förmåga att använda datorer och andra informationstekniska hjälpmedel för egen inläring och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever,
- redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna.

Utbildnings- och kursplaner

Någon genomgång av utbildnings- och kursplaner har inte bedömts vara meningsfull att göra eftersom det enda lärosäte som bedriver ett-ämnesutbildningen till hushållslärare nu håller på att avveckla denna utbildning.

Enkät svar

Båda lärosätena med rätt att utfärda hushållsläraryxamen ombads besvara enkäten, vilket också båda gjorde. Den ena av de två lärosätena meddelade dock att ett-ämnesutbildningen inte längre ges och att deras hushållsläraryt- bildning numera finns enbart som en inriktning inom grundskollärary- programmets 4–9-inriktning. Underlaget till enkätgenomgång bygger där- för bara från den ena av de två högskolorna.

Ämneskunskapsmålet

De olika ämnesgrupperna inom ämnet (hushållsekonomi, näringslära, livsmedelskunskap, boende) har genomfört ett djupgående och kreativt arbete för att erbjuda ämneskunskap som ger den helhet som behövs för att klara alla förekommande arbetsuppgifter. Grundskolans läroplan och dess kursplan i hemkunskap har varit vägledande.

Skolutvecklingsmålet

Under termin 1,4,5 och 6 ligger den praktisk-pedagogiska utbildningens poäng utlagda. Under termin 2 och 3 finns didaktik insprängt i utbildning- ens alla ämneskurser. Alla de praktisk-pedagogiska kursernas innehåll syftar mot frågeställningens mål.

Personlighetsutvecklings- och samarbetsmålet

Detta mål skall vara en effekt av hela utbildningen. Redan i första kursen tränas studenten dels att agera självständigt, dels att arbeta i grupp med gemensam redovisning. Hushållsläraren behöver vara mycket kompetent i att visa hur man utför praktiska uppgifter och tränar därför på att ”demon- strera” inför publik. Under den skolförlagda praktiken tränas och diskuteras

studentens förmåga till empati, engagemang, motivation och kontaktskapande. Genom framför allt studentens egen analys och reflektion diskuteras inte minst känslan av trygghet och harmoni i de olika situationer som studenten agerar i.

Lärarkunskapsmålet

Detta mål konkretiseras inom delkursen PPU1 genom att utveckla kunskap inom områdena allmänmetodik/didaktik, pedagogik och specialpedagogik och genom att belysa strategier för agerande i klassrum och skola. Inom PPU4 tillägnar sig studenterna förståelse för elevers olika förutsättningar och behov inom olika skolformer och inom PPU7 får studenterna tillägna sig saklig och kritisk inställning till olika pedagogiska problem och problemlösningar.

Demokratimålet

Dessa frågor tas naturligt upp i de praktisk-pedagogiska kurserna, men behandlas även inom ämneskurserna.

Hälsomålet

Frågor om hälsa och personligt välbefinnande tas bl.a. upp inom ramen för kurserna Hushållet i dag, Vardagsekologi, Matkultur, Näringslära, Boende och Familjeekologi.

Hushållningsmålet

Alla kurser inom hushållsläraryrket har till syfte att studenten skall identifiera handlingsalternativ och bedöma dessa utifrån resurshushållningsperspektiv med relevanta beslut som följd. För dagens nytutexaminerade hushållslärare är resurshushållningsperspektivet självklart och en naturligt grund för arbetet i arbetslag.

IT-målet

Vid sammanställningen av utvärderingen av examensarbetet vårterminen 1997 framkommer att studenterna känner att de behärskar datorn ur ordbehandlingssynpunkt. De efterlyser mer kunskap om olika program för behandling av insamlade data. Dataprogram har använts inom kurserna Kost, Hushållsekonomi, Boende samt den praktisk-pedagogiska utbildningen.

Är målen kända och accepterade?

Målen är både kända och accepterade bland lärarna, naturligtvis med gradskillnader. Vad gäller studenterna är oftast examensmålen ersatta med den kunskap som studenterna känner sig ha.

”Lärarna måste bli mer aggressiva i att medvetandegöra examensmålen för studenterna.”

Andra synpunkter eller kommentarer

”Vi är idag den enda högskolan i landet som utexaminerar hushållslärare. Våren 1998 examinerar vi våra sista hushållslärare. Därmed avslutas en utbildning som startade år 1893. Kunskap om hushållet samt undervisning för alla åldrar inom detta område borde röna ett bättre öde”.

6. Idrottslärarexamen

Allmänt

Idrottslärarexamen har 3 universitet och högskolor rätt att utfärda enligt Högskoleverkets s.k. krysslista (HSVFS 1997:2)⁴ och uppnås efter godkända kursfordringar om sammanlagt minst 120 poäng. Den praktisk pedagogiska delen omfattar alltid minst 40 poäng. För att erhålla idrottslärarexamen skall studenten ha fullgjort handledd praktik.

Examensmål

- goda och för läraruppgiften relevanta ämneskunskaper,
- de kunskaper och de färdigheter som behövs för att som lärare förverkliga skolans mål och medverka i utvecklingen av skolans verksamhet,
- god självkännedom och social kompetens och därigenom förmåga att bedriva lärararbete samt att i samarbete med andra lösa de i skolan förekommande uppgifterna,
- sådana insikter i pedagogik, specialpedagogik, didaktik, psykologi och metodik som krävs för att bedriva den undervisning som utbildningen är inriktad mot och lösa normala elevvårdsproblem i skolan,
- förmåga att belysa allmänmänskliga och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och interkulturella frågor,

⁴ Efter beslut av Högskoleverket den 6 juni 1997 har även Umeå universitet rätt att utfärda idrottslärarexamen.

- en god personlig förmåga i idrott och förmåga att leda och stimulera andra i fysiska aktiviteter samt förmåga att utnyttja beprövad erfarenhet och vetenskapliga teorier i tolkning och analys av olika former av idrott och motion, av olika sätt att träna och av olika rörelsemönster,
- förmåga att värdera olika former av idrott som medel för hälsa och personligt välbefinnande samt som socialt fenomen,
- förmåga att använda datorer och andra informationstekniska hjälpmedel för egen inläring och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever,
- redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna.

Utbildningsplaner

Lärosätenas utbildningsplaner uppfyller de innehållskrav som ställs i högskoleförordningen.

Examensbeskrivningens mål återges direkt i texten. Ett av lärosätena saknar IT-målet. Lärosätena uppfyller omfattningskraven i beskrivningen av utbildningarna.

I utbildningsplanerna har inga egna mål formulerats.

Den praktisk-pedagogiska utbildningen omfattar hos bägge lärosätena 40 poäng. Praktiken omfattar 20 poäng hos det ena lärosätet medan det hos det andra inte framgår tydligt hur omfattande praktiken är. Examensarbetet omfattar 5 respektive 10 poäng.

Kursplaner

Kursplanerna uppfyller högskoleförordningens krav.

Innehållet i utbildningarna skiljer sig åt i den meningen att kurserna inte har samma benämning. Någon djupare jämförande analys av kursinnehållet har inte varit möjlig att göra inom ramen för detta uppdrag.

Enkät svar

Båda de lärosäten som i våras hade rätt att utfärda idrottslärarexamen ombads besvara enkäten, vilket de också gjorde. Eftersom det inte varit utredningens syfte att göra någon kvalitetsbedömning av enskilda lärosäten har vi vid sammanställningen av enkätsvaren inte sett någon anledning av

namnge universiteten eller högskolorna. De kallas därför för högskola 1 respektive högskola 2.

Ämneskunskapsmålet

Högskola 1 svarar att ämnet idrott och hälsa inte är något accepterat akademiskt ämne och därför är skolförankringen stark. Det faller sig därför naturligt att relevanta och goda ämneskunskaper för skolan är utgångspunkten för innehållet i hela ämnesutbildningen. Fallbeskrivningar och exempel från skolan är ofta utgångspunkt för arbetsuppgifter och examinationsuppgifter under hela utbildningen.

Högskola 2 säger att ämnesstudierna ger kunskap inom det rubricerade målområdet baserad på beprövad erfarenhet och vetenskap. Ämnesstudierna är tvärvetenskapliga, t.ex. idrottslära, idrottspedagogik samt humanbiologi. Vidare följs området motorisk inläring och träning vid den praktisk-pedagogisk utbildningen där ämnesstudier integreras i ett skolsammanhang.

Skolutvecklingsmålet

Grundskolans och gymnasieskolans läroplaner och kursplaner för ämnet är kurslitteratur hos högskola 1 redan tidigt i ämnesutbildningen. I aktuella moment presenteras ofta skolans mål och dessa bildar sedan utgångspunkt för ämnesstudierna. En genomgående ambition är att koppla studierna till rådande samhälls- och skolkontext. Det praktisk-pedagogiska året utgår i hög utsträckning från detta mål.

Vid högskola 2 konkretiseras målet inom det humanistisk/samhällsvetenskapliga ämnesområdet. Där belyses läroplanens framväxt, förändring och utvecklingsintentioner såsom kunskapsbegrepp och kunskapssyn.

Personlighetsutvecklings- och samarbetsmålet

Ämnesstudierna vid högskola 1 startar med delkursen Världsbilder (5 poäng) där en av de främsta målsättningarna är att de studerande skall bli medvetna om sitt eget tänkande och sina egna föreställningar och grundläggande värderingar. Självkännedom är också ett moment vid vissa delar av utbildningen, t.ex. i Friluftsliv där detta behandlas vid utvärderingen. Samarbete diskuteras ofta som ett moment vid idrotts- och friluftaktiviteter.

Ovanstående mål behandlas vid högskola 2 inom bl.a. följande ämnesområde: Friluftsliv, Rytmik och Bollspel. Inom den praktisk-pedagogiska

utbildningen sker en tydlig inriktning mot lärararbetets olika delar vilket medför att den studerande under kursen arbetar med samtalsmetodik och utvecklingsamtal.

Lärarkunskapsmålet

Högskola 1 svarar att ämnesstudierna genomsyras av ett didaktiskt perspektiv. Dessutom ägnas delkursen Idrotten i ett didaktiskt perspektiv (5 poäng) specifikt åt övergripande ämnesdidaktiska resonemang. Specialpedagogik är ett eget avsnitt med praktik och litteratur som examineras fortlöpande genom arbete i seminariegrupper.

Målet uppnås vid högskola 2 genom att studenterna erhåller kunskap via kurser inom pedagogik. Dessa behandlar barn och ungdomars psykiska, sociala och emotionella utveckling. Vidare erhåller de studerande en speciellt inriktad kurs för barn med speciella handikapp. Inom Pedagogik i skolan arbetar studenterna med konflikthantering, sociala, etiska och kulturella problemställningar.

Demokratimålet

Existentiella och etiska frågor och miljöfrågor behandlas i hög grad genom hela utbildningen vid högskola 1. Inte minst har studierna i hälsa dessa utgångspunkter. Internationella och interkulturella frågor behandlas i mindre utsträckning. Jämställdhetsfrågor diskuteras med utgångspunkt i litteraturen.

Vid högskola 2 konkretiseras målet genom att t.ex. jämställdhetsfrågor behandlas inom såväl pedagogik som metodik/didaktik. Miljöfrågorna behandlas inom t.ex. Friluftsliv.

Idrotts- och ledarskapsmålet

Vid högskola 1 ägnas ca 50 procent av tiden till praktiskt inriktade lektioner där den personliga förmågan tränas. Där förekommer även moment där studenterna leder idrottsaktiviteter. Studenterna får även möjlighet att öva sitt ledarskap genom att leda idrottsskola på kvällstid. Under ämnesstudierna förekommer även examinationsuppgifter där studenten skall tillämpa sina ämneskunskaper i ett praktiskt genomförande av en lektion.

Vid högskola 2 behandlas målet inom ämnesområdet Idrottslära. Genom att ge studenten möjlighet att bygga upp kunskap inom exempelvis musik och

rörelse skapas förmåga att sätta samman träningsprogram för olika målgrupper.

Hälsomålet

Vid högskola 1 behandlas "förmågan att värdera olika former av idrott som medel för hälsa och personligt välbefinnande" under en hel termin. Det handlar till stor del om att studera olika former av fysisk aktivitet och utifrån egna upplevelser värdera aktiviteternas lämplighet för människor med olika livssituation. Som examination förekommer uppgifter som att beskriva en fysisk aktivitet lämplig för en bestämd målgrupp. Idrott som socialt fenomen ägnas delkursen Idrott i skola och samhälle (20 poäng), där fältstudier varvas med diskussionsseminarier.

Vid högskola 2 konkretiseras målet inom ämnesområdena Idrottslära, Humanbiologi och Pedagogik och detta sker i ett tvärvetenskapligt perspektiv.

IT-målet

Vid högskola 1 skall alla skriftliga uppgifter som lämnas in vara skrivna på dator. Studenterna genomgår också en utbildning i datasökning i samarbete med högskolans bibliotek. Dataprogram används även i viss utsträckning vid t.ex. kost- och aktivitetsregistrering.

Högskola 2 arbetar för närvarande med att IT skall bli ett medel även i undervisningen.

Examensarbetsmålet

Vid högskola 1 genomför studenterna genomför två examensarbeten. Ett arbete om 10 poäng i ämnet Idrott och hälsa och ett arbete om 5 poäng med inriktning mot didaktik.

Vid högskola 2 möter de studerande under kursen Examensarbete följande delkurser: undersökningsmetodik med statistik; planering; datainsamling; analys av vetenskapliga metoder samt genomförande och sammanställning av en skriftlig rapport.

Är målen kända och accepterade?

Vid högskola 1 anses målen vara väl kända för lärarna. Det har varit aktuellt att studera målen närmare i samband med nyligen gjorda revideringar av

kursplanen. Examensmålen är utdelade till samtliga studenter, men är antagligen mindre kända bland dem.

Högskola 2 svarar att examensmålen är kända och accepterade av lärarkåren eftersom den haft möjlighet att behandla målen. Studenterna medverkar aktivt i utbildningsnämnder, högskolestyrelse och institutionsstyrelser, vilket innebär att de är välinformerade om examensmålen.

Saknas något bland målen?

Högskola 1 anser att det saknas en tydlig definition av de begrepp som används. Inte minst är begreppet idrott problematiskt, då t.ex. friluftsliv och andra former av motionsbetonade aktiviteter inte faller under begreppet. Vidare saknas krav på att kunna sätta hälsa och fysisk aktivitet i en kulturell och historisk kontext och även kunna tillämpa samhällsvetenskapliga teorier för en analys av fysisk aktivitet.

Andra synpunkter eller kommentarer

Högskola 1 svarar att med tanke på den utveckling som skett inom ämnet under senare tid finns det skäl att se över examensmålen för idrottslärare som helhet. Inte minst har nya kursplaner i grundskolan och gymnasiet kommit att ställa nya krav på lärarna.

7. Musiklärarexamen

Allmänt

Musiklärarexamen har 6 universitet och högskolor rätt att utfärda enligt Högskoleverkets s.k. krysslista (HSVFS 1997:2). En av dessa, Ingesundsmusikhögskola, har landstingskommunalt huvudmannaskap. Musiklärarexamen kan utfärdas för inriktning mot undervisning inom förskola, grundskola och gymnasieskola, för inriktning mot instrumental/ensembleinriktning för undervisning i kommunal musikskola och annan frivillig verksamhet eller för inriktning mot kyrkomusikalisk verksamhet.

Musiklärarexamen uppnås efter fullgjorda kursfordringar om sammanlagt minst 160 poäng. Den praktisk-pedagogiska delen av utbildningen omfattar alltid minst 40 poäng. För att erhålla musiklärarexamen skall studenten ha fullgjort handledd praktik.

Examensmål

- goda och för läraruppgiften relevanta ämneskunskaper,
- de kunskaper och de färdigheter som behövs för att som lärare förverkliga skolans respektive frivillig musikundervisnings mål och medverka i utvecklingen av verksamheten,
- god självkänedom och social kompetens och därigenom förmåga att bedriva lärararbete samt att i samarbete med andra lösa de i skolan förekommande uppgifterna,
- sådana insikter i pedagogik, specialpedagogik, didaktik, psykologi och metodik som krävs för att bedriva den undervisning som utbildningen är inriktad mot och lösa normala elevvårdsproblem,
- förmåga att belysa allmänmänskliga och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och interkulturella frågor,
- goda personliga musikaliska färdigheter samt förmåga att leda och inspirera människor i alla åldrar att utöva och skapa musik och att aktivt lyssna till musik,
- förmåga att värdera musik som medel för personlighetsutveckling, konstnärligt uttryck kommunikationsmedel och som medel för påverkan,
- förmåga att använda datorer och andra informationstekniska hjälpmedel för egen inlärninng och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever,
- redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna.

Utbildningsplaner

Det finns vissa brister hos ett par av lärosätenas utbildningsplaner. I övrigt uppfylls de innehållskrav som ställs i högskoleförordningen. Examensbeskrivningen återges oftast direkt i texten. I ett fall hänvisar man enbart till högskoleförordningen. I ett fall saknas även hänvisning.

I de fall examensbeskrivningens innehåll återges så återges det korrekt. Vissa lärosäten beskriver mycket kortfattat utbildningens innehåll och uppläggning, medan andra har med mer förklarande text i de olika delarna.

I examensbeskrivningen anges att i kursfordringarna ingår en praktisk-pedagogisk del vilken alltid ska omfatta minst 40 poäng. Den praktisk-pedagogiska delen omfattar 40–60 poäng. Det är inte alltid helt lätt att avgöra om en kurs skall hänföras till det praktisk-pedagogiska blocket. Den

praktisk-pedagogiska delen skall innehålla praktik, vilket den också gör, dock i olika omfattning och olika former. Vilket innehåll den praktisk-pedagogiska delen i övrigt skall innehålla styrs av målformuleringarna. Innehållet skiljer sig också åt mellan olika lärosäten. Någon fördjupad analys av skillnaderna har det med den tidsram som gällt inte varit möjligt att göra.

Examensarbetet omfattar 5 alternativt 10 poäng.

Kursplaner

Kursplanerna uppfyller i allmänhet högskoleförordningens krav, dock med ett undantag. Det förekommer att kurslitteratur och övriga läromedel som skall användas inte anges. I stället hänvisas vanligen till att kurslitteraturen fastställs av ansvarig institution.

Det är vanligt att innehållet i utbildningarna skiljer sig åt i den meningen att kurserna inte har samma benämning. Någon djupare jämförande analys av kursinnehållet har inte varit möjlig att göra inom ramen för detta uppdrag.

Enkät svar

Av de sex universitet och högskolor som har rätt att utfärda musikhögreexamen valdes fem ut att besvara enkäten. Samtliga fem inkom med svar. Eftersom det inte varit utredningens syfte att göra någon kvalitetsbedömning av enskilda lärosäten har vi vid sammanställningen av enkät svaren inte sett någon anledning av namnge universiteten eller högskolorna. De kallas därför för högskola 1, högskola 2, etc.

Ämneskunskapsmål

Vid högskola 1 konkretiseras målet med hjälp av olika musikaliska färdighetsämnen. Man har ett huvudinstrument, lär sig arrangera musik osv. Omfattningen av denna obligatoriska kurs är 80 poäng. Till detta kommer 40 poäng eget tillval där man kan skapa olika personliga profiler för sin kommande lärarverksamhet. Genom antagningsproven kontrolleras att de sökande har goda kunskaper och färdigheter inom olika ämnesområden vid tillträdet till utbildningen.

Vid högskola 2 tas detta upp inom ramen för gemensamma kurser, som med dess olika innehåll lägger grunden för gällande färdighetsträning och teoretiska ämneskunskaper. Högskola 3 svarar att ämneskunskaperna konkretiseras i utbildningen dels genom utvecklingen av den konstnärliga insikten och

tekniska färdigheten på röst/instrument, dels i musikteoretiska ämnen med praktisk utövning.

Högskola 4 tycker att det är bra att examensmålen analyseras, inte minst mot bakgrund av att musikhögskolorna själva initierat en diskussion kring målen för utbildningen. Musiklärarutbildningens olika delar och ämnen är av tradition mycket väl integrerade, något som beror på att de tyngsta ämnena – de som handlar om musikalisk träning och utveckling – måste utsträckas under hela studietiden.

Vid högskola 5 pekar man på den regelbundet genomförda uppföljningen och revideringen av kursplaner och timplaner utifrån bl.a. deras relevans för yrkeslivets krav. Detta har bl.a. konkretiserats i en förändring av ämnet sång till att i väsentligt högre utsträckning omfatta tal och röstvård. Ackordinstrumenten piano och/eller gitarr är till mycket stor del inriktade på den kommande yrkessituationen och i musikteoretiska ämnen är situationen densamma, dvs. fokus har allt mer flyttats mot kommande yrke. Ett annat område som expanderat är musikdramatiken.

Skolutvecklingsmål

Vid högskola 1 tränas studenterna i att tänka i nya banor. I olika projekt utvecklas ny kunskap som rör såväl konstnärliga framträdandeformer som undervisningsmodeller. Studenterna deltar i olika utvecklingsprojekt under hela sin utbildning. Inom den praktisk-pedagogiska delen har stort utrymme avsatts för kontinuerlig utvärdering/reflektion/diskussion kring lärarutbildningens uppdrag och roll i förhållande till skolans och samhällets krav, behov och förändring.

Högskola 3 säger att den frekventa kontakten med yrkeslivet via praktik och projekt samt de symposier som erbjuds ökar kunskaperna om målen med musikundervisningen. Möjligheten till ökad individuell profilering av programmet medverkar till en utveckling av yrkesverksamheten i musiklivet. Högskola 5 svarar att de kunskapsbegrepp och kunskapsformer som är utgångspunkt för läroplaner inom de olika skolformerna är implicerade i varje del av musiklärarutbildningen – färdighet, fakta, förstäelse och förtrogenhet.

Personlighetsutvecklings- och samarbetsmålet

Redan vid antagningsproven får de blivande studenterna visa prov på sin sociala kompetens och sin kommunikativa förmåga, framhåller högskola 1.

Detta följs sedan upp inom den praktisk-pedagogiska utbildningen och genom konstnärliga projektveckor med tydliga personlighetsdanande syften.

Högskola 3 svarar att utvecklingen av de förmågor som tas upp i målet är centrala i utbildningen. I synnerhet genomsyrar de kurserna i metodik och praktik samt i alla kurser i samspel/sammusicerande. Högskola 4 betonar musikens unika möjligheter till just träning i social kompetens och samarbetsförmåga samt att målet hör till de allra viktigaste. "Musik handlar ju huvudsakligen om samverkan, samarbete och kommunikation!"

Musiklärarutbildningen är den enda lärarutbildningen som har särskilda prov där bl.a. ledningsförmåga, kommunikation, organisation och genomförande testas, säger högskola 5. Examinationsfrekvensen är ytterligare ett mått på detta – mellan 90 och 100 procent. Inom musiklärarutbildningen förekommer både i ämnesstudierna och i de praktisk-pedagogiska delarna en stor mängd tillfällen där självkännedom och social kompetens är hörnstenar och nödvändiga förutsättningar för verksamhetens genomförande.

Lärarkunskapsmålet

Vid högskola 1 behandlas detta framför allt inom pedagogiken, bl.a. i form av litteraturstudier. Pedagogikläraren gör också praktikbesök och diskuterar studenternas prestationer kollektivt. För de blivande musiklärarna i grund- och gymnasieskola ges särskilda delkurser kring barn med särskilda behov, klassföreståndarskap, elevvårdsarbete samt även praktik med specialpedagogisk inriktning.

Vid högskola 3 ges stort utrymme för de uppräknade ämnena för att på så sätt utveckla musiklärarprogrammen och därigenom studenternas kompetens även när det gäller miljöer och elever med särskilda problem. Högskola 4 säger att förverkligandet av målet dels varierar beroende på att det inte funnits någon tradition att bygga på, dels beroende på personalproblem. Högskolan har anledning att öka insatserna inom momentet Specialpedagogik. Möjligheterna att förbättra uppfyllandet av detta delmål har dock kraftigt ökat under de sista åren genom den glädjande expansion som den musikpedagogiska forskningen har genomgått. "Med andra ord – det är på gång, vid alla musikhögskolor!"

Högskola 5 svarar att för att studenterna skall få en så målinriktad och yrkesrelaterad utbildning som möjligt så betraktas detta mål dels som en

helhet, dels som en nödvändighet att det finns med under hela utbildningen. Av dessa skäl är praktik utlagd under varje termin och denna föregås av didaktik, metodik respektive pedagogik.

Demokratimålet

Högskola 1 framhåller sitt väl utvecklade system för studentutbyte liksom att man lagt stor tyngd på att behandla interkulturella problem. Miljöaspekten behandlas i första hand med avseende på ljudmiljö, hörselfrågor och ergonomiska problem i samband med musicerande.

Högskola 3 svarar att ensemblemusicerandet genererar skärningspunkter mellan olika miljöer och kulturer. Kring det allmänmänskliga, kring internationella och interkulturella frågor finns många frågeställningar som bearbetas inom ämnena psykologi/pedagogik samt musik och samhällsämnen. Studenternas möten med skolelever under sina projekt och praktikmoment bidrar till frågeställningar och diskussioner.

Målet är självklart och angeläget, säger högskola 4. Men det är svårt att med begränsade resurser avsätta tillräckligt med tid, liksom att finna lämpliga lärarkrafter. Vid högskolan finns en särskild miljögrupp – som inte är knuten till något specifikt ämne – och man befinner sig mitt inne i ett skede av kraftigt ökad internationalisering.

Vid högskola 5 konkretiseras målet bl.a. genom ett avsnitt inom pedagogik/didaktik/metodikområdet genom en särskild föreläsningsserie där samtliga studenter aktivt deltar. Inom ämnesområdet Musik och samhälle tas frågorna upp dels i ett historisk perspektiv, dels i ett perspektiv utifrån dagens samhälle. Högskolan deltar i ett större SIDA-projektet och projektet Världen i skolan är en viktig del.

Färdighets- och inspirationsmålet

Vid högskola 2 behandlas detta mål bl.a. inom fördjupningskurser omfattande 60 poäng för vardera inriktningen inom musikinlärandet samt en individuell profilering genom egna val ur fritt valda kurser omfattande 30 poäng.

Vid högskola 4 konstaterar man att detta helt enkelt är musikinlärares främsta uppgift. Målet torde vara internaliserat i varje musikhögskolelärare.

Värderingsmålet

Högskola 1 framhåller att detta går som en röd tråd genom hela utbildningen. Framför allt under de studier som kretsar kring huvudinstrumentet tas detta perspektiv upp. Inom ämnet Musik och samhälle tränas studenten i förståelse för musikens funktion och i metoder om hur man aktiverar elever för musik i olika genrer, miljöer och tider.

Högskola 3 framhåller att antagningsproven är avsedda att ge en preliminär bedömning av om den sökande har talang för att utveckla musikaliska och personliga färdigheter och förmåga att leda och tillsammans med andra skapa musik. Man framhåller också att konkurrens även råder efter avslutade studier.

IT-målet

I den timplan som antogs av högskola 1 år 1995 har detta mål getts stort utrymme. Obligatorisk undervisning ges i Ordbehandling, Sequenser, Midi, Noteditering och Multimedia teknik. Vid högskola 2 finns en kurs för att ge grundläggande kunskaper för alla studerande samt fyra olika kurser inom dator – musik – multimediaområdet i det fritt valda kursutbudet.

Högskola 3 framhåller att datakunskaper numera är ett självklart inslag i en musikärlarstudents program. Vid högskolan bedrivs ett utvecklingsarbete med interaktiva läromedel samt erbjuds obligatoriska eller fritt valda musik-datakurser. Dessutom pågår ett projekt tillsammans med några grundskolor med syfte att utveckla den kreativa kommunikation som datorer möjliggör. Högskola 5 svarar att detta område är det som förändrats snabbast också på musikområdet. Denna utbildningsdel har utökats väsentligt och "uppgaderas" ständigt.

Examensarbetsmålet

Högskola 2 svarar att studenterna genomför en självständig uppgift av utredande, undersökande eller sammanställande natur baserad på objektiva fakta, dokumenterad erfarenhet eller utvecklande av nya kunskaper, metoder eller arbetssätt. Examensarbetet redovisas i en skriftlig rapport som läggs fram i ett uppsattsseminarium. Vid högskola 3 har man ett institutionsövergripande samarbete som innebär att examensarbetets innehåll kan formuleras och relateras både till praktisk-pedagogiska och vetenskapliga aspekter. Examensarbetena ventileras och handledarna för examensarbetena är vetenskapligt initierade.

Examensarbetsmålets vara eller icke vara, liksom dess storlek och innehåll har diskuterats flitigt under de senaste åren vid högskola 4. Tack vare den musikpedagogiska forskningens och forskarnas ökande betydelse har storleken vuxit från 1–2 poäng upp till 10 poäng. Högskola 5 svarar att kursavsnitten Vetenskaplig metod och Pedagogik lägger en nödvändig teoretisk grund. Den kvalitativa nivån har tidigare varit skiftande vid alla svenska musikhögskolor, men nu är kraven väsentligt högre och det skriftliga arbetet omfattar i dag mellan 7 och 10 poäng.

Är målen kända och accepterade?

Högskola 1 svarar att de lärare som är involverade i den praktisk-pedagogiska utbildningen är den grupp som mest arbetar med och funderar över hur de övergripande målen skall kunna förverkligas.

Vid högskola 2 är examensmålen kända och accepterade av det stora flertalet lärare och studenter, men att ett hundraprocentigt engagemang hos alla är svårt att nå. Högskola 3 säger att spridningen av målen bland lärarna är tämligen begränsad.

Högskola 4 svarar att målen är väl kända och har god acceptans hos lärarna. För studenterna, däremot, är kännedomen alltför svag. Högskola 5 svarar att man ständigt måste arbeta med dessa mål. Trots att man diskuterar målen vid kursplaneöversyner kunde nivån på kunskapen om statsmakternas mål vara högre. Målen upplevs inte ligga tillräckligt nära den dagliga verksamheten eller man har inte heller tillräckligt reflekterat över vad de står för eller aktivt sett kopplingen till den egna lektionssituationen.

Saknas något bland målen?

Högskola 1 svarar att något mål som betonar genusfrågor generellt och i samband med musik och undervisning skulle kunna tillkomma liksom en starkare betoning på muskläroarutbildningens ansvar att förbereda sina studenter för ett mångkulturellt samhälle. Kanske borde det också finnas ett mål som betonar kunskaper om barns och ungdomars utveckling, lärande och socialisation. Vad gäller examensarbetet anser högskola 1 att det är snävt och inte helt adekvat att använda enbart begreppet "vetenskapliga teorier". Ett vidare synsätt på examensarbetet där även musikpedagogiska och konstnärliga utgångspunkter inryms bör skrivas in.

Högskola 3 säger att en allmän tendens i muskläroarprogrammen är att muskläroarexamen i allt större utsträckning kommer att utfärdas med en

alltmer individuell profil. Därför kan förordningens angivande av inriktningar verka hämmande för en utveckling av både den specialiserade och den breda profilen av musklärarytutbildningen som kulturlivet och arbetsmarknaden efterfrågar. Från högskola 5 säger man att målen kunde varit mer specificerade mot musikområdet, bl.a. därför att en musklärare alltid arbetar i gränslandet mellan många arbetsområden inom och/eller utanför skolans värld.

Andra synpunkter eller kommentarer

Högskola 2 anser att målen egentligen borde ses över och diskuteras med övriga musklärarytutbildningar så att en översyn kommer till stånd. Högskola 4 anser att de inledande raderna om olika inriktningar i examensordningen bör tas bort, eftersom den utbildades profil och specialisering ändå framgår av utbildningsbevisen.

Högskola 5 pekar på att ett arbete med översyn och omorganisation för närvarande bedrivs och att det skulle vara nyttigt med kommunikation med Högskoleverket om detta bland annat för att nuvarande högskoleförordningen inte stämmer med "verkligheten". I dagens och morgondagens samhälle kommer gränsöverskridandet också att omfatta yrkesområden och därför borde inriktningarna på musklärarytexamen "öppnas". "Kanske är det dags att skrota yrkesexamen som begrepp och i stället infoga dessa i det traditionella och internationella systemet med kandidat- och magisterexamen."

8. Slöjdlärarytexamen

Allmänt

Slöjdlärarytexamen har fyra universitet och högskolor rätt att utfärda enligt Högskoleverkets s.k. krysslista (HSVFS 1997:2). Den kan utfärdas för inriktning mot textilslöjd eller för inriktning mot trä- och metallslöjd. Slöjdlärarytexamen uppnås efter fullgjorda kursfordringar om minst 120 poäng. Den praktisk-pedagogiska delen av utbildningen omfattar minst 40 poäng.

Examensmål

För att erhålla slöjdlärarytexamen skall studenten ha

- goda och för läraruppgiften relevanta ämneskunskaper,

- de kunskaper och de färdigheter som behövs för att som lärare förverkliga skolans mål och medverka i utvecklingen av verksamheten,
- god självkännedom och social kompetens och därigenom utvecklat sin förmåga att bedriva lärarbete samt att i samarbete med andra lösa de i skolan förekommande uppgifterna,
- sådana insikter i pedagogik, specialpedagogik, didaktik, psykologi och metodik som krävs för att bedriva den undervisning som utbildningen är inriktad mot och lösa normala elevvårdsproblem,
- förmåga att belysa allmänmänskliga och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och interkulturella frågor,
- färdighet i att kunna planera och framställa en produkt från idé till färdigt resultat och att kunna utnyttja konstnärligt perspektiv, vetenskapliga teorier och beprövad erfarenhet vid bedömning av produkter,
- förmåga att föra vidare och stimulera utvecklingen av hantverkstraditioner,
- förmåga att använda datorer och andra informationstekniska hjälpmedel för egen inläring och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever,
- redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna.

Utbildningsplaner

Lärosätenas utbildningsplaner uppfyller de innehållskrav som ställs i högskoleförordningen.

Examensbeskrivningen återges antingen direkt i texten eller så hänvisar man till högskoleförordningen.

Examensbeskrivningens innehåll återges korrekt med vissa undantag. När det gäller målen så förekommer det att IT-målet saknas. Att IT-målet saknas kan bero på att det så nyligen införts att man helt enkelt inte hunnit komplettera utbildningsplanen.

I avsnittet Syfte hos ett av lärosätena finns egna målformuleringar. Dessa kan i viss mån härledas ur examensbeskrivningens mål men är också till viss del att betrakta som egna mål, exempelvis ”göra den studerande medveten om sina attityder och värderingar och stimulera den studerande till att bearbeta dessa som ett led i den personliga utvecklingen.”

Lärosätena uppfyller omfattningskraven i beskrivningen av utbildningarna. Vissa lärosäten beskriver mycket kortfattat utbildningens innehåll och uppläggning, medan andra har med mer förklarande text i de olika delarna.

I examensbeskrivningen anges att i kursfordringarna ingår en praktisk-pedagogisk del vilken alltid skall omfatta minst 40 poäng. Den praktisk-pedagogiska delen omfattar 40–50 poäng. Den praktisk-pedagogiska delen skall innehålla praktik, vilket den också gör, dock i olika omfattning och olika former. Vilket innehåll den praktisk-pedagogiska delen i övrigt skall innehålla styrs av målformuleringarna. Innehållet skiljer sig också åt mellan olika lärosäten. Någon fördjupad analys av skillnaderna har det med den tidsram som gällt inte varit möjligt att göra.

Examensarbetet omfattar 5 eller 10 poäng.

Kursplaner

Kursplanerna uppfyller i allmänhet högskoleförordningens krav, dock med ett undantag. Det förekommer att kurslitteratur och övriga läromedel som skall användas inte anges. I stället hänvisas vanligen till att kurslitteraturen fastställs av ansvarig institution.

Det är vanligt att innehållet i utbildningarna skiljer sig åt i den meningen att kurserna inte har samma benämning. Någon djupare jämförande analys av kursinnehållet har inte varit möjlig att göra inom ramen för detta uppdrag.

Enkät svar

Av de fyra universitet och högskolor som har rätt att utfärda slöjdläroexamen ombads samtliga besvara enkäten. Två av dessa inkom med svar. Eftersom det inte varit utredningens syfte att göra någon kvalitetsbedömning av enskilda lärosäten har vi vid sammanställningen av enkät svaren inte sett någon anledning av namnge universiteten eller högskolorna. De kallas därför för högskola 1 och högskola 2.

Ämneskunskapsmålet

Högskola 1 svarar att målet konkretiseras genom att ge kunskaper och färdigheter i slöjdmetoder samt genom att utveckla förmågan att kreativt och estetiskt tillämpa dessa kunskaper i slöjddämnet. Man utvecklar de studerandes förmåga att se, tolka och uttrycka sig genom färg, form, material och teknik. Detta examineras via praktiska uppgifter och skriftlig dokumentation.

Skolutvecklingsmålet

I Lärarkurs 1 (20 poäng) vid högskola 1 skall studenterna nå insikt i den kunskapssyn som speglas i läroplaner, läromedel och styrdokument. Man skall även bli förtrogen med olika arbetssätt och planeringsprinciper. Högskola 2 säger att en del av den praktisk-pedagogiska utbildningen är integrerad med övrig grundskollärautbildning. Där har man bearbetat lärarens roll att förverkliga skolans mål och utveckling. Uppföljning har skett genom att de studerande har fått formulera tankar om sin kommande lärarroll.

Personlighetsutvecklings- och samarbetsmålet

I Lärarkurs 1 vid högskola 1 skall studenterna nå insikt i vad läraryrket och lärarkompetensen innebär samt belysa samspelet mellan lärare och elever samt samverkan mellan elever, lärare och ämnen. Högskola 2 svarar att de redovisningsformer som används i ämneskurserna ger stort utrymme för studenternas agerande. Högskolan har ofta utåtriktad verksamhet som t.ex. utställningar. Flera kurser har inslag av lagarbete som automatiskt ger social fostran.

Lärarkunskapsmålet

Under Lärarkurs 2 vid högskola 1 tas problemtolkning och olika modeller för problemlösning upp samt hur olika undervisningsmetoder kan tillgodose elevers individuella behov.

Demokratimålet

Högskola 1 svarar att det under ämneskurserna tas upp mycket om kulturella frågor, t.ex. slöjdens betydelse i det mångkulturella samhället. Etiska frågor tas upp något litet i Lärarkurs 2. Miljöfrågor är aktuella i ämneskurser, t.ex. vad gäller textilier och färger och dess användningsområden. Jämställdhetsfrågor är aktuella i den första Baskursen (5 poäng).

Produktframställningsmålet

Högskola 1 svarar att detta mål naturligt tas upp inom ämneskurserna. Högskola 2 svarar att detta arbetar man med i metodikutbildningen genom litteraturstudier. Som ett exempel nämns att man tar del av nordisk slöjdforskning.

Traditionsmålet

Högskola 1 svarar att hantverkstraditioner behandlas genom att ta upp t.ex. gamla målningstekniker. Detta sker i olika ämneskurser, men framför allt i kursen Den gränslösa slöjden (20 poäng).

IT-målet

Alla rapporter och arbetsbeskrivningar skall skrivas på dator vid högskola 1. Däremot är man i början av att ge kunskap om hur datorer skall användas i undervisningen, inte minst mot bakgrund av att det är ovanligt med datorer i slöjdlokalerna.

Examensarbetsmålet

Alla studenter vid högskola 1 gör ett examensarbete omfattande 10 poäng som innehåller en metodkurs. Ämnet skall vara didaktiskt inriktat.

Är målen kända och accepterade?

Högskola 1 säger att målen bör vara kända för lärarna, men huruvida de är fullt accepterade är tveksamt. För studenterna är vissa av målen inskrivna i kursplanerna och bör då vara kända.

”Förhoppningsvis är målen kända. Vid introduktionstillfällena av kurserna antar vi att examensmålen presenteras av lärarna för studenterna. Önskvärt vore att utbildningsmålen diskuterades mera under utbildningens gång” (Högskola 2).

Saknas något bland målen?

”Svårt att svara på. Det är ju redan så mycket!” (Högskola 1).

”Målen är väl presenterade och täcker väl utbildningen.” (Högskola 2).

Andra synpunkter och kommentarer

”Frågorna har väckt insikten om värdet av att stanna upp och reflektera över utbildningen och dess överensstämmelse med examensmålen” (Högskola 2).

9. Specialpedagogexamen

Allmänt

Specialpedagogexamen har fem universitet och högskolor rätt att utfärda enligt Högskoleverkets s.k. krysslista (HSVFS 1997:2). Den kan utfärdas för

inriktning mot komplicerad inlärningssituation, mot dövhet eller hörselskada, mot synskada eller mot utvecklingsstörning. Specialpedagogexamen uppnås efter fullgjorda kursfordringar om minst 40 poäng. Därtill ställs krav på annan avlagd lärarexamen.

Examensmål

För att erhålla specialpedagogexamen skall studenten allmänt sett ha

- de kunskaper och färdigheter som behövs för att aktivt kunna arbeta med barn, ungdomar och vuxna i komplicerade inlärningssituationer inom såväl skola, barnomsorg och vuxenutbildning som habilitering/rehabilitering,
- de kunskaper och förhållningssätt som ger kompetens för undervisande, handledande och rådgivande pedagogiska uppgifter avseende personal inom barnomsorg, skola, vuxenutbildning och rehabilitering,
- förmåga att använda datorer och andra informationstekniska hjälpmedel för egen inlärning och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever, om denna kunskap inte ingår i den tidigare avlagda lärarexamen,
- redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna.

För att erhålla specialpedagogexamen med *inriktning mot komplicerad inlärningssituation* skall studenten ha

- kompetens att undervisa människor med lindrigt begåvningshandikapp och andra funktionshinder samt kognitiva, språkliga och/eller sociala och känslomässiga problem.

För att erhålla specialpedagogexamen med *inriktning mot dövhet eller hörselskada* skall studenten ha

- de kunskaper och färdigheter som behövs för att undervisa döva och hörselskadade,
- förmåga att utan svårighet kommunicera med döva/hörselskadade på teckenspråk,
- kunskap om sociala och känslomässiga utvecklingsproblem vid tidigt inträffad total eller partiell hörselskada och vid hörselbortfall senare i livet.

För att erhålla specialpedagogexamen med *inriktning mot synskada* skall studenten ha

- de kunskaper och färdigheter som behövs för att undervisa och handleda synskadade,
- kunskap om sociala och känslomässiga utvecklingsproblem vid tidigt inträffad total eller partiell synskada och vid synbortfall senare i livet.

För att erhålla specialpedagogexamen med *inriktning mot utvecklingsstörning* skall studenten ha

- kompetens att arbeta med och utveckla pedagogiska program för människor med betydande begåvningshandikapp, förvärvad hjärnskada, uttalade psykiska särdrag, autism eller autismliknande tillstånd,
- kunskap om flerhandikapp och god förmåga att använda alternativa kommunikationsformer,

Utbildningsplaner

Lärosätenas utbildningsplaner uppfyller i huvudsak de innehållskrav som ställs i högskoleförordningen. Hos ett av lärosätena saknas en uppräknig av de kurser som utbildningen omfattar.

Examensbeskrivningen återges direkt i texten utom hos ett lärosäte som ej återger examensbeskrivningens mål.

När examensbeskrivningens innehåll återges så är det korrekt med vissa undantag. När det gäller målen så saknar ett lärosäte IT-målet. Att IT-målet saknas kan bero på att det så nyligen införts att man helt enkelt inte hunnit komplettera utbildningsplanen. Lärosätena uppfyller omfattningskraven i beskrivningen av utbildningarna. Vissa lärosäten beskriver mycket kortfattat utbildningens innehåll och uppläggning, medan andra har med mer förklarande text i de olika delarna.

Det förekommer att utbildningarna formulerat egna mål utöver examensbeskrivningen, exempelvis:

För att erhålla specialpedagog examen skall studenten kunna utföra en specialpedagogisk utredning som bas för arbete med åtgärdsprogram/-handlingsplaner som ett led i utvecklingen av arbetet i arbetsenheter/arbetslag. De studerande skall efter utbildningen ha kompetens att initiera, leda och utvärdera specialpedagogiskt utvecklingsarbete.

Hos samtliga lärosäten är utbildningen 60 poäng sänkt som på en variant på 40 poäng.

Praktikens längd varierar något men är ca 10 poäng, examensarbetet omfattar 10 poäng utom i den ovannämnda varianten vars omfattning är 40 poäng. I den omfattar examensarbete 5 poäng.

Kursplaner

Kursplanerna uppfyller högskoleförordningens krav, dock med vissa undantag. Två lärosäten redovisar inte kurslitteratur och övriga läromedel som skall användas anges. I stället hänvisas till att kurslitteraturen fastställs av ansvarig institution.

Det är vanligt att innehållet i utbildningarna skiljer sig åt i den meningen att kurserna inte har samma benämning. Någon djupare jämförande analys av kursinnehållet har inte varit möjlig att göra inom ramen för detta uppdrag.

Enkät svar

Alla fem lärosäten med rätt att utfärda specialpedagogexamen ombads besvara enkäten. Samtliga gjorde detta. Eftersom det inte varit utredningens syfte att göra någon kvalitetsbedömning av enskilda lärosäten har vi vid sammanställningen av enkätsvaren inte sett någon anledning av namnge högskolorna. De kallas för högskola 1, högskola 2, etc.

Det finns fyra mål som är gemensamma för samtliga av specialpedagogutbildningens fyra inriktningar. Sedan finns det mål som är specifika för respektive inriktning. Redovisningen nedan begränsas till att omfatta de gemensamma målen.

Kunskaps- och färdighetsmål

Vid högskola 1 svarar man att samtliga kursplaner bildar en helhet som tillsammans utgör basen för att aktivt kunna arbeta med barn, ungdomar och vuxna i komplicerade inlärningssituationer inom respektive verksamhetsområde. De utbildningsavsnitt som mer explicit fokuserar detta är Specialpedagogik i samhället (5 poäng), Specialpedagogiskt perspektiv på människa och hennes utveckling (10 poäng) och i viss utsträckning Specialpedagogiken som forskningsfält I (5 poäng).

Högskola 2 säger att detta mål avspeglas i alla kurser inom programmet och är en fördjupning av kunskaper från tidigare lärarutbildning och erfarenheter som lärare. Syftet är att ge handlingsberedskap för att kunna problematisera, analysera och reflektera över sitt yrkesbeteende i relation till teoretiska och praktiska kunskaper. Högskola 3 svarar att "en reflekterande pedagog med specialpedagogik som kompetens skall kunna genomföra analyser på individ-, grupp- och samhällsnivå. Detta är ett genomgående drag i vår utbildning."

Högskola 4 framhåller att "utbildningen syftar till att utbilda befattningshavare som kan planera, genomföra och värdera olika slags förebyggande insatser och olika åtgärder för att ge barn och vuxna inom respektive verksamhet stöd och hjälp." Högskola 5 säger att målet uppmärksammas i alla kurser och konkretiseras genom en ständig pendling mellan teoretiska analyser och prövning av teorierna i sin praktiska kontext.

Handledningsmål

De utbildningsavsnitt som, vid högskola 1, sätter detta mål i fokus är kurserna Specialpedagogiska perspektiv på människan och hennes utveckling (10 poäng), Specialpedagogik i utbildning, omsorg eller rehabilitering I och II (10 resp. 5 poäng), Handledning – vägledning i pedagogiska frågor (5 poäng) och Specialpedagogik och kvalitetsutveckling (5 poäng). I samtliga delkurser genomför studenterna fältstudieuppgifter som innebär att de under utbildningens gång skall förankra kursinnehållet i respektive verksamhet.

Högskola 2 lägger stor vikt vid detta mål, främst i kursen Pedagogisk handledning (5 poäng). I kursen ingår att förbereda förplanering och genomförande av samverkan inom elevvårdsteam och arbetslag. Studenterna får träna sin vägledande funktion i praktiska samtals- och handlednings-samtal med hjälp av videoinspelningar som analyseras i en skriftlig rapport.

Vid högskola 3 konkretiseras målet genom auskultation, handledning, handledd praktik och praktikseminarier, i framtiden dock mer i egenskap av genomgående tematik. "Detta hör nära samman med när grundinställning – reflektion." Högskola 4 svarar att det inom varje tema ges exempel på såväl utveckling som hinder i utvecklingen. I viss omfattning ges metodisk

undervisning för att komma till rätta med svårigheterna. ”Denna del skulle givetvis kunna utökas betydligt, men detta medger inte våra långsamt krympande ekonomiska ramar.”

Vid högskola 5 ges en Baskurs (5 poäng) till alla studenter på samtliga inriktningar med fokus på ”Specialpedagogens handledande, konsultativa och rådgivande funktion”. En valbar fördjupningskurs erbjuds, även den om 5 poäng. Målet konkretiseras också i samband med långpraktik med ett specialpedagogiskt uppdrag som studenten får handledning kring. Kursmomenten examineras i form av en individuell dokumentation av ett specialpedagogiskt uppdrag med förarbete, genomförandeprocess och avslutande reflektioner.

IT-mål

Högskola 1 svarar att studenterna vid inlämnande av samtliga arbeten skall visa att de vidareutvecklar egen förmåga att använda datorer och andra informationstekniska hjälpmedel. Inom t.ex. kurserna Specialpedagogik i utbildning, omsorg eller rehabilitering I och II (10 resp. 5 poäng) får studenterna pröva och värdera programvaror och dess användning i arbete med barn, ungdomar och vuxna främst inom läs-, skriv- och matematikundervisningen samt i arbetet med människor med begävningsmässig funktionsnedsättning.

Högskola 2 ger f.n. specialpedagogutbildningen på distans och viss undervisning, seminarier och examinationer sker via ”First Class”. Inlärninng med datorstöd för barn och ungdomar ingår, liksom metodiska aspekter, granskning av program etc. Många studenter skriver examensarbeten med IT-frågor som utgångspunkt. Samtliga kurser skall i ett översynsarbete granskas för att förbättra utbildningen inom IT-området.

Högskola 3 har en heltidsanställd data/multimedia-adjunkt som är medarbetare i programmets alla delar. IT problematiseras som ett vetenskapsteoretiskt intressant fenomen, som ett didaktiskt fenomen och som ett pedagogiskt fenomen. ”Detta är ett högaktuellt område och stora satsningar görs.”

Högskola 4 anordnar i stödjande syfte kortare informationsinslag beträffande tekniska läromedel, litteratursökning och grundläggande datorkunskap. Men man säger också att ”För varje år som går minskar behovet av grundläggande datorkunskap. Det har skett en anmärkningsvärd ökning av denna

kunskap hos våra studenter sedan början av 1990-talet.” Högskola 4 lägger till att ”vi är i behov av att utveckla vår IT-undervisning både kvalitativt och volymmässigt. Även härvidlag ligger det kärva ekonomiska läget hinder i vägen.”

Högskola 5 svarar att alla studenter får en introduktion kring datorn som arbetsredskap. De får också information om hur informationssökning kan ske och fr.o.m. ht. 1997 även information om Internet och e-post. Studenterna kan även välja valbara kurser som Datorn som hjälpmedel i specialundervisning, samt även fördjupa detta område i sitt examensarbete.

Examensarbetsmål

Högskola 2 svarar att vetenskapsteori och forskningsmetodik omfattar 10 poäng. Därefter sker ett examensarbete om 10 poäng som ligger på motsvarande C-nivå i pedagogik. Handledare och examinatore är disputerade lärare. Högskola 3 svarar att för närvarande ekvivaleras examensarbetet som B-uppsats vid högskolan, men i fortsättningen kan studenterna välja mellan examensarbete motsvarande B- eller C-nivå.

Högskola 4 säger att forskningsmetodik och utvecklingsarbetets grunder behandlas bland annat som vägledning för examensarbetet och för att utveckla problemmedvetande samt ett kritiskt och analytiskt förhållningssätt. Planering och genomförande av förändrings- och utvecklingsprogram bearbetas i anslutning till praktiken.

Högskola 5 säger att alla gör ett examensarbete omfattande 10 poäng på C-nivå och att detta presenteras och ventileras vid ett seminarium. Som bas för examensarbetet ligger Forskningsmetodik (5 poäng), samt att tidigare arbeten används som exempel och undervisningsmaterial i andra kurser. Vissa examensarbeten integreras i institutionens forskning.

Är målen kända och accepterade?

Högskola 1 anser att målen för utbildningen är väl kända av lärarpersonalen och att målen blir väl kända för studenterna under den första terminens studier. Målen är väl kända vid högskola 2, i synnerhet bland lärarna. Målen är utgångspunkten för allt kursplanearbete. Studenterna får information om examensmålen vid introduktionskursen och frågor om målen finns med på den programutvärdering som görs vid utbildningens slut.

Högskola 3 svarar att målen är kända och accepterade i hög grad, speciellt med tanke på att en totalrevidering av utbildningen gjorts utifrån examensordningen och högskolans egen profil. Högskola 5 säger att målen är "Kända, men upplevs som väl snäval"

Saknas något bland målen?

Högskola 1 anser att målen delvis behöver omarbetas eftersom målen bl.a. ej är uppdaterade gentemot specialpedagogisk forskning. "Vidare har mycket av förändringar skett inom främst skola och barnomsorg som gör att målen bitvis förefaller att spegla specialundervisningens historia och tradition och inte i tillräcklig utsträckning är banbrytande till sin skrivning och sina intentioner."

Högskola 2 anser att examensmålen är formulerade på ett mycket övergripande sätt och kan tolkas på olika sätt. "Detta ger utrymme för viss profilering på de olika högskolorna, vilket kan vara bra."

Högskola 3 anser att en tydligare koppling till demokratifrågor kunde göras "i denna extremt demokratiska perspektivering – specialpedagogik. Vår grundidé är att det är värdefullt att reflektera, särskilt i de fall det sker 'å andras vägnar'."

Högskola 5 svarar att följande aspekter och perspektiv saknas bland examensmålen:

- kännedom om barns, ungdomars och vuxnas utveckling och livsvillkor,
- kännedom om historiska, organisatoriska och sociala betingelser för specialpedagogisk verksamhet,
- kännedom om uppföljning och utvärdering av specialpedagogisk verksamhet,
- kännedom om forskning och utvecklingsarbete inom det specialpedagogiska fältet både inom och utom Sverige,
- kännedom om de olika konsekvenser olika pedagogiska forskningsperspektiv får för pedagogisk verksamhet,
- kännedom om hur etiska och moraliska ställningstaganden inverkar på den pedagogiska utvecklingen,
- kännedom om hur tillfälliga politiska trender i samhället får konsekvenser för utbildningspolitik, utbildningsinriktning och elevsyn.

10. Studie- och yrkesvägledarexamen

Allmänt

Studie- och yrkesvägledarexamen har tre universitet och högskolor rätt att utfärda enligt Högskoleverkets s.k. krysslista (HSVFS 1997:2). Den uppnås efter fullgjorda kursfordringar om sammanlagt 120 poäng. För att erhålla studie- och yrkesvägledarexamen skall studenten ha fullgjort handledd praktik.

Examensmål

För att erhålla studie- och yrkesvägledarexamen skall studenten ha

- förvärvat de kunskaper och färdigheter som krävs för att vägleda och informera ungdomar och vuxna inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet i Sverige och utomlands,
- förvärvat de kunskaper och färdigheter som krävs för att som studie- och yrkesvägledare inom grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning kunna förverkliga dessa verksamheters mål samt medverka till utveckling av verksamheten,
- förvärvat goda insikter om barns, ungdomars och vuxnas utveckling och inläring samt om skolans uppgift i samhället,
- utvecklat förmåga att analysera och förstå studie- och yrkesvalsprocessen samt utifrån denna kunskap identifiera olika individers och grupper behov av stöd för sitt studie- och yrkesval,
- uppnått kompetens att stödja övrig personal i deras studie- och yrkesorienterande insatser,
- utvecklat förmågan att i samarbete med andra planera och utveckla rehabiliteringsprogram för människor med särskilda svårigheter i arbetslivet,
- förvärvat insikter om betydelsen av användningen av datorer och informationsteknik i arbetslivet samt erfarenhet av informationstekniken för information och vägledning,
- redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna.

Utbildningsplaner

Lärosätenas utbildningsplaner uppfyller de innehållskrav som ställs i högskoleförordningen. Ett av lärosätena återger inte examensbeskrivningens mål har en egen målformulering i avsnittet syfte i utbildningsplanen.

Utbildningen vid studie- och yrkesvägledarprogrammet syftar till att förbereda för studie- och yrkesvägledande verksamhet inom allmänna skolväsendet, högskolan, arbetsförmedlingen med flera andra områden. Utbildningen skall anknyta till aktuell forskning och grundas på ett vetenskapligt förhållningssätt och beprövad erfarenhet.

För övrigt formuleras inga egna mål.

När examensbeskrivningens innehåll återges så återges det korrekt sånär som på att ett lärosäte inte har med IT-målet. Att IT-målet saknas kan bero på att det så nyligen införts att man helt enkelt inte hunnit komplettera utbildningsplanen. Lärosätena uppfyller omfattningskraven i beskrivningen av utbildningarna. Utbildningsplanerna är kortfattade.

Praktiken omfattar 15 eller 20 poäng, examensarbetet 10 poäng.

Kursplaner

Kursplanerna uppfyller inte högskoleförordningens krav till fullo. Kurslitteratur och övriga läromedel som skall användas anges endast av ett lärosäte. I stället hänvisas till att kurslitteraturen fastställs av ansvarig institution. Ett lärosäte hänvisar till institutionen när det gäller examinationsformerna.

Enkät svar

Alla tre lärosätena med rätt att utfärda studie- och yrkesvägledarexamen ombads besvara enkäten. Endast ett lärosäte gjorde detta. Eftersom det inte varit utredningens syfte att göra någon kvalitetsbedömning av enskilda lärosäten har vi vid sammanställningen av enkätsvaren inte namngivit denna högskola.

Kunskaps- och färdighetsmålet

Detta mål uppnås vid högskolan genom att utbildningen innehåller moment som dels ger faktiska kunskaper om utbildningsväsendet och arbetsmarknaden i Sverige och internationellt, dels kunskaper om och färdigheter i informations- och vägledningsprocesser. Under studierna av utbildning, arbete och yrke läser studenterna om arbete, arbetsorganisation och relaterar de teoretiska studierna till studiebesök vid arbetsplatser och gymnasieskolor. Under momenten Utbildningspolitik respektive Utbildningsväsendet fördjupar sig studenterna i grundskolan, gymnasieskolan samt vuxenutbildningen. Kompetensen att vägleda får studenterna genom teoretiska studier

och genom återkommande övningar. Studenterna tillägnar sig informationskompetens genom övningar och praktik.

Verksamhetsutvecklingsmålet

Detta mål konkretiseras genom studier av utbildningspolitik, utbildningsväsende, arbetsmarknadsekonomi, vägledning, beslutsprocesser samt studier av skolplaner och lokala arbetsplaner. På detta sätt blir studenterna väl förtrogna med skolans mål och får en beredskap att fungera som reflekterande praktiker.

Insiktsmålet

Detta mål behandlas genom studier i socialpsykologi, inlärnings- och utvecklingspsykologi, didaktiska perspektiv på skolans studie- och yrkesvägledande verksamhet samt under praktikperioderna. Skolans uppgift problematiseras löpande under studierna ur ett historiskt, ekonomiskt och socialt perspektiv.

Studie- och yrkesvalsmålet

Målet konkretiseras genom sociobiografiska intervjuer i ett reproduktionsteoretiskt perspektiv. Därigenom tränas studenterna att analysera betingelserna för olika personers studie- och yrkesval. Momentet Val- och besluts-teorier bidrar till att fördjupa denna kunskap. I mötet med elevgrupper arbetar studenterna med att identifiera elevers behov av stöd.

Handlednings- och inspirationsmålet

Detta mål behandlas genom att återkommande övningar i att identifiera, kartlägga, analysera och utveckla skolrelaterade problemområden utvecklar studenternas förmåga att formulera verksamhetsplaner. Under olika moment studeras relationen skola – arbetsliv samt frågan om hur undervisning kan arbetslivsanknytas. Undervisnings- och informationspraktiken ger kunskaper om lärares arbetsvillkor.

Planerings- och utvecklingsmålet

Högskolan säger att grundutbildningen syftar till att utbilda studie- och yrkesvägledare för grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning. Av denna anledning får inte frågan om rehabilitering så stor tyngd. Däremot innebär fokuseringen på elever med särskilda behov att studenterna blir klara över vägledningens ansvar, och utvecklar en kompetens att kreativt och i samarbete med andra utveckla program med olika inriktning för elever med

särskilda behov. Det har också visat sig, säger högskolan, att de metoder och kunskaper som studenterna förvärvar visat sig verksamma och uppskattade inom t.ex. AMI (Arbetsmarknadsinstitutet).

IT-målet

Under studiebesök vid företag och institutioner studeras datoranvändning och informationsteknik. Såväl vid auskultationsperioden på arbetsförmedlingskontor som under vägledningspraktiken blir studenterna medvetna om informationsteknikens möjligheter och begränsningar. Studenterna skaffar sig under utbildningens inledande stadium en kompetens att använda datorer och har under sin studietid tillgång till databaser och vägledningsprogram.

Examensarbetsmålet

Högskolan svarar att studenterna avslutar sina studier på C-nivå med en 10-poängsuppsats som föregås av två moment i vetenskaplig teori och metod. Som exempel på examensarbeten kan nämnas:

- Vad händer med den praktiska arbetslivsorienteringen efter den nya läroplanen?
- Assyriska/syrianska ungdomars inträde på arbetsmarknaden
- Vuxna dyslektikers yrkesval – en kvalitativ studie av fyra vuxenstudierande dyslektiker

Är målen kända och accepterade?

Högskolan svarar att såväl lärare som studenter känner till och accepterar målen i stort. "Möjligen kan man säga att det mål som hänför sig till att planera och utveckla rehabiliteringsprogram är det som vi haft svårast att uppnå".

Saknas något bland målen?

Enligt högskolan bör målet avseende datorer och informationsteknik ändras så att lydelsen har likartad inriktning och befinner sig på samma nivå som målet för lärarutbildningarna. Den nuvarande formuleringen innehåller ämnesteoretiska inslag vilket inte behöver påpekas, enligt högskolan. "Det är självklart att kurser och moment som behandlar arbets- och yrkesliv har som ett av sina mål att studenten förvärvar insikter om betydelsen av användningen av datorer och informationsteknik i arbetslivet." Den andra delen av målet talar om "erfarenhet av informationstekniken för information och

vägledning”. Det räcker inte bara med erfarenhet, menar högskolan. Studenterna måste skaffa sig erfarenheter och kunskaper om datorer och informationsteknik för information och vägledning.

Andra synpunkter eller kommentarer

Högskolan påpekar att man i sin Fördjupande anslagsframställning framhållit att kunskapsområdets komplexitet har ökat, såväl metodiskt som innehållsligt, och att grundutbildningen därför bör förlängas med minst 20 poäng. Detta förutsätter dock en ändring av högskoleförordningen.

11. Folkhögskolläraryxamen

Allmänt

Folkhögskolläraryxamen har endast Linköpings universitet rätt att utfärda enligt Högskoleverkets s.k. krysslista (HSVFS 1997:2). Den kan utfärdas med inriktning mot folkhögskola eller med inriktning mot studieförbund. För tillträde till folkhögskolläraryxamen förordas ämneskunskaper inhämtade genom en akademisk utbildning på minst 120 poäng eller genom heltidsanställning vid studieförbund, folkrörelse eller folkhögskola under minst 5 år. Folkhögskolläraryxamen uppnås efter kursfordringar om minst 40 poäng. För att erhålla examen skall studenten ha fullgjort handledd praktik.

Examensmål

För att erhålla folkhögskolläraryxamen skall studenten ha

- de kunskaper och de färdigheter som behövs för att som lärare i folkhögskolan eller som ledare i annat folkbildningsarbete förverkliga målen för verksamheten och medverka i utvecklingen av denna,
- förtrogenhet med statens, folkhögskolans och folkbildningsorganisationernas mål för folkbildningen samt ett helhetsperspektiv på folkbildningens personlighetsutvecklande, kulturella och sociala uppgifter,
- god förmåga att leda och undervisa, att inspirera till självständiga studier och att stödja individers och grupperns planering av sina studier,
- god förmåga till samarbete och lagarbete samt goda kommunikationsfärdigheter och förmåga att använda praktiskt-estetiska uttrycksmedel,
- förmåga att använda datorer och andra informationstekniska hjälpmedel för egen inläring och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever,

- redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna.

Utbildningsplaner

Utbildningsplanen uppfyller de innehållskrav som ställs i högskoleförordningen.

Examensbeskrivningen återges direkt i texten. Dess innehåll återges korrekt både vad gäller omfattningskrav och mål. Lärosätet har inte formulerat några egna mål.

Praktiken omfattar 15 poäng och examensarbetet 5 poäng.

Kursplaner

Kursplanerna uppfyller högskoleförordningens krav såväl som på att kurslitteratur och övriga läromedel som skall användas inte anges. I stället hänvisas till att kurslitteraturen fastställs av ansvarig institution.

Enkätsvar

Den aktuella högskolan har inte inkommit med något svar.

12. Flyglärarexamen

Allmänt

Flyglärarexamen har endast Lärarhögskolan i Stockholm rätt att utfärda enligt Högskoleverkets s.k. krysslista (HSVFS 1997:2). Den uppnås efter fullgjorda kursfordringar om sammanlagt minst 40 poäng. Därtill ställs krav på flygutbildning, flygerfarenhet och psykologisk lämplighet i enlighet med bestämmelserna för civil luftfart. För att erhålla flyglärarexamen skall studenten ha fullgjort handledd praktik.

Examensmål

För att erhålla flyglärarexamen skall studenten ha

- förvärvat kunskaper och färdigheter för att arbeta professionellt som lärare i grundläggande flygutbildning och övrig utbildning inom luftfarten,
- förvärvat kunskaper om samhällets mål och regelverk för flygutbildning och flygverksamhet, om individers roll i människa-maskinsystem samt om pedagogiska och didaktiska teorier och praxis,

- utvecklat flygsäkerhetsmässigt tänkande och förvärvat förmåga att i all flygoperativ verksamhet iaktta och verkställa för flygsäkerheten lämpliga åtgärder,
- redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna.

Utbildnings- och kursplaner

Någon genomgång av utbildnings- och kursplaner har av tids- och prioriteringsskäl inte gjorts.

Enkät svar

Den aktuella högskolan har inte inkommit med något svar.

III Synpunkter på målen i enkätsvaren

I enkätsvaren framkommer synpunkter på vad som borde tillkomma bland examensmålen. Ganska vanligt är att examensmålen bättre bör spegla att lärarutbildningen faktiskt är en yrkesutbildning. Många pekar på att kopplingen mellan ämne-teori och ämnesdidaktiken borde tydliggöras och att man måste "koppla loss" från universitetsämnet och bättre knyta an till skolämnet och didaktiken. Ett förslag till revidering av ämneskunskapsmålet är därför att studenten skall ha:

- goda och för läraruppgiften relevanta ämneskunskaper, vilket innefattar ämnesdidaktiska kunskaper.

Barn- och ungdomspedagogutbildare föreslår att följande aspekter bättre lyfts fram bland examensmålen, bl.a. mot bakgrund av den pågående integreringen av olika skolformer:

- integrationen skola – skolbarnomsorg – förskola
- ledarskap och lagarbete
- en bättre koppling till de allmänna målen för högskolan, dvs. förmågan att se sin yrkesutbildning i ljuset av dess vetenskapliga grund.

Grundskollärarytbildare betonar – förutom en bättre koppling mellan ämne-teori och ämnesdidaktik – följande:

- ledarskap
- samarbete mellan hem och skola
- omsorg om barn med särskilda behov.

Gymnasielärarytbildare framhåller också en kraftfullare markering av de didaktiska inslagen så att de tydligare framgår i ämnesstudierna. Dessutom vill man framhålla:

- lärarens ledarförmåga och samarbetsförmåga
- kunskap om alternativa pedagogiker
- kunskap om och insikt i målen för vuxenutbildning och villkoren för vuxnas lärande.

Bidlläroarutbildare anser att eftersom bild är ett tvärvetenskapligt kunskapsområde borde målet om ämneskunskaper för bildlärare bättre lyfta fram denna ämnesfilosofiska aspekt. "Vid sidan av utbildningens konstnärliga grund skall finnas en vetenskaplig". Idrottsläroarutbildarna vill – förutom en tydligare definition av de begrepp som används – sätta idrott och fysisk aktivitet i en kulturell och historisk kontext och även kunna tillämpa samhällsvetenskapliga teorier för en analys av fysisk aktivitet.

Musikläroarutbildare framhåller följande aspekter:

- kunskap om genusfrågor generellt och i samband med musik och undervisning
- insikter och förmåga att förbereda eleverna för ett mångkulturellt samhälle
- kunskaper om barns och ungdomars utveckling, lärande och socialisation
- ett vidare synsätt på examensarbetet, där inte bara vetenskapliga, utan även musikpedagogiska och konstnärliga utgångspunkter rymms.

Studie- och yrkesvägledarutbildare önskar att IT-målet ändras så att deras mål får likartad inriktning och kommer på "samma nivå" som IT-målet för läroarutbildningarna. Specialpedagogutbildare anser att målen delvis behöver omarbetas eftersom de ej är uppdaterade gentemot specialpedagogisk inriktning samt att en tydligare koppling borde göras till demokratifrågor. En högskola har bidragit med följande sju målförslag för att på så sätt lyfta fram väsentliga aspekter och perspektiv:

- kännedom om barns, ungdomars och vuxnas utveckling och livsvillkor
- kännedom om historiska, organisatoriska och sociala betingelser för specialpedagogisk verksamhet
- kännedom om uppföljning och utvärdering av specialpedagogisk verksamhet
- kännedom om forskning och utvecklingsarbete inom det specialpedagogiska fältet både inom och utom Sverige
- kännedom om de olika konsekvenser olika pedagogiska forskningsperspektiv får för pedagogisk verksamhet
- kännedom om hur etiska och moraliska ställningstaganden inverkar på den pedagogiska utvecklingen
- kännedom om hur tillfälliga politiska trender i samhället får konsekvenser för utbildningspolitik, utbildningsinriktning och elevsyn.

Bilaga 4

Enkät angående examensmålen för gymnasielärarexamen

Fråga 1

I högskoleförordningens bilaga 3, den s.k. examensordningen, anges de övergripande målen för gymnasielärarexamen. Dessa mål återges nedan.

✦ *Mål: goda och för läraruppgifterna relevanta ämneskunskaper*

Hur har detta mål konkretiserats (ge några exempel)?

I vilket/vilka utbildningsavsnitt tas det upp?

Hur beaktas det vid examinationen?

Kommentar:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- ✦ *Mål: de kunskaper och de färdigheter som behövs för att som lärare förverkliga skolans mål och medverka i utvecklingen av gymnasieskolans och den gymnasiala vuxenutbildningens verksamhet*

Hur har detta mål konkretiserats (ge några exempel)?

I vilket/vilka utbildningsavsnitt tas det upp?

Hur beaktas det vid examinationen?

Kommentar:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- ✦ *Mål: god självkänedom och social kompetens och därigenom förmåga att bedriva lärararbete samt att i samarbete med andra lösa de i skolan förekommande uppgifterna*

Hur har detta mål konkretiserats (ge några exempel)?

I vilket/vilka utbildningsavsnitt tas det upp?

Hur beaktas det vid examinationen?

Kommentar:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

☛ *Mål: sådana insikter i pedagogik, specialpedagogik, didaktik, psykologi och metodik som krävs för att bedriva den undervisning som utbildningen är inriktad mot och lösa normala elevvårdsproblem i skolan*

Hur har detta mål konkretiserats (ge några exempel)?
I vilket/vilka utbildningsavsnitt tas det upp?
Hur beaktas det vid examinationen?

Kommentar:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- ✦ *Mål: förmåga att belysa allmänmänskliga och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och interkulturella frågor*

Hur har detta mål konkretiserats (ge några exempel)?

I vilket/vilka utbildningsavsnitt tas det upp?

Hur beaktas det vid examinationen?

Kommentar:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- ✦ *Mål: förmåga att använda datorer och andra informationstekniska hjälpmedel för egen inläring och kunskap om hur dessa hjälpmedel kan användas i undervisningen av barn och ungdomar/elever*

Hur har detta mål konkretiserats (ge några exempel)?

I vilket/vilka utbildningsavsnitt tas det upp?

Hur beaktas det vid examinationen?

Kommentar:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

➤ *Mål: redovisat ett examensarbete i vilket ingår att relatera de vetenskapliga teorier studenten blivit förtrogen med till de kommande arbetsuppgifterna*

Hur har detta mål konkretiserats (ge några exempel)?
I vilket/vilka utbildningsavsnitt tas det upp?
Hur beaktas det vid examinationen?

Kommentar:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Fråga 2

I vad mån anser Du att examensmålen är kända och accepterade bland lärare och studenter?

Kommentar:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Fråga 3

Anser Du att det saknas något i de uppräknade målen?

Kommentar:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Fråga 4

Lämna gärna andra synpunkter eller kommentarer!

Kommentar:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tack för Din hjälp. Sänd in enkäten senast den 15 augusti till:

Lars Lustig
Högskoleverket
Box 7851
103 99 Stockholm

Högskoleverkets rapportserie

Granskning och bedömning av kvalitetsarbete vid universitet och högskolor

Bilagor:

- Bilaga 1: Vägledning för lärosäten vid bedömning av kvalitetsarbete
- Bilaga 2: Handledning för bedomare av kvalitetsarbete vid universitet och högskolor

Högskoleverkets rapportserie 1995:1 R

Grundskollärautbildningen 1995

Högskoleverkets rapportserie 1996:1 R

Examensrättsprövning – Utbildning i biodynamisk odling

Högskoleverkets rapportserie 1996:2 R

Tillsynsrapport – Avgiftsfri utbildning

Högskoleverkets rapportserie 1996:3 R

Examensrättsprövning – Konstnärlig kandidat- och magistertexamen

Högskoleverkets rapportserie 1996:4 R

Examensrättsprövning – Kyrkomusikalisk utbildning vid Sköndalsinstitutet

Högskoleverkets rapportserie 1996:5 R

Kvalitetsarbete vid universitet och högskola

Högskoleverkets rapportserie 1996:6 R

Värdutbildningar i högskolan – En utvärdering

Högskoleverkets rapportserie 1996:7 R

Årsrapport för universitet och högskolor 1994/95

Högskoleverkets rapportserie 1996:8 R

Forskarutbildningen inom det språkvetenskapliga området – En utvärdering

Högskoleverkets rapportserie 1996:9 R

The National Quality Audit of Higher Education in Sweden

Högskoleverkets rapportserie 1996:10 R

Avgiftsbelagd utbildning i privat regi – En utredning

Högskoleverkets rapportserie 1996:11 R

Kriterier för benämningen universitet – En utredning

Högskoleverkets rapportserie 1996:12 R

Kvinnor och män i högskolan. Från gymnasium till forskarutbildning

Högskoleverkets rapportserie 1996:13 R

Swedish Universities & University Colleges 1994/95 – Short Version of Annual Report

Högskoleverkets rapportserie 1996:14 R

Examensrättsprövning – Teologisk utbildning vid frikyrkliga seminarier och vid Umeå universitet

Högskoleverkets rapportserie 1996:15 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Borås

Högskoleverkets rapportserie 1996:16 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Uppsala universitet

Högskoleverkets rapportserie 1996:17 R

Examensrättsprövning – Uppföljning av teologisk utbildning

Högskoleverkets rapportserie 1996:18 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Jönköping

Högskoleverkets rapportserie 1996:19 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Karlstad

Högskoleverkets rapportserie 1996:20 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Lärarhögskolan i Stockholm

Högskoleverkets rapportserie 1996:21 R

Högskoleprovet – Genom elva forskares ögon

Högskoleverkets rapportserie 1996:22 R

Högskola på Gotland

Högskoleverkets rapportserie 1996:23 R

Rätt att inrätta professurer – Högskoleverkets prövning

av Högskolan i Kalmar, Karlstad, Växjö, Örebro samt

Mitthögskolan och Mälardalens högskola

Högskoleverkets rapportserie 1996:24 R

Årsrapport för universitet & högskolor 1994/95

– Kortversion

Högskoleverkets rapportserie 1996:25 R

Förslag till meritvärdering vid urval på betyg – Högskoleverkets

förslag till meritvärdering av nya och gamla gymnasiebetyg

m.m.

Högskoleverkets rapportserie 1996:26 R

Redovisning vid universitet och högskolor – Rapport till regeringen

Högskoleverkets rapportserie 1996:27 R

Quality Audit of Uppsala University

Högskoleverkets rapportserie 1996:28 R

Tillsynsrapport – Förfarande med inaktiva doktorander

Högskoleverkets rapportserie 1996:29 R

Examensrättsprövning – Prövning av medieutbildningen vid

Mediehögskolan i Uppsala

Högskoleverkets rapportserie 1996:30 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbete vid fem

lärosäten

Högskoleverkets rapportserie 1997:1 R

Högskoleutbildningar inom vård och omsorg – En utredning

Högskoleverkets rapportserie 1997:2 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan

Kristianstad

Högskoleverkets rapportserie 1997:3 R

Examensrättsprövning – Lärautbildning vid högskolorna i

Borås och Halmstad

Högskoleverkets rapportserie 1997:4 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i

Örebro

Högskoleverkets rapportserie 1997:5 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan

Dalarna

Högskoleverkets rapportserie 1997:6 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid

Operahögskolan i Stockholm

Högskoleverkets rapportserie 1997:7 R

Kvalitet och förändring

Högskoleverkets rapportserie 1997:8 R

Rekryteringsmål för kvinnliga professorer

– ett regeringsuppdrag

Högskoleverkets rapportserie 1997:9 R

Examensrättsprövning – Utbildningar vid Södertörns

högskola

Högskoleverkets rapportserie 1997:10 R

Examensrättsprövning – Grundskollärarexamen vid Högskolan

i Falun/Borlänge, Högskolan i Jönköping och Högskolan i

Kristianstad

Högskoleverkets rapportserie 1997:11 R

Examensrättsprövning – Utbildningar vid Företagsekonomiska Institutet, Stockholms Musikpedagogiska Institut och Högskolan i Gävle/Sandviken
Högskoleverkets rapportserie 1997:12 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Karlskrona/Ronneby
Högskoleverkets rapportserie 1997:13 R

Examensrättsprövning – Utbildning i pedagogiskt drama vid tre folkhögskolor
Högskoleverkets rapportserie 1997:14 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Gävle/Sandviken
Högskoleverkets rapportserie 1997:15 R

Poänggivande uppdragsutbildning i högskolan
Högskoleverkets rapportserie 1997:16 R

Årsrapport för universitet & högskolor 1995/96
Högskoleverkets rapportserie 1997:17 R

Swedish Universities & University Colleges 1995/96 – Short Version of Annual Report
Högskoleverkets rapportserie 1997:18 R

Årsrapport för universitet och högskolor 1995/96 – Kortversion
Högskoleverkets rapportserie 1997:19 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Mälardalens högskola
Högskoleverkets rapportserie 1997:20 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Danshögskolan
Högskoleverkets rapportserie 1997:21 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Kungliga Musikhögskolan
Högskoleverkets rapportserie 1997:22 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Lunds universitet
Högskoleverkets rapportserie 1997:23 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Halmstad
Högskoleverkets rapportserie 1997:24 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Högskolan i Kalmar
Högskoleverkets rapportserie 1997:25 R

Kandidat- och magisterexamen vid Kungliga Musikhögskolan – Examensrättsprövning
Högskoleverkets rapportserie 1997:26 R

Uppföljning av resurstilldelningssystemet för grundläggande högskoleutbildning – ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1997:27 R

Bilateralt forsknings-samarbete med Osteuropa – ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1997:28 R

Läkarutbildningen i Sverige – hur bra är den?
Bilagor:
• Självvärderingar och extern bedömning
• Vad säger studenterna om läkarutbildningen?
• Vad säger AT-läkare, handledare och examinatorer om läkarutbildningen?
Högskoleverkets rapportserie 1997:29 R

Apotekarutbildningen vid ytterligare en högskola? – Ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 1997:30 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Mitthögskolan
Högskoleverkets rapportserie 1997:31 R

Gymnasiäläroexamen vid Högskolan Dalarna, Luleå tekniska universitet och Mitthögskolan – Examensrättsprövning
Högskoleverkets rapportserie 1997:32 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbete vid universitet och högskolor
Bilagor:
• Vägledning för lärosäten vid bedömning av kvalitetsarbete
•Handledning för bedömare av kvalitetsarbete vid universitet och högskolor
Högskoleverkets rapportserie 1997:33 R

Konstnärlig högskoleexamen i konst och design vid fem hantverksskolor – Examensrättsprövning
Högskoleverkets rapportserie 1997:34 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid Kungl. Konsthögskolan
Högskoleverkets rapportserie 1997:35 R